

Leszek Zugaj

HISTORIA GMINY RUDNIK

LUBLIN 2006-2012

WSTĘP

W 2010 roku minęło 20 lat od chwili przeprowadzenia pierwszych wolnych wyborów do samorządu gminnego i ustanowienia w pełni samorządowych gmin w Polsce.

Jednak historia administracji i samorządu to nie tylko ostatnie lata. Samorząd wiejski funkcjonował już w czasach średniowiecza. W następnych latach stopniowo go ograniczano, lecz zawsze mieszkańcy mieli pewne formy samoorganizacji – samorząd gromadzki. Funkcjonował do końca istnienia Rzeczypospolitej.

W tym regionie początki nowocześniejszego samorządu gminnego sięgają roku 1809 i włączenia Galicji Zachodniej (między innymi tereny Lubelszczyzny) do Księstwa Warszawskiego.

W pierwszym okresie (1809–1863) ustanowiono samorząd gminny pod nadzorem właścicieli wsi. Kolejny etap to czas ustanowienia gmin zbiorowych pod nadzorem urzędników carskich (1864–1915). W 1918 roku, do już ustanowionego systemu samorządu gminnego, dodano rady gminne. W 1933 roku weszła w życie reforma samorządu gminnego jednolitej dla całej II Rzeczypospolitej (tak zwana ustawa scaleniowa).

W czasie I i II wojny światowej gminy wykonywały ściśle polecenia władz okupacyjnych.

Po II wojnie światowej stopniowo ograniczano samorząd, aż do jego zniesienia w 1950 roku.

W czasach PRL przeprowadzono zupełnie nieudaną reformę podziału kraju na gromady (1954–1972). Dopiero od 1973 roku zaczęto naprawiać błędy i ustanowiono większe gminy w obecnym kształcie terytorialnym. Ówczesnie ustanowiony podział gminny funkcjonuje do dziś, co stanowi dowód, że się sprawdził.

Właśnie w 1973 roku powstała współczesna gmina Rudnik. Gminy początkowo stanowiły część administracji państwowej. W latach osiemdziesiątych XX wieku rozpoczęto wprowadzanie samorządu wiejskiego (rady sołeckie).

Od 1990 roku gminy funkcjonują według nowych norm prawnych ustalonych w ustawie z 8 marca 1990 roku „o samorządzie gminnym”.

Praca niniejsza ma na celu przedstawieniu dziejów administracji i samorządu w okolicy Rudnika na przestrzeni wieków oraz historii miejscowości gminy.

OKRES I RZECZPOSPOLITEJ

Dawne państwo polskie podzielone było początkowo na prowincje np. Małopolska, Wielkopolska. Te dzieliły się na okręgi grodowe zwane kasztelaniami. Na czele ich stali kasztelani mianowani przez księcia lub króla. Taki podział funkcjonował w średniowieczu. Ośrodkiem kasztelani był znaczący gród. Najniższą jednostką podziału administracyjnego były parafie obejmujące w tym okresie rozległe obszary, ponieważ zaludnienie było jeszcze niewielkie. Ten podział funkcjonował jeszcze w czasach rozbitcia dzielnicowego (XII, XIII wiek).

Zjednoczenie państwa polskiego w pierwszej połowie XIV wieku zmieniło system administracji państwa. Dawne grody kasztelańskie często podupadły. Za czasów rządów czeskich w Polsce (pierwsze lata XIV wieku) ustanowiono urząd starosty. Urząd ten został przejęty przez Władysława Łokietka i następnych władców. Starosta urzędował w okręgu zwanym powiatem. Powiat był też okręgiem sądowym dla sądów ziemskich (sprawy cywilne szlachty). W ośrodkach powiatowych od XV wieku zbierała się także szlachta na sejmiki ziemskie. Powiaty sądowe oraz okręgi władzy starosty nie zawsze się pokrywały, wszystko zależało od tradycji danej prowincji. Nie było ścisłego jednolitego podziału administracyjnego całego kraju.

Co ciekawe, mimo że okręg zwany kasztelanią nie istniał kasztelani nadal funkcjonowali w Rzeczypospolitej. Był to urząd honorowy, prestiżowy. Kasztelani zasiadali w senacie. Ich władza ograniczała się do zastępstwa wojewody w wypadku, gdy on nie mógł pełnić swych nielicznych obowiązków.

Największym okręgiem administracyjnym dawnej Polski było województwo wywodzące się głównie z dawnych księstw dzielnicowych. Na czele województw stali wojewodowie mianowani przez króla. Ich władza w terenie była jednak symboliczna. Mieli jednak prawo zasiadania w senacie, przez co urząd był niezwykle ważny.

Większe województwa dzieliły się niekiedy na ziemie wywodzące się z dawnych podziałów administracyjnych (tak było na przykład na Mazowszu). Często ziemie stanowiły okręg władzy starosty. Województwa lub ziemie dzieliły się na wspomniane wyżej powiaty stanowiące okręgi sądowe oraz miejsca zbierania się sejmików ziemskich. Zdarzało się, że okręg zwany ziemią nazywano powiatem. Nazwy stosowano czasem wymiennie.

Najniższą jednostką podziału administracyjnego były parafie katolickie. Miały one często kształt terytorialny zbliżony do współczesnych gmin. Stanowiły one okręgi pomocne przy zbieraniu podatków państwowych i lokalnych.

Najniższym urzędnikiem, który posiadał realną władzę w terenie był starosta. Do 1611 roku obsadę tego urzędu dowolnie określał król. Następnie stał się on urzędem ziemskim, czyli starostę wybierała szlachta w dawnym powiecie, a król go tylko zatwierdzał. Starosta grodowy był właściwym naczelnikiem powiatu. Do jego obowiązków należało sprawowanie w imieniu króla administracji oraz zarządzanie jako dzierżawca królewszczyznami (majątkami królewskimi). Było to zajęcie dochodowe, ponieważ nadwyżki finansowe szły do jego kieszeni. Starosta stał na czele władz grodzkich (powiatowych) stanowiących osobną hierarchię. Najważniejszą funkcją starosty było wykonywanie sądownictwa z zakresu czterech artykułów grodzkich (starościńskich) podpalenie, napad na

drodze publicznej, najście na dom, zgwałcenie (sądownictwo karne). Posiedzenia tego sądu odbywały się co sześć tygodni na tak zwanych rokach grodzkich. Sąd składał się ze starosty jako przewodniczącego składu oraz podstarościego, sędziego grodzkiego i pisarza grodzkiego.

Posiadał nadto starosta prawo miecza, czyli obowiązek wykonywania na swym terenie wyroków sądów każdej instancji jeżeli nie były one respektowane przez strony. Posiadał funkcje policyjne, pilnując porządku na swym terenie a szczególnie na drogach publicznych. Starosta jako ramię królewskie w powiecie brał aktywny udział w obiegu dokumentów (uniwersały, listy), które przychodziły z kancelarii królewskiej a on rozsyłał je do urzędników i dygnitarzy na swoim terenie.

Początki samorządu wiejskiego sięgają czasów średniowiecza. Wtedy to przeniesiono do Polski tak zwane „prawo niemieckie”. Był to wzorzec ustroju wsi stosowany w Niemczech i ustanawiany na polskiej wsi. Nie musiało to wiązać się z osadnictwem niemieckim. We wsi na prawie niemieckim chłopci mieli ściśle określone prawa i obowiązki, dzierżawili ziemię opłacając czynsz. Mieli prawo wychodu, czyli prawo odejścia ze wsi po spełnieniu pewnych obowiązków. Na czele wsi stał sołtys (zwany też wójtem) posiadający to stanowisko na prawach dziedzicznych. Sołtys miał prawo zakładania karczmi i jatek rzeźniczych. Przysługiwało mu prawo do 1/6 części z czynszów i 1/3 z opłat sądowych. Samorząd wiejski wyrażał się głównie w samorządowym sądownictwie. Mieszkańcy wsi sami wybierali ławników sądowych, którzy pod przewodnictwem wójta (zwanego też sołtysiem) sądzili głównie sprawy cywilne podległej im ludności. Był to sąd wiejski zwany też ławą wiejską¹.

W tamtych odległych czasach po raz pierwszy padają takie nazwy jak „wójt”, „sołtys”, „ławnicy”. Te określenia będą później przeniesione do bardziej współczesnych rozwiązań ustrojowych.

Od XVI wieku rozpoczął się proces pozbawiania chłopów praw. W XVII i XVIII wieku cały ten system zwano już gospodarką folwarczno-pańszczyźnianą. Jednak nawet w tym ciężkim dla wsi okresie istniały pewne formy samorządu. Nazywano je prawem gromadzkim. „Gromadę” tworzyła cała ludność danej wsi. Na czele gromady stał wybierany przez nią wójt lub sołtys (nazwy stosowano wymiennie). Miał on do pomocy ławników i dziesiątników. Ludność wiejska w tym czasie formalnie była poddana danemu panu ale jako całość gromada stanowiła pewną siłę, z którą pan musiał się liczyć i respektować jej uprawnienia zwyczajowe. Gromada miała na przykład uprawnienia sądowe. Wójt wraz z ławnikami zasiadał w ławie wiejskiej- sądzie wiejskim. Bez aprobaty ławy sądowej pan nie mógł wydalic ze wsi żadnego chłopca. Na tak zwanych sądach „rugowych” wybierany przez gromadę ławnik musiał oddawać rug, co oznaczało, że stawał się oskarżycielem publicznym we wszystkich przestępstwach popełnianych przez mieszkańców gromady od czasu ostatniego sądu. Kary były pieniężne lub chłosty. Za zabójstwo stosowano karę śmierci przez ścięcie. Za zdradę pana lub gromady odebranie gruntu. Karę oznaczała ława wiejska a dziedzic ją zatwierdzał lub łagodził. Ustalanie czynszów i danin na rzecz dworu należało do wspólnych porozumień gromady i pana. Wśród mieszkańców wsi- gromady istniały różne

---

¹ *Zarys historii gospodarstwa wiejskiego w Polsce*, tom I, Warszawa 1964, s. 409

kategorie chłopów: kmiecie – dzierżawiący grunty dziedzicznie oraz zagrodnicy, chałupnicy i komornicy stanowiący różne kategorie chłopów od posiadających dożywotnio kawałek grunt, poprzez dzierżawiących grunt dożywotnio, po robotników rolnych. Gromada wiejska stanowiła też własne sądownictwo pod przewodnictwem ławy wiejskiej. Na tak zwanych sądach „rugowych” wybierany przez gromadę ławnik musiał oddawać rug, co oznaczało, że stawał się oskarżycielem publicznym we wszystkich przestępstwach popełnianych przez mieszkańców gromady od czasu ostatniego sądu. Kary były pieniężne lub chłosty. Za zabójstwo stosowano karę śmierci przez ścięcie. Za zdradę pana lub gromady odebranie gruntu. Karę oznaczała ława wiejska, a dziedzic ją zatwierdzał lub łagodził. Jak pisał F. Konieczny: *Wieś polska była doprawdy małym państwem sama w sobie. Wszelkie potrzeb, tak materialne, jakież społeczne, zaspokajała sobie sama u siebie. Chłop uważał stosunek swój do dziedzica i gromady za naturalny, a związek ten za konieczny; związek zaś wsi swojej do państwa tylko za dodatkowy ciężar. O potrzebie związku z państwem nie miał najmniejszego pojęcia. Istnienie takiego związku dostrzegał chyba aż dopiero wtenczas gdy przypadła na wieś czasem tak zwana stacja żołnierska. On sam ani wojskowo nie służył, ani podatku do kasy państwowej nie odnosił. Lata całej nic o istnieniu państwa nie słyszał!*

Okolice Krasnegostawu na mapie z 1772 roku (Carte de la Pologne)

Osadnictwo w tej gminie sięga zamierzchłych czasów. Świadczą o tym znaleziska archeologiczne z Płonki i Bzówka².

W początkach państwa polskiego okolice Krasnegostawu leżały w terenie będącym obszarem rywalizacji między kształtującymi się państwami Polską i Rusią. Na przełomie X i XI wieku Krasnystaw leżał na terenie kontrolowanym przez Grody Czerwieńskie. Grody Czerwieńskie zdobył w 981 roku "*na Lachach*" Włodzimierz książę Rusi. W 1018 roku odbił je Bolesław Chrobry, ale już w 1031 roku znowu powróciły do Rusi, zdobyte przez Jarosława Mądrego³.

Po rozpadzie Rusi Kijowskiej na mniejsze księstwa ziemie te weszły w skład Księstwa Wołyńskiego, a następnie Księstwa Halicko-Włodzimierskiego. Na początku XIV wieku księciem halicko-włodzimierskim został Jerzy II pochodzący z dynastii Piastów mazowieckich. Zawarł on umowę z królem Polskim Kazimierzem Wielkim o sukcesji w razie swojej śmierci. W 1340 roku bojarzy otruli Jerzego II. Do sukcesji po zmarłym księciu wystąpili Polacy, ale też Litwini, Węgrzy a nawet Tatarzy. W 1349 roku w zbrojnej wyprawie Kazimierz Wielki zdobył Chełm i okolice. Jednak Litwini odbili wkrótce tą ziemie i zawarto rozejm⁴.

W 1366 roku Jerzy Narymutowicz książę chełmsko-bełski złożył hołd Kazimierzowi Wielkiemu. Jednak po śmierci Kazimierza Wielkiego sytuacja się zmieniała. W 1376 roku Litwini znowu przejęli kontrolę nad tymi ziemiami. Wspólna wyprawa polsko-węgierska z 1377 roku przywróciła ziemię chełmską Polsce, która weszła do Korony Królestwa Polskiego. Ziemia chełmska dzieliła się na kasztelanie w tym również krasnostawską⁵.

Na przełomie XV i XVI wieku ostatecznie ukształtował się ustrój administracyjny Polski. Kraj dzielił się województwa, a te na powiaty. Ziemia chełmska weszła w skład województwa ruskiego ze stolicą we Lwowie. Mimo to ziemia chełmska miała swoje odrębności, posiadając własny sejmik szlachecki. Ziemia chełmska niczym nie różniła się od województw po za tym, że nie miała swojego wojewody i zwała się ziemią a nie województwem⁶.

Okolice Krasnegostawu należały, więc do powiatu krasnostawskiego w ziemi chełmskiej w województwie ruskim.

W 1772 roku nastąpił I rozbiór Polski. Lwów, stolica województwa ruskiego wszedł w skład państwa austriackiego, pogłębiło to samodzielność ziemi chełmskiej, której szlachta walczyła o to, aby nie przyłączać tej ziemi do żadnego z województw.

W 1793 roku władze polskie zreorganizowały podział administracyjny Polski. Powstało województwo lubelskie oraz chełmskie z tym, że do województwa lubelskiego

---

² Sobczuk E. *Najciekawsze odkrycia archeologiczne z Krasnegostawu i okolic*, [w:] *Zapiski Krasnostawskie*, pod red. P. Kardeli, Lublin 1994, s.17.

³ Ćwik W., *Ruder, Lubelszczyzna – dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977., s. 12

⁴ Tamże, s. 19-21

⁵ Tamże, s. 23.

⁶ Tamże, s. 38.

włączono powiat krasnostawski. Ten stan nie trwał długo, ponieważ w 1795 roku tereny województwa lubelskiego i chełmskiego znalazły się w III zaborze austriackim⁷.

Województwo lubelskie i sąsiednie na mapie z połowy XVIII wieku

W 1795 roku upadła I Rzeczpospolita. Lubelszczyzna została zajęta przez Cesarstwo Austrii. Ziemie zajęte przez Austrię w ramach III rozbioru Polski zostały nazwane Galicją Zachodnią. Tę prowincję podzielono na cyrkuły. Wkrótce połączono cyrkuły w większe jednostki. Krótki okres rządów austriackich cechował się wieloma zmianami administracyjnymi ale nie odegrały one większej roli w późniejszych podziałach.

W 1809 roku wojska Księstwa Warszawskiego (państwo powstałe na ziemiach II i III zaboru pruskiego pod protektoratem Francji) oraz wojska francuskie rozpoczęły wojnę

⁷ Tamże , s. 53-54.

z Austrią. Austria przegrała wojnę i cała dawna Galicja Zachodnia, w tym Lubelszczyzna weszła w skład Księstwa Warszawskiego.

LATA 1809–1864

Księstwo Warszawskie było namiastką państwa polskiego podległą całkowicie woli Napoleona i podporządkowaną jego polityce wojennej. Księstwo Warszawskie zostało zobowiązane do dostarczenia określonej liczby rekrutów do wojska i środków potrzebnych do prowadzenia wojny. Nie dało się tego wykonać bez sprawnej, nowoczesnej administracji, której w Polsce nigdy jeszcze nie było. Francuzi przeszczepili na nasz grunt swoje rozwiązania ustrojowe. Wprowadzono konstytucję (lipiec 1807), zniesiono formalnie poddaństwo chłopów, nadając im wolność osobistą, ale nie było jeszcze mowy o uwłaszczeniu. Wprowadzono Kodeks Napoleona – zbiór prawa cywilnego nieznanego wcześniej w Polsce.

W czasach Księstwa Warszawskiego podzielono kraj na nowe jednostki administracyjne. Władze Księstwa Warszawskiego nie chciały odwoływać się do dawnych podziałów terytorialnych z czasów I Rzeczypospolitej ani do podziałów z czasów zaboru austriackiego. Oparto się głównie na granicach naturalnych (np. rzeki). Nowy podział administracyjny nie wszystkim się podobał, ale *mimo początkowych oporów ze strony społeczeństwa (...) podział ten jest o wiele bardziej racjonalny i korzystny z punktu widzenia interesów ludności aniżeli dotychczasowe podziały. Jest rzeczą godną podkreślenia, iż stał się on podstawą prawie wszystkich późniejszych podziałów tej części kraju w XIX i XX wieku.*⁸

W początkach 1810 roku Lubelszczyznę podzielono na departamenty (na czele z prefektami) i powiaty (na czele z podprefektami).

Okolice Rudnika włączono w skład departamentu lubelskiego i powiatu krasnostawskiego.

Podczas funkcjonowania Księstwa Warszawskiego po raz pierwszy wystąpił podział na gminy. Na mocy dekretu księcia warszawskiego z 23 lutego 1809 roku utworzono gminy wiejskie i miejskie. Obszar gminy wiejskiej łączył się z obszarem majątku dworskiego. Minimalny obszar gminy wynosił 10 dymów (10 domów). Funkcję wójta pełnił dziedzic majątku. Oficjalnie był mianowany przez prefekta z *pośród obywateli gminy czytać i pisać umiejących*. Funkcję wójta mogła pełnić jedna osoba na obszarze kilku gmin wiejskich. W każdej gromadzie wiejskiej wójt wyznaczał swoich zastępców – sołtysów. Wójt mógł też wyznaczyć swojego zastępcę za zgodą podprefekta. Wójt miał zadania: *rozsyłać i podawać do publicznej wiadomości rozkazy i zarządzenia rządowe, administrować majątkiem gminy, wypłacać pieniądze dla pracowników gminy, kierować robotami publicznymi*⁹. Wójt prowadził księgi ludności, wyznaczał podwoły i kwatery dla wojska. Pełnił on swoją funkcję bezpłatnie. Wójtami często byli też dzierżawcy, księża, a nawet czasem kobiety. Wójtowie

---

⁸ Ćwik W., Reder J., *Lubelszczyzna, dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977, s. 77.

⁹ Mencil T., *Gmina dominalna w Królestwie Polskim przed uwłaszczeniem*, [w:] *Gmina wiejska i jej samorząd*, pod red. H. Brodowskiej, Warszawa 1989, s. 107–108.

mieli prawo sądenia ludności na swoim terenie. Podlegali jego władzy sądowniczej mieszkańcy gminy oraz obcy złapani na gorącym uczynku.

Organem doradczym i nadzorującym wójta była rada gminna. Składała się z członków mianowanych przez prefekta z listy kandydatów przedstawionych przez wieś. Gmina licząca do 100 mieszkańców miała trzech, a od 100 mieszkańców pięciu radnych. Zapisano w dekrete, że „*radni powinni umieć czytać i pisać*”. Z tym ostatnim było najgorzej. Nie dało się szybko nadrobić wiekowego opóźnienia w dziedzinie szkolnictwa. Wybierano więc radnych niepiśmiennych, bo innych nie było. Do obowiązków rady gminnej należało:

- *czynić wnioski do rady powiatowej mogące mieć wpływ na oznaczenie kwoty, którą gmina wykonać może z nałożonych na powiat ciężarów publicznych,*
- *naradzać się nad potrzebami gminy i czynić starania w kierunku ulepszenia miejscowej administracji,*
- *układać dochody i wydatki gminy oraz proponować składki.*

Rada bez wezwania zbierała się 1 grudnia w celu *układania dochodów, jakie z własności gminnej uzyskać można*. Dnia 1 kwietnia i 1 października zbierała się dla celów omówienia robót publicznych. Miała bowiem obowiązek rozłożenia prac szarwarkowych między mieszkańców. Urząd wójta sprawowała osoba wyznaczona przez dziedzica.

Ogłoszenie i dopełnienie niniejszey Naszey Uchwały, tudzież umieszczenie oney w Dzienniku praw, Ministrowi Sprawiedliwości Xięstwa Naszego Warszawskiego zalecamy.

podpisano **FREDERYK AUGUST.**

(L.S.) przez Króla

Zgodno z Oryginałem Minister Sekr: Stanu
FELIX ŁUBIEŃSKI, STANISŁAW BREZA,

Minister Sprawiedliwości.

L. Osiański, Sek: gen: Zgodno z Oryginałem
 Minister Sekr: Stanu
STANISŁAW BREZA.

*Wypis z Protokołu Sekretaryatu Stanu.
 W Pałacu Naszym w Warszawie
 d. 23. Miesiąca Lutego 1809. R.*

**FREDERYK AUGUST z Bożey Łaski, Król
 Saski, Xiążę Warszawski &c. &c.**

Przeświadczywszy się o mnogich trudnościach będących na zawadzie do niezwłocznego zaprowadzenia w całym Xięstwie Warszawskim w Tytule VIII. Konfitytucyi wskazanych Muncypalności, i na Zgromadzeniach Gmin

Nagłówek dekretu o gminach wiejskich (Dziennik Praw Xięstwa Warszawskiego, tom I, s. 201)

W 1815 roku, wraz z upadkiem Napoleona Bonaparte, upadło również Księstwo Warszawskie. Na gruzach tego państwa powstało Królestwo Polskie pod berłem cara Rosji. Rosjanie przejęli system administracyjny dawnego państwa. Nowe przepisy o podziale administracyjnym weszły w życie 16 stycznia 1816 roku. Według nowych regulacji departamenty zostały nazwane województwami i nie zmieniły kształtu. Utworzono zatem województwo lubelskie oraz województwo podlaskie (dawny departament siedlecki).

Utrzymano też powiaty, jednak miały one być odtąd tylko okręgiem wyborczym. Rosjanie wprowadzili za to nowy podział na obwody skupiające po kilka powiatów w ramach województw.

W czasach Królestwa Polskiego obszary wokół Rudnika weszły w skład województwa lubelskiego obwodu krasnostawskiego i powiatu krasnostawskiego.

Po powstaniu listopadowym nastąpił nacisk na unifikację Królestwa Polskiego z Rosją. Ukazem carskim z 8 marca 1837 roku województwa przemianowano na gubernie.

Właśnie gubernie były podstawową jednostką podziału w carskiej Rosji. Dodatkowo od 1842 roku obwody przemianowano na powiaty, a dawne powiaty na okręgi. Funkcjonował zatem podział kraju na gubernie, powiaty i okręgi bez większego znaczenia. W ten sposób gubernia lubelska podzielona była na powiaty: lubelski, krasnostawski, hrubieszowski i zamojski. Okolice Rudnika weszły w skład powiatu krasnostawskiego.

W Imieniu Najjaśniejszego
A L E X A N D R A I.
 Cesarza Wszech Rosyji
 Króla Polskiego etc. etc. etc.

Xiąże Namiestnik Królewski w Radzie Stanu.

Wuzupełnieniu artykułu 84. Konstytucyi, po wysłuchaniu zdania ogólnego zgromadzenia Rady Stanu postanowiliśmy i stanowimy co następuje.

Artykuł 1.

Każda wieś mieć może oddzielnego wójta byleby się najmniej z dziesięciu dymów mieszkalnych składała.

Artykuł 2.

Części prywatne we wsiach i części do publicznych instytutów należą-

ce skoro dziesięć dymów składają, mogą być pod zarządzenie osobnego wójta oddane.

Artykuł 3.

Osady mniej jak dziesięć dymów mające i wszelkie drobniejsze części wiejskie pod zarządzenie najbliższego wójta oddane będą. Gdyby zaś osady lub części takowe stykały się o granicę lub niedaleko były położone od główniejszych włości tegoż samego właściciela, wtedy stosownie do artykułu 79 organizacyi Władz Administracyjnych z dnia 3. Lutego 1816 r. mogą być z niemi w jedną gminę połączone.

Artykuł 4.

Kilka i kilkanaście wsi do jednego Dominium należących, mogą być razem w jedną gminę złączone i przez jednego wójta zarządzane.

3*

Postanowienie namiestnika o wójtach z 30 maja 1818 roku (Dziennik Praw Królestwa Polskiego, tom VI, s. 34)

W Królestwie Polskim utrzymano Kodeks Napoleona, pozostały też z pewnymi modyfikacjami gminy wiejskie. Według Konstytucji Królestwa Polskiego wójt to było „ostatnie ogniwo administracji krajowej”. Do obowiązków wójta należało: *tamować rozpowszechnianie czynów obrażających moralność, prowadzić statystykę ludności, zasiewów zboża i bydła, rozkwaterować przyrzeczoną w przychodzie ilość wojska, wydawać*

zaświadczenia i paszporty, zapobiegać próżniactwu i żebractwu, zatrzymywać dezertarów, przystawiać powołanych rekrutów do wojska, przestrzegać, aby osoby przybywające do gminy wykazywały się właściwymi zaświadczeniami, utrzymywać protokoły odebranych rozkazów rządowych i w ogóle czynić zadosyć wszystkim poleceniom władz¹⁰.

Wójtem był z mocy prawa właściciel wsi. W swych czynnościach posługiwał się pieczęcią urzędową. Był odpowiedzialny za zastępcę i sołtysów powołanych przez siebie na wsiach. Każda wieś, osiedle i część wsi, jeżeli liczyło przynajmniej 10 dymów¹¹, stanowiło odrębną gminę. Kilka lub kilkanaście wsi należących do jednego właściciela mogło stanowić jedną gminę. Wsie należące do różnych właścicieli i stanowiące odrębne gminy mogły być połączone w jedną gminę. Ówczesny wójt miał obowiązek prowadzenia aż 50 różnych ksiąg, od akt cudzoziemców po akta broni myśliwskiej. Często dziedzice majątków wyręczali się zastępcami. Aby być zastępcą wójta, należało przedstawić dokumenty: metrykę chrztu, świadectwo sądu poprawczego, deklarację zrzeczenia się uczestnictwa w tajnych organizacjach, świadectwo zamieszkania na terenie kraju, życiorys. Wójtowie lub zastępcy w każdej wsi mieli do pomocy sołtysów¹².

W 1859 roku władze przeprowadziły ważną reformę ustroju gminnego. Od tej pory gmina musiała składać się z przynajmniej 50 dymów pod zarządem jednego wójta. Jeżeli jeden właściciel ziemski miał co najmniej 50 dymów i posiadał kwalifikacje, to zostawał wójtem. Mniejsze majątki ziemskie mogły być połączone w jedną gminę. Właściciele ziemscy sami wybierali spośród siebie wójta i przedstawiali do zatwierdzenia przez Komisję Rządową do Spraw Wewnętrznych. Jeżeli przedstawiony kandydat nie miał kwalifikacji, właściciele musieli przedstawić inną osobę. W razie kłopotów ze znalezieniem kandydata, wójta wyznaczała Komisja Rządowa na koszt właścicieli. Do pomocy wójt miał radnych wybranych przez mieszkańców zatwierdzonych przez naczelnika powiatu. Od 1859 roku sołtysów wybierali już sami mieszkańcy.

To właśnie w tym czasie utworzono gminy przypominające kształtem terytorialnym późniejsze gminy. To wtedy powołano gminy w Płonce i Rudniku.

---

¹⁰ Mencil T., *Gmina dominalna w ...*, s. 109.

¹¹ Dymami dawniej określano jeden dom, jedno ognisko domowe, jeden dym – jedna rodzina.

¹² Tamże, s. 118–119.

Wypis z Protokołu Sekretaryatu Stanu Królestwa
Polskiego.

Z Bożej Łaski

MY ALEXANDER II-gi

Cesarz i Samowładca Wszech Rosyji, Król
Polski,

etc., etc., etc.

Wziąwszy na uwagę, że dotychczasowe przepisy o urządzeniu i zarządzie gmin wiejskich w Królestwie Polskiem, wymagają niejakich zmian i uzupełnień, na przedstawienie Rady Administracyjnej Królestwa, rozpoznane w Radzie Państwa, Stanowimy:

1. Gmina wiejska składać się ma odtąd najmniej z pięćdziesięciu domów mieszkalnych.

Fragment dziennik Praw Królestwa Polskiego z 1859 roku. Dekret o reformie podział gmin wiejskich

Zatem początkowo każda wieś w rejonie Rudnika stanowiła oddzielną gminę wiejską z wójtem-dziedzicem na czele. Z czasem gminy zostały połączone w większe organizmy. Na ich czele stali dziedzice lub wyznaczeni przez nich wójtowie.

GMINA RUDNIK W LATACH 1864-1918

W 1863 roku wybuchło Powstanie Styczniowe. Władze carskie w rok po wybuchu powstania przystąpiły do uwłaszczenia ziemi dworskiej, aby w ten sposób odciągnąć chłopów od walki. Ziemia dworska użytkowana przez chłopów stała się ich własnością. W każdej wsi przystąpiono do wymierzania gruntów. Powstały *Tabele Likwidacyjne* osobne dla poszczególnych miejscowości, w których dokładnie określono ilość gruntów należących do każdego gospodarza. Powstały szczegółowe mapki gruntów. Chłopi musieli spłacić otrzymaną ziemię, ale otrzymywali ją na własność. Zmieniło to zupełnie stosunki własnościowe na polskiej wsi.

Drugą reformą władz carskich było utworzenie gmin wiejskich. Ukaz carski z 1864 roku zupełnie zmienił ustrój gminny na polskiej wsi. Po raz pierwszy gmina miała charakter samorządowy i została oddzielona od władzy właścicieli ziemskich (dziedziców). Władze preferowały na urządach gminy ludzi chłopskiego pochodzenia. Gminę tworzyły zarówno grunty włościańskie (chłopskie), jak i dworskie (folwarki). Wielkość gmin po raz pierwszy obejmowała duży obszar zbliżony do obecnych gmin.

Ukaz carski wprowadzający ustrój samorządu gminnego został podpisany w dniu 19 lutego (2 marca) 1864 roku.¹³ Od tej pory każda gmina składała się z wiosek, kolonii, folwarków i dworów, niezależnie od podziałów własności dworskiej. Utworzono gromady wiejskie na czele z zebraniem gromadzkim i sołtysem.

Organem uchwałodawczym gminy było **zebranie gminne**. W zebraniu gminnym mogli brać udział wszyscy pełnoletni gospodarze bez względu na wyznanie. Należało mieć na terenie gminy przynajmniej 3 morgi gruntu, aby uczestniczyć w obradach. W zebraniu gminnym udziału nie brali: sędziowie pokoju, duchowni, urzędnicy policji powiatowej oraz osoby pozostające pod nadzorem policji. Zebrania gminne odbywały się raz na kwartał pod przewodnictwem wójta. Wójt mógł zwołać też nadzwyczajne zebrania. W przypadku, gdy wójt kandydował ponownie na urząd lub też składał sprawozdanie finansowe, zebraniu przewodnił wybrany przez zebranych sołtys lub najstarszy wiekiem sołtys. Do uprawnień zebrania gminnego należało:

- *wybór wójta gminy, ławników, pisarza i innych urzędników gminnych,*
- *uchwały we wszelkich interesach gospodarczych i innych dotyczących całej gminy,*
- *przeznaczenie środków opiekuńczych i na urządzenie szkół gminnych,*

---

¹³ Dziennik Praw Królestwa Polskiego, 1864, tom 62.

- *ustanowienie działań i rachunków osób z wyboru w gminie pracujących,*
- *rozporządzanie nieruchomym majątkiem całej gminy,*
- *wybór pełnomocników do załatwiania spraw gminy,*
- *wyrzeczenie we wszelkich takich przypadkach, w których na zasadzie ogólnego prawa lub innych postanowień zajdzie potrzeba wyrażenia zgody całej gminy lub wypowiedzenia się.*

Do ważności uchwał zebrania gminnego potrzebna była obecność przynajmniej połowy uprawnionych. Uchwały zapadały jednomyślnie lub większością głosów, a w przypadku równości decydował głos wójta. Każdy uprawniony miał jeden głos.

W przypadku rozpatrywania spraw zamiany, sprzedaży czy regulacji gruntów gminnych potrzebna była zgoda przynajmniej dwóch trzecich wszystkich uprawnionych gospodarzy. Uchwały zapisywane były w specjalnej księdze.

Mogło się zdarzyć, że zebranie gminne nie dokonało rozkładu ciężarów (podatków) skarbowych (państwowych) lub gminnych. W takim przypadku wójt, uprzedziwszy ławników i sołtysów, taki rozkład sporządzał oraz zawiadamiał o tym naczelnika powiatu.

Uchwały zebrania gminnego nie wymagały zatwierdzenia przez naczelnika powiatu, jeśli podejmowane były w ramach kompetencji. W praktyce naczelnik powiatu osobiście lub poprzez swoich przedstawicieli kierował często obradami zebrania gminnego.

W czasach carskich wybory wójtów przebiegały często nie zawsze zgodnie z prawem. Podczas zebrań gminnych częstowano wódką, piwem pozyskując w ten sposób głosy.

Według ukazu carskiego gmina dzieliła się na gromady. Gromada składała się z włościan jednej wsi lub kolonii posiadających w niej prawo własności lub jakąkolwiek nieruchomość. Takim gospodarzom przysługiwało prawo głosu na zebraniach gromadzkich. W zebraniach nie mogli uczestniczyć pracownicy folwarczni oraz robotnicy rolni. Zebranie gromadzkie zwoływał wójt lub sołtys. Mogli w nim uczestniczyć pełnoletni właściciele nieruchomości na terenie gromady. Do 1880 roku mogły w nich także uczestniczyć kobiety – właścicielki gruntów.

Zebranie gminne wybierało sołtysa, rozporządzało mieniem wspólnym (gromadzkim) oraz naradzało się w sprawach całej gromady.

Wójt gminy. Władza wójta rozciągała się na wszystkich mieszkańców gminy. Był on zobowiązany:

- *donosić zwierzchności o samowolnie wydalających się z gminy i o popełnionych w gminie nieporządkach,*
- *donosić zwierzchności policyjnej o wszelkich nadzwyczajnych w gminie wypadkach jak pożary, wylewy wód, choroby epidemiczne itp.,*
- *zabezpieczać ślady przestępstw, dochodzić i zatrzymywać winowajców,*
- *wykonywać wyroki sądów,*
- *zwoływać i zamykać zebranie gminne,*
- *wnosić sprawy pod jego obrady,*
- *mieć nadzór nad urzędnikami i sołtysami,*
- *czuwać nad wypełnieniem rządowych i gminnych powinności oraz wojskowego zaciągu,*
- *mieć dozór nad gruntami opuszczonymi w gminie,*

- *przestrzegać rzetelności miar i wag w publicznych miejscach sprzedaży,*
- *opiekować się ubogimi, sierotami i dotkniętymi kalectwem lub chorobą.*

W ukazie carskim zapisano: *wójt winien się naradzać z ławnikami i sołtysami i wzywać ich do wspólnego z sobą działania, a w szczególności w tych sprawach, które dotyczą ogólnego zagospodarowania i dobra gminy.*

Wójt miał prawo ukarać każdego w swojej gminie za wykroczenia policyjne najwyżej dwudniowym aresztem lub karą pieniężną do wysokości 1 rubla z zamianą na dwudniową robotę publiczną. Wójt miał prawo kontrolować świadectwa osób przejeżdżających przez gminę i czasowo na jej terenie przebywających. Miał prawo przywoływać do urzędu każdą osobę oraz przeprowadzać rewizję prywatnych domów w obecności dwóch ławników lub sołtysów. Wójt był na terenie gminy przedstawicielem i wykonawcą władzy państwowej oraz wykonawcą uchwał zgromadzenia gminnego.

Urzędnicy gminni składali przysięgę przed naczelnikiem powiatu. Pobierali wynagrodzenie i byli wolni od świadczeń w naturze i służby wojskowej. Jeżeli wójt przez dwie kadencje sprawował „należycie” urząd, mógł zwolnić od służby wojskowej syna lub krewnego. Była to poważna zachęta dla wójtów. Wójt posługiwał się pieczęcią i podlegał naczelnikowi powiatu, przez którego mógł być ukarany.

Sołtys gminy był pomocnikiem wójta i wykonywał jego polecenia. Każda wieś lub kolonia stanowiła oddzielną gromadę wiejską z wybieranym spośród mieszkańców sołtysiem. Sołtys miał następujące uprawnienia:

- *zwoływać i zamykać zebranie gromadzkie oraz czuwać nad porządkiem na zebraniach,*
- *wnosić pod obrady zebrania gromadzkiego sprawy dotyczące dobra gromady,*
- *wykonywać uchwały zebrania gromady.*

W gromadach, w których nie było osobnego poborcy podatkowego zbieraniem podatków zajmował się właśnie sołtys. Podobnie jak wójt w gminie, tak i sołtys w gromadzie mógł ukarać winnych.

Prowadzeniem ksiąg gminnych zajmował się **pisarz gminny**. Sprawował swoje obowiązki pod nadzorem wójta. Pisarz pociągany był do odpowiedzialności za brak dokładności w treści podjętych uchwał. Zdarzało się czasem, że nie stać było gminy na utrzymanie pisarza, wtedy obowiązki prowadzenia ksiąg spadały na wójta. Pisarz był przyjmowany do gminy na zasadzie najmu, kontraktu za zgodą wójta, ławników i sołtysów lub też na zasadzie uchwały zebrania gminnego. Osoba piastująca stanowisko pisarza musiała być wykształcona. Władze powiatowe, według ukazu, miały czuwać nad tym, aby pisarze nie przywłaszczyli sobie zbyt wielkiej władzy. W praktyce pisarze często stawali się faktycznymi kierownikami pracy w gminie.

Urzędów w gminie (wójt, pisarz, sołtys) nie mogły sprawować osoby poniżej 25 roku życia, niechrześcijanie, osoby bez stałego miejsca zamieszkania, skazani za przestępstwa oraz osoby pozostające pod dozorem policji lub sądu. Umiejętność czytania i pisania nie była konieczna, aby zostać urzędnikiem gminnym, z wyjątkiem pisarza. Kadencja urzędowania wójta i sołtysów trwała trzy lata.

Na wójtów i sołtysów zebranie gminne lub gromadzkie wybierało dwóch kandydatów. Jednego z nich zatwierdzał naczelnik powiatu, drugi zostawał zastępcą (podwójcem,

podsołtysiem). Naczelnik powiatu mógł nie dopuścić do urzędowania niewygodnych dla siebie osób i zarządzał ponowne wybory.

Wójt i sołtysi obejmowali urzędy po zaprzysiężeniu przez naczelnika powiatu. Wójta ze stanowiska mógł zwolnić gubernator, natomiast sołtysa – naczelnik powiatu.

Wójt miał do pomocy ławników wybieranych przez zebranie gminne. Od 1876 roku ławnicy byli tylko urzędnikami sądowymi, w gminie powoływano w ich miejsce pełnomocników gminnych bez potrzeby ich zatwierdzenia. Pełnili oni swe funkcje bezpłatnie.

Władze carskie generalnie chciały na urzędach wójtów widzieć chłopów, odsuwano szlachtę i ziemian. Wójt i sołtysi łączyli władzę samorządową oraz państwową. Wypełniali różne czynności zlecone przez władze powiatowe. Chodziło głównie o podatki i funkcje porządkowe. Nieraz zlecone zadania wypełniały cały czas wójtów czy sołtysów. Praktyka stale wskazywała, że rząd nad gminą sprawował naczelnik powiatu i starszy strażnik ziemski za pośrednictwem posłusznych sobie wójtów. Naczelnik dysponował prawnymi, jak i pozaprawnymi możliwościami, aby nieposłusznego wójta podporządkować *bądź usunąć z urzędu*¹⁴.

Gminy wiejskie początkowo były też po części organem sądowniczym dla miejscowej ludności, powstały sądy gminne na czele z wójtem i ławnikami. Od wyroków takiego sądu nie było odwołania¹⁵.

W 1876 roku zreformowano system sądownictwa podstawowego. Sądy oddzielono od gmin. Powstały okręgi sądowe złożone z dwóch lub więcej gmin na czele z sędziami pokoju oraz ławnikami. Sędzia oraz ławnicy byli wybierani na zebraniach gminnych. Sądy te zajmowały się cywilnymi sprawami mieszkańców¹⁶.

---

¹⁴ Szumski J., *Chłopi a gmina w guberni łomżyńskiej*, „Studia Łomżyńskie”, tom IV, s. 40.

¹⁵ Tamże, s. 41.

¹⁶ Tamże.

Ukaz o urządzeniu Gmin Wiejskich.

z Bożej Łaski

MY, ALEXANDER II-gi,

Cesarz i Samowładca Wszech Rossyi,

Krół Polski, Wielki Xiążę Finlandzki,

etc., etc., etc.

**Objawiamy wszystkim NASZYM wiernym poddanym
w Królestwie Polskiem:**

Z dniem wstąpienia **NASZEGO** na Tron przodków **NA-**
szych, powzięliśmy zamiar udoskonalenia stopniowo i
gruntownie Instytucyj Rządowych Królestwa Polskiego,
w duchu odpowiadającym potrzebie dzisiejszych czasów
i obecnemu rozwojowi społecznej cywilizacji.

Wybuchle powstanie i zaburzenia, wstrzymały na sa-
mym wstępie, wprowadzenie nowych nadanych Królestwu
Instytucyj. Pomimo to i teraz jeszcze zachowujemy w Ser-
cu **NASZEM** stałe postanowienie, uorganizować Instytucje
Rządowe w Królestwie, na trwałych i sprawiedliwych
zasadach.

Ukazem w dniu dzisiejszym przez **Nas** podpisanym,
ustala się ostatecznie byt licznej klasy włościan, którzy
jednocześnie stają się właścicielami gruntów, dotąd w po-
siadaniu ich zostających; dziedzicom zaś, za przejście

Ukaz carski o urządzeniu gmin wiejskich w Królestwie Polskim z 2 marca 1864 roku
(Dziennik Praw Królestwa Polskiego, tom 62, rok 1864, s. 37)

W Imieniu Najjaśniejszego

ALEXANDRA II-go,

CESARZA I SAMOWŁADCY WSZECH ROSSYJ, KRÓLA POLSKIEGO,

WIELKIEGO KSIĘCIA FINLANDZKIEGO,

etc., etc., etc.

Komitet Urządzający w Królestwie Polskiem.

Na zasadzie uwagi do art. 2-go NAJWYŻEJ zatwierdzonej dnia 19 (31) Grudnia 1866 r. Ustawy o Zarządzie Gubernijalnym i Powiatowym w Królestwie Polskiem, Komitet Urządzający, na przedstawienie Kommissji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, postanowił i stanowi:

Art. 1. Powiaty wyszczególnione w dołączonym do art. 2-go wymienionej Ustawy Rozpisie podziału gubernij na powiaty, składają się z miast i gmin niżej wymienionych:

Nagłówek rozporządzenia o utworzeniu gmin w Królestwie Polskim w 1866 roku

2. *Любартовскій уѣздъ.*

Города: Любартовъ, Лепчна, Каміонка, Миховъ, Фирлей, Чемерники.

Сельскія гмины: Чемерники, Воля-скромовска, Рудно, Худоволя, Вельке, Козлуква, Острувекъ, Старосцинь, Насутовъ, Луцькъ, Воля-Сырницка, Беревъ, Вулька-завепржица, Завепржице, Лепчна.

3. *Ново-Александрійскій уѣздъ.*

Города: Казимержъ, Бобровники, Барановъ, Коньсковоля, Маркушовъ, Куровъ, Вонвольница, Ополе, Юзефовъ.

Сельскія гмины: Ново-Александрія, Ивановское-село, Жлржиць, Барановъ, Куровъ, Гарбовъ, Целеіовъ, Держеде, Заставъ, Шекарковъ, Карчмиска, Ковали, Вроновъ, Ополе, Камень, Юзефовъ, Годовъ.

4. *Яновскій уѣздъ.*

Города: Яновъ, Модлиборжице, Закликовъ, Аннополь, Уржендовъ, Краснець.

Сельскія гмины: Свѣпеховъ, Держковице, Раховъ, Стружа, Островъ, Закржувекъ, Вильколазь, Госцерадовъ, Ольбенцинь, Здзеховице, Потокъ-вельки, Модлиборжице, Бржозувка, Здзюловице, Хржановъ, Зофіянка, Янишовъ.

5. *Бѣлгорайскій уѣздъ.*

Города: Бѣлгорай, Крѣшовъ, Юзефовъ, Тарноградъ.

Сельскія гмины: Коцудза, Хута-Кржешовска, Липины, Бица, Княжполь, Бѣлгорай, Воля-Рожанецка, Александровъ, Майданъ-Сопоцкій, Соль, Бабица, Лукова, Кржешовъ.

6. *Замосткій уѣздъ.*

Города: Замостье, Щебрешинъ, Краснобродъ, Фрамполь, Горай.

Сельскія гмины: Абрамовъ, Родечница, Терешполь, Краснобродъ, Суховоля, Липско, Старое-Замостье, Бѣлобреги, Замостье, Русскіе-пески, Творичевъ, Звѣринецъ, Лабунь, Скербешовъ.

7. *Красноставскій уѣздъ.*

Города: Красноставъ, Тарногура и Избица, Горжковъ, Жолкевка, Туробинъ.

Сельскія гмины: Файславине, Лопениць, Сенница-Надольна, Красничиць, Тарногура, Горжковъ, Частый-боръ (Ченстоборовице), Жолкевка, Туробинъ, Рудникъ, Высокая, Закржевъ, Красноставъ.

W 1864 roku nadano nowy ustrój gminom funkcjonującym od 1859 roku (Rudnik i Płonka). Ich granice początkowo pozostawały bez zmian.

W 1866 roku przystąpiono w Królestwie Polskim do reformy administracji państwa. Miało to na celu unifikację tego kraju z Cesarstwem Rosji. Z początkiem 1867 roku dawną gubernię lubelską podzielono na dwie mniejsze: lubelską i siedlecką. Był to powrót do czasów z przed 1845 roku z niewielkimi zmianami granicznymi. W nowych guberniach na nowo powołano powiaty. Ich sieć zwiększyła się. Wraz z reformą „gubernialno-powiatową” przeprowadzono nowy podział na gminy wiejskie w ramach guberni i powiatów. Mniej więcej z dwóch gmin tworzących jedną, nową gminę.

Zmiany zostały ogłoszone z końcem 1866 roku (19/31 grudnia) i weszły w życie z początkiem 1867 roku. W 1867 roku powołano gminę Rudnik w granicach, w których funkcjonowała przez następne kilkadziesiąt lat. Gmina weszła w skład powiatu krasnostawskiego w guberni lubelskiej.

W 1867 roku powstała gmina Rudnik obejmująca okoliczne wsie. Z sąsiednich większych miejscowości również powstały urzędy gminy skupiające po kilka wsi. Właśnie wtedy powstała gmina Rudnik w granicach zbliżonych do obecnych. W 1867 roku w Rudniku Niższym ustanowiono siedzibę urzędu gminy. Gmina Rudnik składała się z następujących wsi (wg ówczesnych nazw): *Bzowiec Górny, Bzowiec Dolny, Borów, Bobrowszczyzna, Kozyry, Kaszuby, Łapiguz, Majdan Borsuk, Majdan Borowski, Majdan Kobylański, Majdan Łuczycy, Majdan Średni, Mościska, Maszów Mniejszy folwark, Maszów Średni Folwark, Maszów Szlachta, Płonka, Potażnia, Równianki, Rudnik Niższy i Wyższy, Rudnik Górny, Rudnik Królewski, Suchelice, Suszeń, Urszulin Mały*¹⁷. Nie zachowały się akta gminy Rudnik z czasów carskich (1864-1915). Ciekawym źródłem do poznania tego okresu w dziejach gminy są coroczne *Pamiętniki Książki Guberni Lubelskiej*. Znajdowały się w nich opisy gmin z guberni lubelskiej. Niestety roczniki 1870-1889 nie zawierają żadnych informacji o tej gminie. Wspomina się jedynie, że Rudnik- to gmina wiejska powiatu Krasnostaw.

Dokładniejsze dane pochodzą dopiero z 1890 roku. W tymże roczniku znalazła się informacja o wójcie Szymon Krawczyku wyznania rzymsko-katolickiego. Sekretarzem gminy (pisarzem gminnym) był w tym czasie Feliks Jaroszyński (prawosławny). Gmina liczyła 4 592 mieszkańców¹⁸.

Wielu mieszkańców gminy w tym czasie notowana była jako prawosławni. Byli to przeważnie dawni unicy, których siłą zmuszono do przyjęcia wiary prawosławnej. Na początku XX wieku prawosławni będący dawnymi unitami mogli na podstawie Ukazu Tolerancyjnego mogli przejść do wyznania rzymskokatolickiego. Wielu mieszkańców gminy Rudnik przeszła wtedy do kościoła Katolickiego.

Rocznik z 1891 roku nie notuje zmian wśród władz gminnych. Wójtem nadal był Krawczyk, sekretarzem Jaroszyński. Rocznik ten podaje również informacje o posiadaczach lub dzierżawcach poszczególnych majątków: Bzowiec Górny i Bzowiec Dolny - posiadacz

---

¹⁷Województwo Lubelskie (wyciąg ze Słownik Geograficznego Królestwa Polskiego, Lublin 1974, s. 330.

¹⁸„Pamiętnika knizka Ljublinskoj gubernii na god 1890”, s.371.

Jerzy Mogielnicki, Borów- posiadacz Kazimierz Tabiszewski, Wierzbica i Równianki – zarządca Feliks Zienkowicz, Władysławin – dzierżawca Jan Umieniecki, Maszów Średni – dzierżawca Adam Gorszyński, Maszów Mały – posiadacz Paweł Kamieniecki, Maszów Wielki – posiadacz Osip Fleszyński, Płonka – posiadacz Władysław Rzuchowski, Mościska – posiadacz Roman Zieliński i Władysław Trombczyński, Rudnik Dolny – dzierżawca Bogdan Gorszyński, Rudnik Górny – posiadacz Władysław Kulesza, Rudnik Górny Centralny – dzierżawca Antoni Mazurkiewicz.¹⁹

Roczniki 1892 i 1893 nie podają zmian we władzach gminnych. W 1893 roku gmina liczyła już 5 567 mieszkańców.²⁰

W 1894 roku Ogólne Zebranie Gminne wybrało nowego wójta, został nim Marek Ramś wyznania rzymskokatolickiego. Nowym sekretarzem został Michał Chałasiński, również katolik.²¹ Te same osoby sprawowały władzę w gminie w latach 1895-1897.

W roku 1898 wójtem był już Adam Kosz, sekretarzem nadal Michał Chałasiński, obaj byli katolikami.²² Adam Kosz i Michał Chałasiński pełnili swoje urzędy również w latach 1899-1900. W 1901 roku mieszkańcy gminy na wójta wybrali Tomasza Saja. Stanowisko sekretarza pozostało bez zmian.²³ Tomasz Saj i Michał Chałasiński sprawowali władzę w gminie również w latach 1902-1906, czyli przez dwie kadencje.

Rocznik 1906 podaje, że gmina Rudnik (razem z gminami Żółkiewka i Gorzków) wchodziła w skład II okręgu sadowego, w którym sędzią był Augustyn Janisławski, sekretarzem sądowym – Stanisław Sadowski.²⁴ Od 1907 roku notuje się w gminie Rudnik nowego wójta -Leona Bijatę. Stanowisko sekretarza pozostało bez zmian. W roku 1907 wójtem był Leon Bijaś, sekretarzem- Michał Chałasiński. Liczba ludności: 7434.²⁵ Leon Bijata był wójtem aż do czasów I wojny światowej. Podobnie jak Michał Chałasiński. Rocznik 1910 podaje informację o zmianie sędziego drugiego okręgu sadowego, w skład którego wchodziła gmina Rudnik, był nim Stanisław Kołaczkowski, sekretarzem – Stanisław Sadowski (bez zmian).²⁶

Ówczesne gminy były narzędziem rusyfikacji. W urzędach gmin prowadzono korespondencję po rosyjsku. Pisarze gminni musieli znać ten język i często byli to Rosjanie. Szkolnictwo także prowadzono po rosyjsku. Dodatkowo każdy mieszkaniec gminy musiał płacić dość duże podatki na utrzymanie szkół. Powodowało to opór ludności wiejskiej. Pierwsze lata XX wieku to czas buntu w całym Imperium Rosyjskim. W Królestwie Polskim dodatkowo dochodziła sprawa rusyfikacji.

---

¹⁹ Tamże, s.381.

²⁰ „Pamjatnaja knizka Ljublinskoj gubernii na god 1893”, s.321.

²¹ „Pamjatnaja knizka Ljublinskoj gubernii na god 1894”, s.327.

²² „Pamjatnaja knizka Ljublinskoj gubernii na god 1898” , s.310-311.

²³ „Pamjatnaja knizka Ljublinskoj gubernii na god 1901” , s.228.

²⁴ „Pamjatnaja knizka Ljublinskoj gubernii na god 1906” , s.220.

²⁵ „Pamjatnaja knizka Ljublinskoj gubernii na god 1907” s.174.

²⁶ „Pamjatnaja knizka Ljublinskoj gubernii na god 1910” s.191.

ADMINISTRACYJNA MAPA KRÓLESTWA POLSKIEGO Z POCZĄTKU XX WIEKU

W 1912 roku Rosja wydzieliła wschodnie tereny guberni siedleckiej oraz lubelskiej tworząc nową gubernię chełmską, którą z czasem zamierzano włączyć do Rosji. W jej skład weszły powiaty: bialski (z guberni siedleckiej), część włodawskiego, konstantynowskiego i radzyńskiego. Z guberni lubelskiej: hrubieszowski, tomaszowski, część chełmskiego, biłgorajskiego, zamojskiego, krasnostawskiego i lubartowskiego.

I WOJNA ŚWIATOWA

Latem 1914 roku rozpoczęła się I wojna światowa. Wkrótce działania wojenne wkroczyły na terytorium Królestwa Polskiego. W te rejony wojna dotarła w rok później. W maju 1915 roku ruszyła wielka ofensywa państw centralnych (Niemcy, Austro-Węgry). W rejonie Lublina walczyły Legiony Polskie. W końcu 1915 roku, po zajęciu całego Królestwa Polskiego, Niemcy i Austriacy podzielili ten kraj między dwie strefy okupacyjne. Dla ziemi okupowanych przez Niemców utworzono Generalne Gubernatorstwo Warszawskie. Dla ziem austriackich utworzono Generalne Gubernatorstwo Lubelskie z siedzibą w Lublinie. Południe Lubelszczyzny zajęli Austriacy, północ Niemcy (w większości wzdłuż granic dawnej guberni lubelskiej i siedleckiej). Anulowano postanowienia o utworzeniu guberni chełmskiej.

Austriacy oparli swoje podziały administracyjne na rozwiązaniach z przed 1912 roku. Strefę okupacyjną podzielono na obwody, które w 1917 roku przemianowano na powiaty. Na czele obwodów stali wojskowi komendanci. Administracja wsi pozostała w rękach wójtów. Ci wójtowie, którzy cieszyli się zaufaniem władz austriackich pozostali na

stanowiskach. Wakujące stanowiska obsadzano urzędnikami austriackimi, którzy czasem nawet nie znali polskiego. W każdej gminie ustanowiono posterunek żandarmerii wojskowej. Austriacy wprowadzili na swoim terenie samorząd powiatowy nieznan wcześniej w Królestwie Polskim. Jego organami były: sejmik powiatowy, wydział powiatowy i przewodniczący, którym był komendant obwodu.²⁷

Działania wojenne bardzo wyniszczyły kraj. Austriacy rozpoczęli pobór kontyngentów, co spowodowało szybkie zubożenie ludności.

Okupacja austriacka miała też swoje pozytywne strony. Spolszczono administrację gminną. Akta pisano w języku polskim. Gminy podlegały jednak całkowicie władzy okupacyjnej. Zadaniem ich było głównie zbieranie kontyngentów dla wojsk okupacyjnych. Władze zezwoliły na działalność polskiego szkolnictwa. Lata I wojny światowej to czas żywołowego powstawania polskich małych szkół wiejskich opłacanych przez rodziców.

W listopadzie 1918 roku okupacyjna władza austro-węgierska upadła. Austro-Węgry rozpadły się na państwa narodowe. Władzę przejmowali w gminach Polacy z Polskiej Organizacji Wojskowej.

GMINA RUDNIK W II RZECZPOSPOLITEJ

Jesienią 1918 roku wojskowa władza austro-węgierska i niemiecka załamała się. Już 7 listopada 1918 roku w Lublinie ogłoszono powstanie Rządu Ludowego Republiki Polskiej. Gdy w kilka dni później Józef Piłsudski wyruszał z Magdeburga (z obozu dla internowanych) zamierzał przyjechać właśnie do Lublina ale Rada Regencyjna w Warszawie²⁸ przekazała mu swoje uprawnienia i wkrótce także rząd lubelski podporządkował się Piłsudskiemu.²⁹

Austriackie okręgi przemianowano z powrotem na powiaty. Początkowo rządzą nimi komisarze wyznaczeni przez rząd w Warszawie, następnie starostowie. W sierpniu 1919 roku powołano województwo lubelskie obejmujące tereny dawnej guberni lubelskiej i siedleckiej (19 powiatów). Od Węgrowa i Sokołowa na północy po Zamość i Tomaszów Lubelski na południu.³⁰

Odrodzone państwo tworzone z czterech różnych jednostek państwowych (zabór rosyjski, pruski, austriacki i Królestwo Polskie) o różnych tradycjach, językach urzędowych i różnych ustrojach samorządu. Zewsząd zagrażali wrogowie. Początkowo władze w Warszawie utrzymały w mocy odrębne dla dawnych zaborów ustroje samorządu lokalnego. W dawnym Królestwie Polskim utrzymano w mocy ustawę o samorządzie gminnym z marca 1864 roku. Zmodyfikowano ją jednak dekretem Naczelnika Państwa z 27 listopada 1918 roku. Według dekretu Naczelnika Państwa gmina, tak jak poprzednio, pozostała formą

²⁷ Ćwik W., Reder, *Lubelszczyzna – dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977, s. 119-120.

²⁸ Powstała z inicjatywy Niemców w czasie I wojny światowej.

²⁹ Ćwik W., Reder J., *Lubelszczyzna, dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977, s. 124.

³⁰ *Dziennik Praw Państwa Polskiego*, nr 65, poz. 395.

samorządu zbiorowego, w jej skład wchodziły gromady wiejskie – sołectwa. Nadal główną instytucją gminy pozostało zgromadzenie gminne, jednak odtąd mogli w nim uczestniczyć wszyscy pełnoletni obywatele gminy (w tym także kobiety) bez względu na stan majątkowy. Zebrania winny się odbywać się raz na kwartał, w praktyce działo się to w miarę potrzeby, najczęściej raz w roku dla uchwalenia budżetu. Zgromadzenie zajmowało się sprawami majątku gminy, zatwierdzało budżet, zajmowało się sprawami dróg i mostów, zasadami prowadzenia handlu, ochroną zdrowia, opieką nad ubogimi.

Co roku Zebranie Gminne uchwalało budżet. Koszty działalności gminy pokrywano we własnym zakresie. Dochody pochodziły z majątku gminy, ze świadczeń od mieszkańców i dodatków do państwowego podatku gruntowego (gmina pobierała podatki państwowe) liczonego od 1 ha. Czasem ustalano dodatkowe podatki, na przykład od zbytku mieszkaniowego. Płaciły go osoby posiadające wolne, niezamieszkałe pomieszczenia.

Zupełnie nowym organem była Rada Gminy wybierana przez zgromadzenie gminne na okres 3 lat. Składała się z 12 członków oraz 6 zastępców (w razie śmierci lub wygaśnięcia mandatu do rady wchodził automatycznie zastępca z największą liczbą głosów). Rada przygotowywała wnioski i budżet, zarządzała majątkiem i funduszami gminnymi, kontrolowała urzędników gminnych i wójta. Rada zbierała się przynajmniej raz w miesiącu lub częściej na żądanie co najmniej 5 członków. Uchwały podejmowano większością głosów. Raz w roku rada gminy przedstawiała wyniki swojej działalności na forum zebrania gminnego. Wybory do rad gminnych zarządzał starosta. W razie słabej działalności rad gminnych wojewoda miał prawo ją rozwiązać i zarządzić nowe wybory.

Na czele rady gminy stał wójt wybierany przez zgromadzenie gminne. Wójtowie i sołtysi byli jednocześnie funkcjonariuszami państwowymi i przedstawicielami władzy samorządowej. Zarządzenia dotyczące wyborów wójta, radnych i sołtysów wydawał starosta powiatowy. To on zatwierdzał (bądź nie) wójtów i sołtysów i to przed nim składali oni przysięgę służbową. Zebranie gminne wybierało dwóch kandydatów na wójta. Pierwszego na liście zazwyczaj starosta mianował wójtem, drugiego podwójcem. Kandydaci musieli mieć dobre opinie z posterunku policji. W razie odmowy przez starostę zatwierdzenia jednego z kandydatów na wójtów przeprowadzano ponowne wybory.

Wójt reprezentował gminę. Zawierał umowy w jej imieniu. Dokumenty musiały mieć podpis jego i dwóch radnych. Wójt wypełniał zadania narzucone przez władze zwierzchnie. Wójtowie nie pracowali codziennie. Bywali w urzędzie gminy w miarę potrzeby. Z kasy gminnej otrzymywali wynagrodzenie, lecz było ono bardzo niskie – na poziomie najniższych wynagrodzeń pracowników gminnych. Wójtowie posiadali najczęściej gospodarstwa rolne i to one były podstawą dochodów. Często w aktach można znaleźć zażalenia wójtów na niskie wynagrodzenie za pracę na rzecz gminy. Była to zatem praca społeczna.

Wójt miał do pomocy aparat urzędniczy – urząd gminy, który składał się z kilku urzędników: pisarza gminnego, jego pomocników, było ich zazwyczaj dwóch oraz woźnego.

Pisarza gminnego zatrudniano w porozumieniu ze starostwem. To właśnie pisarz gminny ponosił prawie cały ciężar pracy biurowej w gminie. Przez jego ręce przechodził praktycznie każdy dokument. Pisarz musiał mieć odpowiednie wykształcenie – najczęściej średnie. Wysyłano ich na rozmaite kursy doszkalające. Pisarz miał największe uposażenie. Najczęściej było ono trzykrotnie większe od zarobków wójta.

Sekretarz gminy najczęściej mieszkał w urzędzie gminy na jej koszt. Miał czasem kawałek gruntu gminnego na swoje potrzeby. W czasach II RP często przenoszono pisarzy z jednego urzędu do drugiego. Preferowano osoby z zewnątrz nie posiadające rodziny na terenie gminy. Wójtowie i pisarze gminni stanowili elitę gminną. To najczęściej oni zakładali ochotnicze straże pożarne, spółdzielnie mleczarskie. Z racji zamieszkiwania na terenie urzędu gminy byli zawsze do dyspozycji mieszkańców i z reguły przepracowywali się. Urząd gminy był czynny od poniedziałku do soboty. Tylko wójt i sekretarz posiadali klucze do kasy gminnej.

Pomocnicy sekretarza to najczęściej miejscowi młodzi mężczyźni po ukończeniu gimnazjum. Czasem mieszkali w urzędzie gminy. Wyróżniający się pomocnicy zostawali pisarzami gminnymi.

Funkcje pomocnicze i porządkowe spełniał woźny gminny. To on pilnował więźniów w areszcie gminnym, rozpałał w piecach, roznosił dokumenty i chodził do siedziby starostwa z korespondencją.

Poszczególne wsie tworzyły tak zwane gromady wiejskie, czyli wspólnoty samorządowe mieszkańców jednej wsi. Organem gromady były zebrania wiejskie oraz sołtys. Zebrania wiejskie decydowały samodzielnie w sprawach wspólnot gruntowych, ustalały podatki, podejmowały decyzje w sprawach remontów dróg, zajmowały się działalnością opiekuńczą. Zebranie wiejskie wybierało sołtysa na 3-letnią kadencję. Równocześnie wybierano podsołtysa – zastępcę sołtysa. Wybory na sołtysa zarządzał starosta powiatowy i to przed nim składał on przysięgę. Przed zatwierdzeniem wójta czy sołtysa starosta zawsze wysyłał pismo do Policji Państwowej, by sprawdzić czy „prowadzi się on moralnie” i czy nie ma żadnych zastrzeżeń wobec kandydata. Ówczesne prawo pochodziło z czasów carskich i było dosyć restrykcyjne. Gdy na przykład sołtys chciał zrezygnować z funkcji (a zdarzało się to często), władze powiatowe mogły nie wyrazić na to zgody i za uchylanie się od obowiązków oporny sołtys trafiał do więzienia.

Sołtys reprezentował wieś, zbierał wszelkie podatki gminne, przekazywał ogłoszenia gminne i powiatowe, czasem pracował w charakterze listonosza. Raz w tygodniu w urzędzie gminy miała miejsce odprawa sołtysów, na której omawiano ważne sprawy gminy, przekazywano zarządzenia władz zwierzchnich. Sołtys posiadał specjalną odznakę. Podobną odznakę miał też wójt.

Sołtys organizował warty nocne. Każdy gospodarz, co pewien czas miał obowiązek pełnić nocne warty w celu ochrony przed złodziejami i pożarami. Sołtys kontrolował wykonanie szarwarków, czyli nieodpłatnych prac na rzecz gminy, które świadczyli wszyscy gospodarze w zależności od arealu gruntów. Przeliczano je na dniówki piesze i konne. Z pomocą szarwarków remontowano i budowano drogi. Sołtys wyznaczał kolejność stójki konnej – obowiązek każdego gospodarza do przewożenia furmanką urzędników gminnych, policjantów i nauczycieli podczas pełnienia obowiązków służbowych. Wiązało się to z brakiem innych środków lokomocji (rower był rzadkością).

Lata dwudzieste były dość ciężkie dla samorządów gminnych. Wszyscy dopiero uczyli się demokracji lokalnej po latach zaborów. Dodatkowo dużym problemem w początku lat dwudziestych była szalejąca inflacja. Uchwalony, na przykład, na początku 1923 roku budżet należało co miesiąc nowelizować. Nie sprzyjało to wcale inwestycjom w budowę dróg i szkół.

Zdarzało się, że propozycję rządowe dofinansowania inwestycji były odrzucane przez gminy, gdyż kwoty te w ciągu kilku miesięcy stawały się śmiesznie niskie i gmina musiała sama dokończyć zaczęłą budowę.

48.

DEKRET

o utworzeniu Rad Gminnych na obszarze b. Królestwa Kongresowego.

Do czasu wydania przez Sejm ustawy o samorządzie gminnym zarządza się co następuje:

Art. 1. Ustawa o urządzeniu gmin wiejskich w Królestwie Polskiem z dnia 2 marca 1864 r. (zbiór praw, t. II, rozdział V: Organizacja Zarządu Królestwa Polskiego, art. 194—313) zachowuje moc obowiązującą ze zmianami i uzupełnieniami, w poniższych artykułach przewidzianemi.

Art. 2. W każdej gminie tworzy się Radę Gminną. Jednocześnie znosi się dotychczas istniejący urząd pełnomocników gminnych (art. 229 i 230 organ. zarz. K. P.). Wykonanie uchwał Rady Gminnej należy do wójta.

Członkowie Rady Gminnej.

Art. 3. Rada Gminna składa się z wójta i 12-tu członków, wybieranych za pomocą tajnego głosowania przez Zgromadzenie Gminne względną większością głosów.

Członkowie Rady Gminnej pełnią swe obowiązki bezpłatnie.

Dekret Naczelnika Państwa z 27 listopada 1918 roku

Art. 4. Na członków Rady Gminnej oraz na wójta mogą być obrane osoby, które mają prawo udziału w Zgromadzeniu Gminnym, jednak wójt musi mieć 25 lat skończonych, a również umieć czytać i pisać po polsku.

Art. 5. Zgromadzenie Gminne wybiera jednocześnie z wójtem i członkami Rady Gminnej zastępcę wójta i 6-iu zastępców członków Rady Gminnej.

W razie ustąpienia którego z członków Rady Gminnej lub wybrania go na wójta, miejsce jego zajmuje zastępca, który otrzymał z kolei największą ilość głosów.

Art. 6. Okres urzędowania członków Rady Gminnej i ich zastępców trwa lat 3.

Zakres działalności.

Art. 7. Do zakresu działalności Rady Gminnej należy:

- a) przygotowywanie wniosków i budżetu na Zgromadzenie Gminne oraz czuwanie nad wykonaniem jego uchwał;
- b) zawiadywanie nieruchomościami i funduszami, należącymi do gminy lub przez nią zarządzanymi;
- c) kierownictwo i dozór nad instytucjami i zakładami gminnymi;
- d) mianowanie, kontrola i usuwanie urzędników gminnych, nominację i uwolnienie pisarza zatwierdza jednak władza nadzorcza;
- e) kontrola działalności wójta.

Z działalności swej Rada Gminna co najmniej raz do roku składa sprawozdanie wobec Zgromadzenia Gminnego.

Urzędowanie.

Art. 8. Wójt jest przewodniczącym Rady Gminnej. Przewodniczący zwołuje Radę Gminną na posiedzenia przynajmniej raz na miesiąc, w razie potrzeby zaś częściej. Przewodniczący obowiązany jest zwołać Radę Gminną na żądanie pięciu członków. Zebrania Rady Gminnej są prawomocne przy udziale co najmniej połowy członków. Uchwały zapadają większością głosów obecnych, w razie równego podziału głosów przewodniczącego przeważa.

Art. 9. O ile członek Rady Gminnej opuści trzy z rzędu posiedzenia Rady bez podania ważnych powodów, Rada Gminna może wykluczyć takiego członka na wniosek trzech członków Rady Gminnej.

Art. 10. Obrady Rady Gminnej są jawne. O ile przeto miejsce pozwala, na posiedzenia Rady mogą przychodzić za biletami, wydanymi przez przewodniczącego Rady Gminnej, mieszkańcy gminy, nie mają jednak prawa zabierania głosu i mogą być z polecenia przewodniczącego usunięci w razie przeszkadzania obradom. Rada Gminna może większością głosów uznać swe posiedzenia za poufne.

Wszystkie uchwały Rady Gminnej wpisuje się do specjalnej księgi protokołów, która jest dostępna dla każdego mieszkańca gminy. Sekretarzem Rady Gminnej jest pisarz, który ma głos doradczy.

Dekret Naczelnika Państwa z 27 listopada 1918 roku

M i a s t a, G m i n y, M i e j s c o w o ś c i	Charakter miejscowości	Budynki		Ludność obecna w dniu 30 września 1921 r. (bez objętej spisem wojskowym)																
		z przezn. mieszkalne	inne za- mieszkałe	Ogół- nem	Męż- czyzn	Ko- biet	W tej liczbie było wyznania							Podało narodowość						
							rzymsko- katolick.	prawo- sławni.	ewangie- lickiego	Innego chrześc.	moje- szowego	Innego	niewia- domego	polską	rusińską	niemiecką	żydowską	inną	niewiad.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
21. Steżyca	wieś	174	—	949	449	500	418	379	—	153	4	—	—	—	938	11	—	—	—	—
22. Ziemiany	wieś	23	—	142	63	79	129	1	—	—	—	—	—	141	1	—	—	—	—	—
7. Gm. Rudka		1318	33	9180	4470	4710	7655	1237	—	101^a	187	—	—	8213	902	—	39	26^c	—	
1. Baraki	folw.	3	—	52	20	32	52	—	—	—	—	—	—	52	—	—	—	—	—	—
2. Berkowiec	kol.	1	—	6	2	4	4	2	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—
3. Borów	folw.	5	—	99	47	52	95	—	—	—	4	—	—	95	—	—	4	—	—	—
4. Borów	kol.	1	5	36	17	19	36	—	—	—	—	—	—	36	—	—	—	—	—	—
5. Browarówka	wieś	17	—	103	47	56	102	1	—	—	—	—	—	103	—	—	—	—	—	—
6. Bzite	folw.	3	—	36	13	23	31	5	—	—	—	—	—	31	—	—	—	5	—	—
7. Bzite	kol.	12	—	84	43	41	79	3	—	2	—	—	—	80	4	—	—	—	—	—
8. Bzite	wieś	53	—	317	164	153	311	1	—	—	5	—	—	311	—	—	5	—	1	—
9. Czarnoziem	kol.	43	—	282	145	137	277	—	—	5	—	—	—	277	5	—	—	—	—	—
10. Kasjan	wieś	24	1	183	87	96	182	1	—	—	—	—	—	182	1	—	—	—	—	—
11. Kostunin	wieś	20	—	97	45	52	67	21	—	9	—	—	—	80	17	—	—	—	—	—
12. Kozieniec	wieś	35	1	196	96	100	194	2	—	—	—	—	—	195	—	—	—	—	—	—
13. Krupie	folw.	10	—	130	53	77	114	11	—	—	5	—	—	130	—	—	—	—	1	—
14. Krupie	wieś	87	2	627	305	322	269	331	—	—	27	—	—	385	242	—	—	—	—	—
15. Krupie Nowe	kol.	3	—	20	12	8	20	—	—	—	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—
16. Krupiec	st. kol.	3	—	24	13	11	24	—	—	—	—	—	—	24	—	—	—	—	—	—
17. Krupiec	wieś	44	1	289	150	139	229	60	—	—	—	—	—	274	15	—	—	—	—	—
18. Krynica	kol.	55	—	326	167	159	303	23	—	—	—	—	—	303	23	—	—	—	—	—
19. Maciejów	wieś	38	—	251	124	127	250	1	—	—	—	—	—	250	1	—	—	—	—	—
20. Oleśnica	kol.	8	—	42	20	22	42	—	—	—	—	—	—	42	—	—	—	—	—	—
21. Oleśnica	wieś	6	—	45	17	28	16	29	—	—	—	—	—	16	29	—	—	—	—	—
22. Ostrów-Folwark	kol.	37	—	260	131	129	244	10	—	—	6	—	—	250	10	—	—	—	—	—
23. Ostrów Krupiecki	kol.	43	3	282	136	146	279	3	—	—	—	—	—	280	2	—	—	—	—	—
24. Rudka	wieś	23	—	133	55	78	130	3	—	—	—	—	—	131	2	—	—	—	—	—
25. Siennica Królewska	folw.	5	—	60	24	36	49	5	—	—	6	—	—	58	—	—	2	—	—	—
26. Siennica Królewska I	wieś	58	1	405	196	209	402	2	—	1	—	—	—	405	—	—	—	—	—	—
27. Siennica Królewska II	wieś	53	—	356	171	185	349	7	—	—	—	—	—	355	1	—	—	—	—	—
28. Siennica Nadolna	folw.	5	1	108	55	53	105	3	—	—	—	—	—	108	—	—	—	—	—	—
29. Siennica Nadolna	kol.	1	1	12	7	5	11	1	—	—	—	—	—	11	1	—	—	—	—	—
30. Siennica Nadolna	leśn.	1	—	7	4	3	7	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—
31. Siennica Nadolna	wieś	51	3	377	180	197	365	7	—	2	3	—	—	367	7	—	3	—	—	—
32. Siennica Różana	folw.	6	—	153	68	85	147	—	—	—	6	—	—	153	—	—	—	—	—	—
33. Siennica Różana	kol.	6	—	28	16	12	28	—	—	—	—	—	—	28	—	—	—	—	—	—
34. Siennica Różana	wieś	103	4	716	378	338	696	4	—	—	16	—	—	699	1	—	16	—	—	—
35. Siennica Różana Komarówka	kol.	7	—	47	25	22	47	—	—	—	—	—	—	47	—	—	—	—	—	—
36. Siennica Różana Poduchowna	kol.	4	—	29	15	14	29	—	—	—	—	—	—	29	—	—	—	—	—	—
37. Siennica Różana Poduchowna	wieś	12	1	83	44	39	74	1	—	—	8	—	—	82	1	—	—	—	—	—
38. Stawisko	os. mł.	1	—	3	2	1	3	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
39. Stojło	folw.	1	—	38	18	20	37	1	—	—	—	—	—	38	—	—	—	—	—	—
40. Stojło	kol.	8	—	39	19	20	39	—	—	—	—	—	—	39	—	—	—	—	—	—
41. Toruń	folw.	2	—	39	15	24	24	15	—	—	—	—	—	32	7	—	—	—	—	—
42. Wesołówka	wieś	8	—	59	30	29	59	—	—	—	—	—	—	59	—	—	—	—	—	—
43. Wierzchowiny	folw.	6	—	98	43	55	91	7	—	—	—	—	—	92	1	—	—	—	5	—
44. Wierzchowiny	wieś	92	—	517	238	279	27	471	—	1	18	—	—	116	383	—	4	—	14	—
45. Wincentów	wieś	52	—	269	135	134	268	1	—	—	—	—	—	269	—	—	—	—	—	—
46. Wola Siennicka	wieś	83	7	547	271	276	542	—	—	—	5	—	—	547	—	—	—	—	—	—
47. Zagroda	wieś	67	—	439	217	222	316	6	—	61	56	—	—	425	14	—	—	—	—	—
48. Zdżanne	folw.	11	—	133	56	77	114	19	—	—	—	—	—	117	16	—	—	—	—	—
49. Zdżanne	wieś	88	2	537	260	277	320	175	—	20	22	—	—	418	114	—	5	—	—	—
50. Złośnica	wieś	9	—	67	35	32	67	—	—	—	—	—	—	67	—	—	—	—	—	—
51. Zosinek	folw.	1	—	19	11	8	19	—	—	—	—	—	—	19	—	—	—	—	—	—
52. Zwierzyniec	folw.	3	—	75	28	47	70	5	—	—	—	—	—	70	5	—	—	—	—	—
8. Gm. Rudnik		977	54	7464	3550	3914	7212	20	1	—	231	—	—	7333	7	—	112	12^c	—	
1. Borów	kol.	35	10	266	122	144	265	1	—	—	—	—	—	265	1	—	—	—	—	—
2. Borów	wieś	81	—	571	275	296	557	4	—	—	10	—	—	557	—	—	10	—	4	—
3. Bzowiec Dolny	wieś	51	22	451	233	218	440	1	—	—	—	—	—	440	—	—	10	—	1	—
4. Bzowiec Górny	folw.	7	1	145	64	81	145	—	—	—	—	—	—	145	—	—	10	—	1	—
5. Bzowiec Górny	leśn.	1	—	2	1	1	2	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
6. Bzowiec Górny	wieś	40	11	342	164	178	314	—	—	—	28	—	—	314	—	—	28	—	—	—
7. Bzówek	kol.	3	—	57	24	33	57	—	—	—	—	—	—	57	—	—	—	—	—	—
8. Bzówek	leśn.	1	—	4	2	2	4	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—
9. Grobla	wieś	6	—	25	11	14	25	—	—	—	—	—	—	25	—	—	—	—	—	—
10. Joanin	wieś	31	—	189	91	98	182	—	—	—	7	—	—	181	—	—	7	—	1	—

Gm. Rudka: a—greko-katolików 101; c—Białorusinów 15, Rosjan 11.
Gm. Rudnik: c—Rosjan 10, Litwin 1, Słoweniec 1.

M i a s t a, G m i n y, M i e j s c o w o ś c i	Charakter miejscowości	Budynek		Ludność obecna w dniu 30 września 1921 r. (bez objętej spisem wojskowym)																
		z przecz. mieszkalne	inne za- mieszkałe	Ogół- łem	Męż- czyn	Ko- biet	W tej liczbie było wyznania							Podało narodowość						
							rzymsko- katolick.	prawo- sław.	ewangie- lickiego	innego chrześc.	mojze- szowego	innego	niezawie- dzonego	polską	rusińską	niemiecką	żydowską	inną	niewiad.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
11. Kaszuby	wieś	42	—	277	132	145	271	—	—	—	6	—	—	—	273	—	—	4	—	
12. Majdan Borowski I	wieś	32	—	200	92	108	200	—	—	—	—	—	—	200	—	—	—	—		
13. Majdan Borowski II	wieś	12	—	87	40	47	87	—	—	—	—	—	—	87	—	—	—	—		
14. Majdan Kobyłański	wieś	23	—	159	80	79	159	—	—	—	—	—	—	159	—	—	—	—		
15. Majdan Łuczyński	wieś	15	—	98	45	48	93	—	—	—	—	—	—	93	—	—	—	—		
16. Majdan Średni	wieś	15	—	98	51	47	98	—	—	—	—	—	—	98	—	—	—	—		
17. Majdan Urszulin	kol.	8	—	63	36	27	63	—	—	—	—	—	—	63	—	—	—	—		
18. Maszów	folw.	12	—	288	108	130	224	2	1	—	11	—	—	236	1	—	—	1		
19. Maszów	osada	1	—	5	2	3	5	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—		
20. Maszów	wieś	40	4	255	118	137	251	4	—	—	—	—	—	251	2	—	—	2		
21. Miedzylas	folw.	1	—	8	3	5	8	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—		
22. Mościska	folw.	8	—	161	74	87	161	—	—	—	—	—	—	161	—	—	—	—		
23. Mościska	wieś	62	3	426	195	231	426	—	—	—	—	—	—	425	—	—	—	1		
24. Płonka	folw.	11	—	176	85	91	159	—	—	—	17	—	—	169	—	—	7	—		
25. Płonka	wieś	124	—	882	427	455	822	3	—	—	37	—	—	850	—	—	12	—		
26. Potażnia	wieś	34	—	215	98	122	212	—	—	—	3	—	—	215	—	—	—	—		
27. Romanówek	folw.	2	—	9	3	6	9	—	—	—	—	—	—	9	—	—	—	—		
28. Równianki	kol.	27	—	208	103	105	201	—	—	—	7	—	—	208	—	—	—	—		
29. Rudnik	folw.	1	—	23	11	12	22	1	—	—	—	—	—	22	1	—	—	—		
30. Rudnik	kol.	114	—	722	341	381	713	3	—	—	6	—	—	720	—	—	—	2		
31. Serafin	folw.	1	—	14	8	6	14	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—		
32. Suchelipie	wieś	47	—	360	172	188	309	1	—	—	50	—	—	356	2	—	—	2		
33. Suchelipie-Nowiny	kol.	6	—	56	26	30	53	—	—	—	3	—	—	56	—	—	—	—		
34. Suszeń	wieś	26	—	164	76	88	164	—	—	—	—	—	—	164	—	—	—	—		
35. Wierzbica	folw.	7	—	132	57	75	132	—	—	—	—	—	—	132	—	—	—	—		
36. Wierzbica	wieś	44	1	316	145	171	280	—	—	—	36	—	—	284	—	—	32	—		
37. Władysławówka	folw.	1	1	56	28	28	56	—	—	—	—	—	—	56	—	—	—	—		
38. Zabłocie	kol.	5	1	29	12	17	29	—	—	—	—	—	—	29	—	—	—	—		
9. Gm. Rybczewice		1218	8	8701	4227	4474	8452	14	1	34^a	200	—	—	8598	33	—	63	7^c		
1. Anusin (Stryjna)	kol.	6	—	28	13	15	28	—	—	—	—	—	—	28	—	—	—	—		
2. Bazar	wieś	45	—	276	134	142	260	—	—	—	16	—	—	276	—	—	—	—		
3. Bąków (Rybczewice)	kol.	3	—	16	8	8	16	—	—	—	—	—	—	16	—	—	—	—		
4. Bujanica	kol.	16	—	103	49	54	103	—	—	—	—	—	—	103	—	—	—	—		
5. Chodyłówka	folw.	3	—	74	33	41	74	—	—	—	—	—	—	74	—	—	—	—		
6. Choiny	kol.	21	—	148	68	80	139	—	—	—	9	—	—	139	—	—	9	—		
7. Czestoborowice	folw.	4	—	72	37	35	72	—	—	—	—	—	—	72	—	—	—	—		
8. Czestoborowice	kol.	3	1	24	15	9	24	—	—	—	—	—	—	24	—	—	—	—		
9. Czestoborowice	wieś	128	—	793	366	427	739	—	—	—	54	—	—	772	—	—	21	—		
10. Gardzienice	folw.	13	—	216	102	114	199	—	—	—	17	—	—	200	—	—	16	—		
11. Gardzienice	kol.	6	—	49	25	24	49	—	—	—	20	—	—	49	—	—	—	—		
12. Gardzienice	wieś	149	—	969	460	509	961	8	—	—	—	—	—	964	2	—	3	—		
13. Gardzienice (Borek)	folw.	4	—	107	49	58	107	—	—	—	—	—	—	107	—	—	—	—		
14. Gardzienice (Zydówka)	kol.	3	—	20	12	8	20	—	—	—	—	—	—	20	—	—	—	—		
15. Karczew	kol.	4	—	23	13	10	23	—	—	—	—	—	—	23	—	—	—	—		
16. Klimusin	kol.	3	2	60	29	31	60	—	—	—	—	—	—	60	—	—	—	—		
17. Passów ¹⁾	folw.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
18. Pilaszkowice	folw.	10	—	175	71	104	160	—	1	—	14	—	—	175	—	—	—	—		
19. Pilaszkowice	wieś	253	—	1627	805	822	1613	—	—	—	14	—	—	1627	—	—	—	—		
20. Podgranicznik	folw.	2	—	81	36	45	80	1	—	—	—	—	—	81	—	—	—	—		
21. Podgranicznik	kol.	1	2	29	15	14	29	—	—	—	—	—	—	29	—	—	—	—		
22. Podizdebno	kol.	4	1	28	19	9	28	—	—	—	—	—	—	28	—	—	—	—		
23. Popów	kol.	6	—	32	18	14	32	—	—	—	—	—	—	32	—	—	—	—		
24. Rybczewice	folw.	13	—	237	105	132	208	—	—	29	—	—	—	208	29	—	—	—		
25. Rybczewice	wieś	146	2	975	482	493	953	2	—	—	20	—	—	973	—	—	—	2		
26. Stryjna	folw.	3	—	32	15	17	32	—	—	—	—	—	—	32	—	—	—	—		
27. Stryjna	kol.	37	—	260	139	130	250	—	—	—	10	—	—	250	—	—	10	—		
28. Stryjna	wieś	145	—	972	499	473	952	1	—	—	19	—	—	970	1	—	—	1		
29. Władysławów	wieś	17	—	122	63	59	115	—	—	—	7	—	—	115	—	—	7	—		
30. Wola Gardzienicka	wieś	56	—	333	170	163	331	2	—	—	—	—	—	331	1	—	—	1		
31. Wygnanowice	folw.	8	—	95	42	53	95	—	—	—	—	—	—	95	—	—	—	—		
32. Wygnanowice	kol.	15	—	92	44	48	92	—	—	—	—	—	—	92	—	—	—	—		
33. Wygnanowice	wieś	30	—	184	79	105	179	—	—	5	—	—	—	184	—	—	—	—		
34. Zygmuntów	kol.	58	—	361	179	182	361	—	—	—	—	—	—	361	—	—	—	—		
35. Żegotów	folw.	3	—	88	42	46	88	—	—	—	—	—	—	88	—	—	—	—		
10. Gm. Turobin		1892	13	11637	5654	5983	10459	83	—	—	3^a	1092	—	10653	11	—	961	12^c		
1. Czernięcin	wieś	159	—	937	492	505	987	—	—	—	10	—	—	991	—	—	6	—		
2. Czernięcin Główny	folw.	6	—	181	89	92	174	7	—	—	—	—	—	174	—	—	—	7		
3. Czernięcin Nowy	folw.	4	—	48	20	28	42	—	—	—	6	—	—	42	—	—	6	—		

1) Spisano łącznie z folw. Rybczewice.

Gm. Rybczewice: a—greko-katolików 34; c—Rosjan 6, Czech 1.

b in: a—greko-katolików 3; c—Rosjan 12.

Spis powszechny z 1921 roku informuje, że gmina Rudnik liczyła 977 domów i 54 inne budynki mieszkalne. Mieszkało tu 7 464 osoby. Pod względem wyznania przeważali katolicy (7 212 osób) ale było też 20 prawosławnych, 1 ewangelik, 231 Żydów. Ludność żydowska skupiła się głównie z Płonce (37 osób) w Suchym Lipiu (50 osób) i Wierzbicy (36 osób). Pod względem narodowościowym 7 333 osoby podały narodowość polską, 112 żydowską, 12 rosyjską i 7 ukraińską³¹.

Gmina składała się z następujących wsi koloni i folwarków: Borów kolonia, Borów wieś, Bzowiec Dolny wieś, Bzowiec Górny folwark, Bzowiec Górny wieś, Bzówek kolonia, Bzówek leśniczówka, Grobla wieś, Joanin wieś, Kaszuby wieś, Majdan Borowski I wieś, Majdan Borowski II wieś, Majdan Kobylański wieś, Majdan Łuczyński wieś, Majdan Średni wieś, Majdan Urszulin kolonia, Maszów folwark, Maszów osada, Maszów wieś, Międzyłasy folwark, Mościska folwark, Mościska wieś, Płonka folwark, Płonka wieś, *Potażnia* wieś, Romanówek folwark, Równianki kolonia, Rudnik folwark, Rudnik kolonia, Serafin folwark, Suchelipie wieś, Suchelipie-Nowiny kolonia, Suszeń wieś, Wierzbica folwark, Wierzbica wieś, Władysławówka folwark i Zabłocie kolonia³².

Sąd pokoju dla gminy znajdował się w Gorzkowie, sąd okręgowy w Lublinie. Najbliższa poczta w Izbicy³³.

Gmina Rudnik zorganizowała się po okresie niewoli w końcu listopada 1918 roku. W dniu 21 listopada ludność gminy wybrała na stanowiska wójta Józef Samborskiego, tego samego dnia wybrano również zastępcę wójta Stanisława Jarockiego. Pierwsza Rada Gminy została wyłoniona na Ogólnym Zebraniu Gminnym w dniu 6 marca 1919 roku. W jej skład wchodził:

Bolesław Kielczewski
Franciszek Kamienicki
Kazimierz Brudziński
Piotr Potka
Marcin Wąsiura
Stanisław Niziński
Józef Janik
Wincenty Dąbski
Marcin Hargot
Jan Małysz (dopisek Litwin)
Stanisław Kowalczyk

Pewne informacje na temat ówczesnej gminy Rudnik można odnaleźć też w aktach Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie. Na ręce wojewody starostowie co miesiąc składali raporty na temat ważnych wydarzeń w swoim powiecie. W raporcie starosty krasnostawskiego z 1920 roku zapisano następującą charakterystykę gminy Rudnik: *ludność*

---

³¹ *Skorowidz miejscowości RP opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dnia 30 IX 1921 roku, woj. lubelskie*. Warszawa 1924, s. 50-51.

³² Tamże .

³³ „*Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa rok 1930*”, *Annuaire de la Pologne (y compris la V. L. Dantzig)*, Warszawa 1930. s. 583.

mało wyrobionam, rozpolitykowana. Rada Gminy dość inteligentna, wydajnością w pracy nie odznacza się. Wójt Józef Samborski człowiek inteligentny, ale mało sprężysty i zbyt wiele politykujący. Pisarz Franciszek Pisarski urzęduje od kwietnia przeniesiony tutaj z gminy Rudka, jest pracowity ale mało inteligentny, poprzedni Russek został przeniesiony do biura Wydziału Powiatowego. Kancelaria gminna sprawnością się nie wyróżnia. Być może ta opinia starosty nie jest zbyt pochlebna, lecz charakterystyki innych gmin była jeszcze gorsza. W jednej z nich napisano “ludność ciemna i zacofana”, “Rada Gminy nie rozumie wcale zasad działania samorządu” itp.

Według raportu starosty krasnostawskiego z 1925 roku wielki (pozytywny) wpływ na społeczeństwo gminy miał Tadeusz Fleszyński, ziemianin z Maszowa. Starosta chwalił też Kazimierza Brudzińskiego członka Sejmiku Powiatowego. Brudziński wywodził się z Płonki. To właśnie on wraz z Fleszyńskim założył w Płonce Mleczarnię, Kasę Pożyczkowo-Oszczędnościową oraz Piekarnię Spółdzielczą. Współorganizował także Kółko Rolnicze. Brudziński w 1925 roku miał 32 lata, nie należał do żadnej partii politycznej.

Wójt gminy Józef Samborski sprawował urząd do 1927 roku. W dniu 27 czerwca 1927 roku Ogólne Zebranie Gminy wybrało nowego wójta- Leona Bijatę (lat 59, Polak)³⁴. Bijata należał do PSL “Wyzwolenie”. W wyborach na stanowisko wójta miał on aż 10 kontrkandydatów. Na Zebraniu Gminne przybyło 545 uprawionych wyborców, z czego Bijata otrzymał 393 głosy. Tego samego dnia (27 czerwca) wybrano też nowy skład Rady Gminy. Wyłoniono 12 radnych, z czego 6 należało do Stronnictwa Chłopskiego, 4 to PSL Wyzwolenie, a 2 do PSL Piast. Brak danych do kiedy Leon Bijata sprawował urząd wójta gminy. Być może pełną trzyletnią kadencję do roku 1930. Zapewne latem tego właśnie roku miały miejsce następne wybory w których wybrano ponownie Józefa Samborskiego.

Zachował się też w aktach powiatowych protokół nadzwyczajnej sesji sołtysów gminy Rudnik, która miała miejsce dnia 31 października 1930 roku. Byli na niej obecni prawie wszyscy sołtysi i podsołtysi gminy Rudnik. Akta są bardzo nieczytelne, pisane ręcznie. Występuje trudność z odczytaniem niektórych nazwisk. Ze wsi Bzowiec przybył Jan Burza (?) oraz zastępca Łukasz Wybraniec. Ze wsi Kolonia Zabłocie sołtys Władysław Bandek oraz zastępca Paweł Kowalczyk. Ze wsi Płonka sołtys Andrzej Bijata oraz zastępca Józef Nowosadzki. Ze wsi Maszów sołtys Wojciech Andrzejczak oraz zastępca Józef Marek. Ze wsi Suszeń sołtys Wojciech Drozd oraz zastępca Adam Hiziński. Ze wsi Majdan Borowski sołtys Adam Niemiec oraz zastępca Andrzej Chruściel. Z Rudnika przybył sołtys Szymon Ścibor. Z Wierzbicy sołtys Wincenty Dąbski oraz zastępca Karol Brudziński. Z Koloni Równianki stawił się sołtys Stanisław Mróz. Ze wsi Mościska sołtys Stanisław Bąk oraz zastępca Jan Prokop. Na sesji sołtysów obecny był ówczesny wójt gminy Józef Samborski. Stanowisko sekretarza pełnił Franciszek Borys. W urzędzie pracowali dodatkowo : pomocnik sekretarza Paweł Omal (?), starszy praktykant Władysław Baranowski, młodszy praktykant Karol Kamieniecki oraz praktykant Stanisław Kamieniecki.

---

³⁴ Bijata był już wójtem w latach 1907-1915?

FRAGMENT ADMINISTRACYJNEJ MAPY RP Z 1938 ROKU

W 1933 roku dokonano wielu zmian w funkcjonowaniu gmin wiejskich w Polsce. Według nowej ustawy gminnej³⁵ z 23 marca 1933 roku zniesiono Zebranie Gminne, czyli zgromadzenie ogółu gospodarzy z terenu gminy. Uprawnienia zniesionego organu przekazano częściowo Radzie Gminnej. Mimo to według nowych przepisów rada gminy miała mniejsze uprawnienia. Wyboru radnych dokonywało kolegium złożone z delegatów rad gromadzkich, sołtysów i podsołtysów wszystkich gromad. Istniał cenzus wieku przy prawie wyborczym czynnym 25 lat (wcześniej 21) i w prawie wyborczym biernym wynoszący 30 lat (wcześniej 25).

W gminach do 5000 mieszkańców radnych było 12. Kadencja radnych wynosiła 5 lat. Warto wspomnieć, że w czasach II RP mandat radnego nie wiązał się z żadnym wynagrodzeniem.

Namiastką zniesionego Zebrania Gminnego było Zebranie Gromadzkie. Wprowadzono bowiem nowy formalny podział gmin na gromady wiejskie, które obejmowały jedną lub kilka wsi. Podział na gromady był ogłaszany w Dzienniku Urzędowym Województwa. Zebranie Gromadzkie zbierało się pod przewodnictwem sołtysa lub jego zastępcy (podsołtysa). Zebranie Gromadzkie podejmowało uchwały dotyczące danej gromady, wybierało sołtysa i jego zastępcę na 3-letnie kadencje. Wybrani musieli mieć ukończone 30 lat. Zebranie Gromadzkie wybierało radnych gromadzkich w liczbie od 12 do 30. Organem wykonawczym gromady był sołtys oraz jego zastępca. Gromada wiejska miała

³⁵ Dziennik Ustaw nr 35, z dnia 13 maja 1933 roku, poz. 294.

od tej pory własny budżet. Wybory zatwierdzał starosta powiatowy. Każdy mieszkaniec wsi w przypadku zgłoszenia go na sołtysa lub podsołtysa miał obowiązek sprawowania obowiązków do końca kadencji. Składali oni przysięgę służbową na ręce starosty. Do sołtysa należało kierowanie sprawami gromady, zarządzanie majątkiem, reprezentowanie gromady na zewnątrz. Przewodniczył zebraniom. Do sołtysa należały też sprawy bezpieczeństwa, porządku publicznego, przestrzegania przepisów, doręczania pism sądowych, wykonywania obowiązków związanych z poborem wojskowym.

W nowym ustroju gminnym utworzono nieznanym wcześniej organ – zarząd gminy. Przejął on część uprawnień dawnej rady gminy. Zarząd gminy funkcjonował na czele z wójtem i podwójcem. W skład zarządu wchodziło też dwóch lub trzech ławników. To właśnie zarząd gminy na co dzień sprawował władzę w gminie. Zarząd gminy przygotowywał projekt budżetu, regulaminy, instrukcje urzędu, decydował o wydatkach. Kadencja członków zarządu wynosiła 5 lat. Wójta oraz członków zarządu wybierała Rada Gminy w głosowaniu tajnym.

Na czele urzędu gminy stał sekretarz. Jako jedyny musiał mieć on odpowiednie kwalifikacje. Mianował go i zwalniał starosta powiatowy. Sekretarz protokołował posiedzenia rady gminy i miał głos doradczy na radzie. Sekretarz był kierownikiem urzędu gminy.

Wójt był zwierzchnikiem całej gminy i aparatu urzędniczego. Miał prawo reprezentowania gminy i podpisywania umów w jej imieniu. Dokumenty, w których były zobowiązania finansowe gminy, należało opatrzyć podpisem jeszcze jednego członka zarządu gminy. Wójt był reprezentantem administracji rządowej w terenie, wykonywał także zadania zlecane przez rząd.

Wójt, jako organ rządowy, działał jednoosobowo i pod osobistą odpowiedzialnością. Nadzór nad jego działalnością sprawował starosta. Starosta miał prawo zwolnić wójta lub rozwiązać radę gminy w przypadkach łamania prawa.

L. p.	Nazwa gromady	Miejscowości wchodzące w skład gromady
7	Stryjno Wieś	Anusin kol., Stryjno wieś, Bujanica kol.
8	Wygnanowice	Choiny kol., Wygnanowice-Felin kol., Wygnanowice Dębina kol., Wygnanowice maj., Wygnanowice wieś.
9	Wola-Gardzienicka	Wola-Gardzienicka wieś, Żegotów kol., Żydówka kol.

Gmina Rudnik

1	Bzowiec	Bzowiec-Górny wieś, Bzowiec-Dolny wieś, Bzowiec kol., Bzówek-Grobla kol., Bzowiec folw.
2	Mościska	Mościska wieś, Mościska folw., Zosinek folw., Mościska kol.
3	Maszów	Maszów wieś, Maszów-Średni folw., Maszów B (Górny) folw., Maszów kol.
4	Majdan Borowski	Majdan-Borowski I wieś, Joannin kol., Rudnik W. D. 2 kol.
5	Majdan Kobyłański	Majdan-Kobyłański wieś, Majdan-Średni wieś, Majdan-Borowski II wieś, Majdan-Luczycki-Urszulin wieś.
6	Płonka	Płonka wieś, Płonka Poduchowne wieś, Płonka kol., Płonka Poleśne kol., Płonka folw., Płonka Nr. 1 kol., Płonka Poduchowne kol.
7	Rudnik	Rudnik-Niższy wieś, Rudnik kol., Rudnik-Lany kol., Rudnik-Wyższy wieś, Rudnik Górny C. folw., Rudnik Górny B folw., Romanówek kol., Romanówek folw.
8	Równianki	Równianki kol., Międzyzas kol.
9	Suchelipie	Suchelipie wieś, Suchelipie kol., Nowiny-Suchelipie kol.
10	Suszeń	Suszeń wieś, Potasznia wieś.
11	Wierzbica	Wierzbica wieś, Kaszuby wieś, Serafin kol., Serafin folw., Wierzbica folw.
12	Zabłocie	Zabłocie kol., Władystawin kol.

Gmina Siennica Różana

L. p.	Nazwa gromady	Miejscowości wchodzące w skład gromady
1	Bzite	Bzite wieś, Bzite kol., Bzite folw.
2	Czaroziem	Czaroziem (Krúpe Nowe) kol., Zosinek folw., Zosinek kol., Stójło Nr. 1 kol., Stójło Leśne kol.
3	Krupe	Krupe cz. I (Zastawek i Wola) wieś, Krupe cz. II (Zastawek i Wola) wieś, Krupe maj., Krupe Popówka kol.
4	Krupiec	Krupiec wieś, Krupiec os. mł., Krupiec osada dróżnicza, Wincentów wieś, Oleśnica kol. os. mł., Stawisko osada, Oleśnica (na Kępie) wieś.
5	Krynica	Krynica kol.
6	Maciejów	Maciejów (Majdan Żdzański) wieś, Złońnica wieś, Boruń kol., Boruń maj.
7	Ostrów	Ostrów-Krupski (Krupie Stare) kol., Ostrów-Krupski (Ostrów Krupski i Zastawce) kol.
8	Siennica-Różana	Siennica-Różana wieś, Siennica-Różana maj.
9	Siennica-Królewska Duża	Siennica Król. Duża wieś, Baraki kol., Baraki folw., Browarówka wieś.
10	Siennica-Królewska Mała	Siennica Król. Leśnictwo. Siennica Król. Mała wieś, Siennica Królewska maj., Berkowiec os. mł., Berkowiec wieś, Baranówka kol.
11	Siennica Nadolna	Siennica Nadolna wieś, Siennica Nadolna. folw., Kasjan wieś, Rudka (Elźbiecin) wieś, Rudka kol., Rudka Nowa (Rudka Szpitalna) kolonja, Rudka gajówka.
12	Wola-Siennicka	Wola-Siennicka wieś, Siennica-Różana cz. IV kol., Komarówka kol., Wesołówka kol.
13	Wierzchowiny	Wierzchowiny wieś, Wierzchowiny maj., Wierzchowiny gajówka, Wesołówka Wierzchowiny wieś, Zwierzyniec folw.
14	Zagroda	Zagroda wieś, Kostunin wieś, Kozieniec wieś, Granica (Kozieniec) os. mł.
15	Żdżanne	Żdżanne (Gdańsk) wieś, Żdżanne kol., Żdżanne maj., Toruń folw.

Podział gmin na gromady wiejskie (Dziennik Urzędowy Województwa Lubelskiego, 1935, nr 30, poz. 213)

nie może być obecny przy rozważaniu sprawy i w głosowaniu nad nią brać udziału. Postanowienie to stosuje się również, jeżeli interesowani są: małżonek członka organu, jego krewni lub powinowaci pierwszych trzech stopni, osoby, pozostające pod jego opieką, przysposabiający (przysposobiciel), bądź przysposobiony, albo jeżeli chodzi o sprawę, w której pomiędzy członkiem organu a osobą trzecią zachodzi stosunek zastępstwa prawnego.

(3) Uchwały powyższych organów, powzięte w obecności osób, o których mowa w ust. (1) lub (2), może władza nadzorcza unieważnić, ma zaś obowiązek to uczynić na wniosek osoby interesowanej, zgłoszony w ciągu dni 30 po dniu powzięcia danej uchwały.

Rozdział 3.

Gmina wiejska i gromada.

Gmina wiejska.

Art. 10. (1) Do obszaru gminy wiejskiej wchodzi jedna lub więcej miejscowości (osad, miasteczek, wsi, siól, osiedli, przysiółków, kolonii, zaścianków, folwarków i t. p.).

(2) Wielkość obszaru gminy powinna odpowiadać naturalnemu, o ile możliwości, zasięgowi wspólnego zainteresowania lokalnymi sprawami publicznymi ogółu mieszkańców połączonych miejscowości, jak również zapewnić gminie zdolność wykonywania ciążących na niej zadań.

(3) Każda gmina wiejska jest samorządną jednostką terytorjalną, osobą prawa publicznego i podmiotem praw majątkowych.

Art. 11. (1) Członkami rady gminnej są: wójt, jako przewodniczący, podwójci, ławnicy oraz radni.

- (2) Liczba radnych wynosi w gminach wiejskich:
- a) do 5.000 mieszkańców — dwunastu;
  - b) od 5.000 do 10.000 mieszkańców — szesnastu;
  - c) powyżej 10.000 mieszkańców — dwudziestu.

Art. 12. (1) Zarząd gminny składa się z wójta, podwójciego oraz dwóch, w gminach zaś, liczących ponad 10.000 mieszkańców, trzech ławników.

(2) Wójta i podwójciego wybierają radni w głosowaniu tajnym większością głosów ustawowej ich liczby. Przy zachowaniu tej zasady należy w razie potrzeby zastosować głosowanie ściślejsze.

(3) Ławników wybierają radni w głosowaniu tajnym. Jeżeli na gminę przypada dwóch ławników, wybory ich oparte są na zasadach ograniczonego głosowania imiennego; głosować wolno tylko na jednego z kandydatów uprzednio zgłoszonych, za wybranych zaś uznaje się tych dwóch kandydatów, którzy otrzymali kolejno największą ilość głosów. Jeżeli na daną gminę przypada trzech ławników, wybierani są oni w głosowaniu stosunkowym. Bliższe zasady w tym zakresie ustala regulaminy wyborcze, wydane przez Ministra Spraw Wewnętrznych.

(4) Radny, obejmując stanowisko wójta, podwójciego lub ławnika, traci mandat radnego.

Art. 13. (1) Gmina wiejska obowiązana jest utworzyć taką ilość stanowisk służbowych, jaka jest

niezbędna do prawidłowego wykonywania jej zadań, a przynajmniej stanowisko sekretarza gminnego.

(2) Na stanowisko sekretarza gminnego mogą być powoływane tylko osoby, które posiadają przepisane wykształcenie, odbyły praktykę i złożyły egzamin z zakresu wymagań fachowych i umiejętności praktycznych. Na pozostałe stanowiska w gminie wiejskiej mogą być powoływane tylko osoby, które posiadają przepisane wykształcenie. Wojewoda po zasięgnięciu opinii wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej) władny jest zwolnić kandydata od wymaganego cenzusu wykształcenia, jeżeli złoży on przepisany egzamin zastępczy.

(3) Obowiązek ustanowienia stanowiska sekretarza gminnego (ust. (1)) nie dotyczy gmin, liczących do 5.000 mieszkańców, jeżeli w gminach tych ustanowiony jest urząd wójta zawodowego (art. 49). Władza nadzorcza może również zwolnić z obowiązku ustanowienia stanowiska sekretarza gminnego (ust. (1)) powyższe gminy, jeżeli wójt posiada kwalifikacje na sekretarza gminnego i czynności służbowe są głównym zajęciem wójta.

(4) Upoważnia się Ministra Spraw Wewnętrznych do wydania przepisów, normujących sprawę wykształcenia i praktyki, wymaganej od osób, powoływanych na stanowisko sekretarza gminnego, oraz ustalających program egzaminów tudzież skład komisji egzaminacyjnych. Wykształcenie, wymagane od kandydatów na pozostałe stanowiska w gminie wiejskiej, określa miejscowy statut służbowy, uchwalony przez radę gminną i zatwierdzony przez wydział powiatowy (art. 14 ust. (5)).

Art. 14. (1) Sekretarza gminnego powołuje i zwalnia wójt na podstawie uchwały zarządu gminnego, działającego w tym zakresie kolegialnie, po zatwierdzeniu uchwały przez starostę powiatowego, który zasięga uprzednio opinii wydziału powiatowego. Jeżeli gmina ustanowi stanowisko zastępcy sekretarza gminnego, w powyższy sposób również odbywa się powoływanie i zwalnianie zastępcy.

(2) Pozostałych pracowników gminnych przyjmuje i zwalnia wójt na podstawie uchwały zarządu gminnego, działającego w tym zakresie kolegialnie.

(3) Przyjmowanie i zwalnianie sekretarza gminnego oraz pozostałych pracowników gminnych następuje z zachowaniem praw nabytych, zastrzeżonych w ustawach specjalnych.

(4) Sekretarz gminny bierze udział w obradach zarządu gminnego i rady gminnej z głosem doradczym i protokołuje uchwały tych organów. Postanowienia art. 9 stosują się również do sekretarza gminnego.

(5) Zakres obowiązków i praw sekretarza gminnego oraz innych pracowników gminnych, jak również przepisy dyscyplinarne ustala w granicach ustaw specjalnych statut służbowy, uchwalony na wniosek zarządu gminnego przez radę gminną i zatwierdzony przez wydział powiatowy.

Gromada.

Art. 15. (1) Obszar gminy wiejskiej, jeżeli nie stanowi jednej miejscowości, dzieli się na gromady.

Fragment ustawy o częściowej zmianie ustroju gminnego (Dz. U. rok 1933, nr 35, poz. 294)

W związku z nowymi rozwiązaniami prawnymi podzielono gminę na gromady wiejskie.³⁶

Według raportów starostów krasnostawskich z 1935 roku gmina Rudnik była rozwinięta gospodarczo z aktywną społecznie ludnością. Nie notowano żadnych antagonizmów społecznych czy narodowościowych. Zanotowano, że niegdyś duża część ludności gminy była unitami. Po 1905 roku większość z nich przeszła na katolicyzm. „Ludność katolicka na terenach narodowościowo mieszanych żyje zgodnie i współpracuje z ludnością prawosławną”, walki religijne nie istnieją”.

Notowano na terenie gminy Związek Strzelecki skupiający na przykład we wsi Suszeń 50 członków w Maszowie 12 członków. Związek Młodzieży Wiejskiej koło w Płonce liczyło 40 członków. Dzięki wielu społecznikom w Płonce rozwijał się ruch spółdzielczy. Spółdzielnia Mleczarska w tej miejscowości liczyła 194 członków, taka sama spółdzielnia w miejscowości Bzite 106 członków. W Płonce notowano także Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożycwców skupiające 262 osoby (dana z 1936 roku). Płonka w tym czasie była miejscowością o największej liczbie spółdzielców w całym powiecie krasnostawskim. W Rudniku Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożycwców liczyło 19 członków.

W latach trzydziestych XX wieku Tadeusz Fleszyński z Maszowa nadal był jednym z głównych społeczników w gminie, ale nie tylko. Stał na czele Powiatowego Komitetu Wyborczego organizującego wybory do parlamentu RP w powiecie krasnostawskim. Społecznie udzielał się także ksiądz Szulborski z Płonki. Stał na czele dozoru szkolnego w gminie Rudnik.

W raportach starosty krasnostawskiego wiele danych zapisano na temat życia politycznego w gminie Rudnik. Większa część mieszkańców gminy popierała prorządowy BBWR (Bezpartyjny Blok Wspierania Rządu), który popierał politykę sanacji i Józefa Piłsudskiego.

W 1931 roku powstało Stronnictwo Ludowe z połączenia mniejszych partii chłopskich (PSL Piast, PSL Wyzwolenie i Stronnictwa Chłopskiego). Partia ta będąca w opozycji do rządów sanacyjnych próbowała pozyskać zwolenników w gminie Rudnik. W dniu 3 kwietnia 1932 roku w Rudniku przebywał poseł SL-u Jan Kotarski. Nawoływał do założenie koła Stronnictw Ludowego. Na zebraniu było obecnych 66 osób. Koło SL-u powstało w Rudniku. Prezesem został Franciszek Stryjek z Rudnika, wiceprezesem Adam Korzec z Koloni Romanówek, sekretarzem Wacław Kamieniecki.

Takie samo spotkanie miało miejsce w dniu 4 kwietnia w Mościskach. Powstało Koło SL z prezesem Janem Kamienieckim z Płonki, wiceprezesem został Michał Smoła z Mościsk, sekretarzem Piotr Fryga z Kaszub. Do koła zapisało się 45 osób.

Podobne spotkanie miało miejsce 5 kwietnia 1931 roku w Bzowcu. Prezesem został Jan Brzuś z Koloni Władysławin (członek rady gminnej), wiceprezesem Paweł Wojtyła, sekretarzem Władysław Król z Bzowca. W ślad za organizacją SL powstało także Koło Młodzieży Wiejskiej „Wici”. Organizacja ta powstała początkowo w Joaninie w dniu 25 maja. Liczyło początkowo 38 członków. Prezesem został Józef Mazurek syna Jana, wiceprezesem Franciszek Hodar syn Wojciecha, skarbnikiem Franciszek Furmaniak syn

---

³⁶ Lubelski Dziennik Wojewódzki, 1935, nr 30, poz. 47.

Michała. W tej samej wsi 19 lipca 1933 rku założono Koło Stronnictwa Ludowego z prezesem Franciszkiem Podwińskim synem Ignacego jako prezesem. Wiceprezesem został Jan Bartoszewski syn Marianny. Koło liczyło ówczasie 50 członków. Na zebraniu organizacyjnym był także poseł Jan Kotarski.

Z jego inicjatywy dnia 20 lipca założono kolejne koło SL w Rudniku (zebranie miało miejsce w domu Michała Badacha). Dzień później spotkanie posła miało miejsce w Majdanie Borowskim w domu Józefa Mazurka. Powstało tam koło z Jana Hargetem jako prezesem. Dnia 22 lipca koło SL- z inicjatywy Józefa Kotarskiego powstało we wsi Suszeń. Prezesem został Tomasz Puchacz syn Szymona, wiceprezesami: Franciszek Małysz syn Walentego i Jan Piłat syn Stanisława. Sekretarzem został Stanisław Typiak syn Jana.

Działalność antyrządowego Stronnictwa Ludowego w gminie Rudnik była bacznie obserwowana przez starostę. Z uwagi, że zebrania były nielegalne sprawą zajął się prokurator.

Wobec dużej aktywności Stronnictwa Ludowego w gminie Rudnik prorządowy BBWR również rozpoczął organizowanie spotkań z wyborcami. Dnia 10 września 1933 roku w Domu Ludowym w Rudniku miało miejsce spotkanie mieszkańców gminy z posłem BBWR Wincentym Kociubą. Starosta w raporcie zapisał odnośnie tego spotkania: "Nastrój poważny, zapytania rzeczowe".

Mimo wysiłków Stronnictwa Ludowego (SL) w pozyskanie ludności gminy Rudnik i założenie wielu kół w terenie ludowcy i tak przegrywali w tym terenie wybory. W 1936 roku starosta krasnostawski zapisał z satysfakcją, że koła SL nie przejawiały większej aktywności. Ludność głosowała na prorządowy BBWR.

W drugiej połowie lat trzydziestych w powiecie krasnostawskim uaktywniło się Stronnictwo Narodowe (SN). Działał tu niejaki Popławski- inspektor Stronnictwa Narodowego. Największe sukcesy SN odnosiło w Izbicy i Tarnogórze. Popławski próbował też zorganizować koło SN w gminie Rudnik. 16 maja 1936 roku Popławski przybył do Rudnika *"gdzie usiłował zwołać organizacyjne zebranie, jednak wobec nieprzychylnego nastawienia ludności zaniechał zamiaru"*.

Chełm, sąd pok. de Chełm, just.
 Chełm, sąd okr. de paix Chełm,
 Lublin, 654 trib. d'arr-t Lub-
 mieszk. 6 (0,5 blin, 654 habit.
 km) 6 7 8 9 (0,5 km) 6 7 8 9
 Ruda Opalin 20 21 22 Ruda Opalin, 20
 Huty azklane. Verrieres.
Bielizna (lingerie): Halpern J.
Młyn (moulin): Rafałki A. (par).
Piekarze (boulangers): Gil J. —
 Licht A. — xRejzman F.
Picciarnie (brasseries-débit): Nowa-
 kowski J. — Zaniówka M.
Reszniey (bouchers): Milichman A.
 — Nowakowski A.
Spirytualka (spiritueux): Mirsz E.
Spółuczce artykuły (comestibles):
 Bajcz A. — xBajcz M. — Oren-
 stejn E. — xSobolewski P. —
 Sztundel D.
Szkolne huty (verrieres): xPalaka
 Sp. Hutników, Sp. z o. o. — „Ruda
 Opalin”, wl. Sygal U.
Szko (verriers): Goldberg A.
Tytoniowce wyroby (tabacs): Bajcz
 A. — Bogacz D.
Wędliny (charcutiers): xDorosz A.
 — Damiński P. — Nowakowski
 M. — Szambelman W.
Wiatrak (moulin): Haft A.
Wyszynk trunków (spiritueux):
 xZaniówka, G

RUDKA.

Wied, gmina V-gé, commune de
 Niemce, powiat Niemce, distr. de
 Lubartów, sąd Lubartów, just.
 pok. Lubartów, de paix Lubar-
 sąd okr. Lubartów, trib. d'arr-t
 lin, 627 mieszk. Lublin, 627 ha-
 6 (3 km) 6 7 8 9 bit. 6 (3 km) 6 7
 Bystrzyca 6 7 8 Bystrzyca 6
 Niemce. Niemce.
Kowale (forgerons): Marciniak Jan.
Spółuczce artykuły (comestibles):
 Gil J.
Stolarze (menuisiers): Kiciński I.
Wiatrak (moulin à vent): Marci-
 niak Józ.

RUDKA.

Wied, gmina V-gé, commune de
 Zwierzyniec, po- Zwierzyniec, dis-
 wiat Zamość, trict de Zamość,
 sąd pok. Zwie- just. de paix
 rzyńiec, sąd okr. Zwierzyniec, trib.
 Zamość, d'arr-t Zamość,
 1 309 mieszk. 2 (2 km) 2 3 4 5 6
 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20
 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30
 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40
 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50
 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60
 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70
 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80
 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90
 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110
 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120
 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130
 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140
 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150
 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160
 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170
 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180
 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190
 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200
 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210
 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220
 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230
 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240
 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250
 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260
 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270
 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280
 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290
 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300
 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310
 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320
 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330
 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340
 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350
 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360
 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370
 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380
 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390
 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400
 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410
 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420
 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430
 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440
 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450
 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460
 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470
 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480
 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490
 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500
 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510
 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520
 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530
 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540
 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550
 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560
 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570
 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580
 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590
 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600
 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610
 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620
 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630
 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640
 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650
 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660
 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670
 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680
 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690
 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700
 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710
 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720
 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730
 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740
 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750
 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760
 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770
 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780
 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790
 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800
 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810
 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820
 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830
 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840
 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850
 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860
 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870
 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880
 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890
 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900
 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910
 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920
 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930
 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940
 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950
 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960
 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970
 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980
 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990
 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000

Białoczy (istru): Chmielarz C. —
 Fink R. — Herberg J. i S. —
 Szafran J. — Tan I.
Cieście (charpentiers): Dziadoz W.
Frązycy (coiffeurs): Etenberg P.
 — Kwiatkowski S.
Galanteria (mercier): Jungman J.
 — Safjan R.
Herbaciarnie (débite de thé): Pod-
 górska M.
Kawiarnie (cafés): Kwiatkowska W.
Ekologiczne (charrons): Mamot T.
Kooperatywy (coopératives): xZwie-
 rzyńskie Stow. Spół.
Kowale (forgerons): Olejko W.
Krawcy (tailleurs): Sztarkier J.
Murarze (maçons): Kolodziejczyk S.
Obuwie (chaussures): Kac B.
Piekarze (boulangers): Zaremba J.
Picciarnie (brasseries-débit): Mar-
 grutowa A. — Sendrukowski J.
 — Szymańska J.
Różne towary (articles divers):
 Adler C. — Bury F.
Reszniey (bouchers): Jakóbowki K.
 — Wojciechowski W.
Szóry (cuirs): Edelsztejn Sz.
Spirytualka (spiritueux): Czarnota
 W. — Szmidt.
Spółuczce artykuły (comestibles):
 Biberman Z. — Dabek S. — Gar-
 licka A. — Krasulowa M. — Ren-
 dler J. — Waryszko J.
Szewcy (cordonniers): Rafter M.
Tartaki (scieries): Gruszczyński
 i Kowalczyk (wod.).
Tytoniowce wyroby (tabacs): Buczak
 M. — Franczak J. — Jirumaki A. —
 Arbesfeld Sz.
Wędliny (charcutiers): Wróblew-
 ski W.
Wyszynk trunków (spiritueux):
 Erle K. — Garlicki S. — Steł-
 maczuk J. — Hibner A.
Zajazdy (auberges): Berger C. —
 Wagner B.

RUDNIK.

Kolonja i gmina Colonie et commu-
 ne (y compris: Bzo-
 wiec Dolny, Ka- Bzowiec Dolny,
 szuby, Majdan Kaszuby, Majdan
 Borowski II, Borowski II, Maj-
 dan Łuczyński, dan Łuczyński,
 ski, Maszów, Maszów, Mości-
 Mościńska, Rów- ska, Równianki,
 nianki, Surzeń, Suszeń, Wierz-

Wierzbica).pow. bica), distr. de
 Krasnystaw, sąd Krasnystaw, just.
 pok. Gorzków, de paix Gorzków,
 sąd okr. Lublin, tr. d'arr-t Lublin,
 722 mieszk. 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000

Właściciele ziemscy (propriétaires fonciers): Fleszyński Tad. (70 i Masz. 226) — Kiwerski Wac. (Miedzylas 168, Serafin 168, W. 705) — Mazurkiewicz Wikł. (38) — Mogilnicka Eliza (B. D. 194) — Mogilnicki Witold (Bzowiec Górny 540) — Siwiński Wojc. (Masz. 250) — Suchodolski Edw. (Moś. 391 i Romanówek 191).
Cegielnie (briqueteries): Fleszyński Tad. (Masz.).
Galanteria (mercier): Baumfeld J. (Moś.) — xBlumenfeld J. (Moś.) — xCzerniej J. — xDobrowołański J. (Masz.) — xFilipowicz K. — Hartwig W. (S.) — xKerszenblit M. (K.) — Kiszczak S. (Moś.) — Kiszczak Z. (Moś.) — xKorenfeld Ch. — xMandelker B. (B. D.) — xMandelker L. (B. D.) — xWajs I. (B. D.) — xZelig A. (B. D.).
Kasy pożyczk.-oszczędz. (caisses d'empr. et d'épargne): xKasa Spółdzielcza.
Kawalerie (fabr. de granaux): Białas W.
Kooperatywy (coopératives): xStowarzyszenie Społeczne.
Las — eksploatacja (exploitations forestières): Kahane A. (B. D.) — Mogilnicki Witold (Bzowiec).
Mieczarskie zakłady (disteries): xSpółdzielnia Mieczarska, Sp. z o.o. (Płonka), (M. B.), (Moś.).
Młyny (moulin): Białucki T. (par) (B. D.) — Kiwerski W. (wod) (W.) — Mogilnicki W. (wod) (B. D.) — Suchowski Edw. (wod.) (Moś.).
Różne tow. (art. divers): xSztuden L. (B. D.).
Reszniey (bouchers): Kazimierszak W. (B. D.). — Malysz F.
Spółuczce artykuły (comestibles): xJakóbczak T. (M. B.) — Lachowicz J. — Poklepa A. (B. D.) — Rams M. (B. D.) — Szarf J. (W.).
Szewcy (cordonniers): Warchoł J.
Tartaki (scieries): Mogilnicki W. (B. D.).
Wiatrak (moulin à vent): Białas W. (S.) — Kotarski F. — xZajdman S. (R.).
Wódki (eaux-de-vie): xFilipowicz L.

RUDNO.

Wied i gmina V-gé et commune
 (z przynależn.: (y compris: El-
 Elżbietów, Gi- Elżbietów, Giłczyca,
 łczyca, Justynów, Justynów, Mły-
 niska, Rawa, Sta- niska, Rawa, Sta-
 StanisławówDun- StanisławówDun-
 ży, Wypnicha), Wypnicha), distr.
 pow. Lubartów, de Lubartów, jus-
 sąd pok. Lubar- tice de paix Lu-
 tów, sąd okr. bartów, tr. d'arr-t
 Lublin, 703 Lublin, 703 ha-
 mieszk. 6 (20 bit. 6 (20 km)
 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192

Lata trzydzieste były duże lepszym okresem rozwoju samorządu gminnego, mimo że w wielu gminach władze państwowe (sanacyjne) narzucały swoich wójtów i ograniczały czasem demokrację. Stabilizacja gospodarcza i rozwój ekonomiczny wpłynął na możliwość większych inwestycji. Budowano brukowane drogi (głównie szarwarkiem), sadzono drzewa, z tego okresu pochodzi wiele murowanych szkół. Był to także czas zorganizowania się licznych ochotniczych straży pożarnych, kółek rolniczych i organizacji społeczno-politycznych typu „Strzelec”, kół Przynależności Wojskowej, Wychowania Fizycznego i wielu innych. W każdej gminie świętowano rocznice narodowe, budowano pomniki. Efektem tego było wpojeniem ducha patriotyzmu i odpowiedzialności, który tak bardzo przydał się w czasie nadchodzącej wojny.

II WOJNA ŚWIATOWA

1 września 1939 roku wybuchła II wojna światowa. W połowie września okolice Rudnika znalazły się pod okupacją niemiecką.

Na terenie gminy nie odnotowano większych działań wojennych w czasie kampanii wrześniowej. Około 20 września wkroczyły tu oddziały niemieckie. Jednak już w kilka dni później w miejsce wycofujących się wojsk niemieckich pojawiły się wojska sowieckie, wynikało to z porozumień niemiecko - radzieckich z 23 sierpnia 1939 roku. W dniu 26 września Sowieci byli już pod Krasnymstawem. Prawie do końca września resztki wojsk polskich broniły się na tych terenach przed Niemcami i Rosjanami. Obszar gminy zajęły wojska sowieckie, które przystąpiły do organizacji sowieckich władz, jednak nie trwało to długo. Już 28 września ustalono nowy podział Polski - Lubelszczyzna miała zostać przekazana Niemcom. W związku z tym w dniu 3 października 1939 roku wydano wojskom sowieckim rozkaz wycofania się za rzekę Bug. 5 października wojska sowieckie miały zatrzymać się w Krasnymstawie, aby następnego dnia wycofać się na wschód. Zatem około 5 - 6 października Niemcy ponownie zajęli teren gminy Rudnik i okupowali go do lata 1944 roku.

Powołano Generalną Gubernię (12 października 1939) z gubernatorem Hansem Frankiem z siedzibą w Krakowie. Generalna Gubernia składała się z 4 dystryktów, w tym lubelskiego (Siedlce z powiatem włączono do dystryktu warszawskiego). W ramach dystryktów powołano powiaty (*Kreise*). Dystrykt lubelski dzielił się na powiaty: Biała Podlaska, Biłgoraj, Chełm, Hrubieszów, Janów (potem Kraśnik), Krasnystaw, Lublin, Puławy, Radzyń i Zamość. W związku z tym zlikwidowano część powiatów. Dawny powiat lubartowski wszedł w skład powiatu lubelskiego, łukowski w skład powiatu radzyńskiego, włodawski w skład powiatu chełmskiego, tomaszowski w skład powiatu zamojskiego.

Okupant w dniu 28 listopada 1939 roku wydał zarządzenie „o zarządzie gmin polskich”. Gminy stały się odtąd narzędziem władz okupacyjnych. Władze niemieckie zniósł samorząd wiejski. Rozwiązano rady gminne, zarządy gmin i rady gromadzkie. Pozostały tylko organy wykonawcze – wójt i sołtysi oraz urząd gminy z sekretarzem. Niemcy nie mogli zastąpić całego aparatu administracyjnego swoimi ludźmi. Przedwojenni wójtowie i sołtysi

najczęściej pozostawali początkowo na swoich stanowiskach. Odsetek Niemców wśród nich był znikomy. Wójtowie i sołtysi stali się funkcjonariuszami niemieckich starostw. Do ich głównych zadań należała organizacja kontyngentów oraz wyznaczanie ludzi do pracy przymusowej. Mieli też obowiązek wskazywania osób współpracujących z podziemiem oraz osób ukrywających się (np. Żydów)³⁷. Wójtowie i sołtysi organizowali prace szarwarkowe na rzecz Niemców.

Władze niemieckie zezwoliły na powstanie komisji doradczych przy wójcie jako organie doradczym. Jednak pełnię odpowiedzialności ponosił wójt. Komisja mogła doradzać w sprawach realizacji zarządzeń niemieckich, dbać o estetykę wsi, organizować pomoc społeczną. Komisja stanowiła coś w rodzaju „okupacyjnego samorządu”. Wielu wójtów, sołtysów i doradców pełniło swoją funkcję z polecenia podziemia³⁸.

Wójta mianował starosta i zatwierdzał szef okręgu (dystryktu). Starosta miał pełną władzę nad wójtem, kontrolował go i mógł uchylić każdą jego decyzję lub zmienić jego zarządzenie. *Wójtowie i sołtysi mieli obowiązek dokładnego wypełniania poleceń władz okupacyjnych, byli za to osobiście odpowiedzialni. W trudnych warunkach okupacyjnych ludzie ci przyjmowali różne postawy. Niektórzy spośród polskich wójtów i sołtysów starali się łagodzić los swych współrodaków z narażeniem własnego bezpieczeństwa; zdarzały się jednak wypadki kolaboracji*³⁹.

---

³⁷ Gończar M., *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990, s. 27.

³⁸ Tamże, s. 28.

³⁹ Ćwik W. Reder, *Lubelszczyzna – dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977, s. 154.

Rozporządzenie **o zarządzie gmin polskich.**

Z dnia 28 listopada 1939 r.

Na podstawie § 5 ust. 1 Dekretu Führer'a i Kanclerza Rzeszy Niemieckiej o Administracji okupowanych polskich obszarów z dnia 12 października 1939 r. (Reichsgesetzbl. I S. 2077, Dziennik Ustaw Rzeszy Niemieckiej I str. 2077) rozporządzam:

§ 1

Zarządem gminy (wsi, miasta, powiatu miejskiego) kieruje burmistrz za pełną i wyłączną odpowiedzialnością, a w razie niemożności wykonania obowiązków przezeń, jego zastępca.

§ 2

Burmistrz zastępuje gminę. Jest on przełożonym wszystkich osób zatrudnionych w służbie gminy. Przyjmuje ich do służby i zwalnia ich.

§ 3

Burmistrz ponosi odpowiedzialność za gminną gospodarkę finansową.

§ 4

Burmistrz ma do pomocy bez uszczerbku jego wyłącznej odpowiedzialności za porządek gminy 5 doradców w miejscowościach do 10.000 mieszkańców, a 10 doradców w miejscowościach ponad 10.000 mieszkańców.

§ 5

Doradców powołuje burmistrz spośród mieszkańców.

§ 6

Burmistrza i jego zastępcę powołuje w gminach do 20.000 mieszkańców Szef Okręgowy na przedstawienie przez Starostę, w miejscowościach ponad 20.000 mieszkańców Generalny Gubernator.

§ 7

Burmistrz ma być przynależnym do przeważającej w gminie grupy ludowej.

§ 8

(1) Bezpośrednią władzą nadzorczą nad gminami za wyjątkiem powiatów miejskich jest Starosta.

(2) Bezpośrednią władzą nadzorczą nad powiatami miejskimi jest Szef Okręgowy.

§ 9

Szef Okręgowy może ustanowić obok burmistrzów Starostów Miejskich, sprawujących w jego imieniu nadzór nad gminą.

§ 10

Władza nadzorcza, a w przypadku § 9 także Starosta Miejski, może uchylać, zmieniać, zastąpić i zawieszać każde zarządzenie burmistrza jak również sama z siebie wydawać własne zarządzenia.

§ 11

O ile według polskiego ustroju gmin utworzone są gminy zbiorowe z wójtem na czele, o tyle mają niniejsze postanowienia analogiczne zastosowanie.

§ 12

Prawo polskie, sprzeczne z niniejszymi postanowieniami, uchyla się.

§ 13

Przepisy potrzebne dla przeprowadzenia niniejszego rozporządzenia wyda Kierownik Wydziału Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Kierownikiem Wydziału Finansów przy Urzędzie Generalnego Gubernatora.

Krakau (Kraków), dnia 28 listopada 1939 r.

Generalny Gubernator
dla okupowanych polskich obszarów
F r a n k

Rozporządzenie o zarządzie gmin Polskich z 1939 roku

Urząd Gminy Rudnik stał się organizatorem akcji kontyngentowej na rzecz Niemców. Był też siedzibą żandarmerii niemieckiej⁴⁰.

Urząd gminy był celem ataków partyzanckich. Niszczono akta kontyngentowe oraz zwykłe akta gminne.

Obok oficjalnych struktur władz gminnych wyznaczanych i kontrolowanych przez Niemców istniały też struktury polskiego państwa podziemnego. Każda gmina w ówczesnej Polsce miała podziemnego, konspiracyjnego wójta.

W czasie wojny rozbudowano urząd gminy, aby zapewnić sprawny pobór podatków i kontyngentów. Co tydzień każdy sołtys musiał stawić się w urzędzie gminy i wysłuchać kilkunastu zarządzeń w sprawie kontyngentów, podwód, podatków, bezpieczeństwa i wielu innych spraw. Zarządzenia były na przykład takie: *Zwracać uwagę, aby wałęsających się osobników zatrzymywać i meldować na posterunku, w rowach przydrożnych krów paść nie wolno, ogłoszono sołtysom, aby kontyngent jaj traktowali podobnie jak inne kontyngenty, zakaz korzystania z rozrywek i zabaw niebezpiecznych (huśtawki). Wszelkie tego rodzaju przyrządy należy natychmiast zlikwidować, w przeciwnym razie posiadania na swoim terenie huśtawek będą surowo karani.* Sołtysi musieli zwracać uwagę na zaciemnienie mieszkań każdej nocy oraz wyznaczać warty nocne. Sołtysi przekazywali zarządzenia ludności i organizowali skup żywności. Prowadzili kartoteki kontyngentowe. Kontyngenty były bardzo rozmaite, objęto nimi prawie wszystkie rodzaje produkcji rolniczej. Władze niemieckie ściągały kontyngenty: zbożowy, drobiarski, mięsny, warzywny, mleczny, ziemniaczany, słomy, miodu, jaj, buraka cukrowego, lnu, konopi. Oprócz tego zbierano także podatki. Każde gospodarstwo było dokładnie wymierzone i oszacowane pod względem dochodów. We wsiach wyznaczono tak zwanych „bańkowych” zbierających bańki z mlekiem od gospodarzy. Za niedostarczenie mleka na czas groziła grzywna oraz rekwizycja krowy.

Jak można sobie wyobrazić, zorganizowanie poboru tyłu różnych produktów rolniczych nie było łatwe. Ludność miała poważne opóźnienia w oddawaniu kontyngentów. Sołtysi na każdej odprawie byli ponaglani do terminowego rozliczania kontyngentów i podatków. Dla tych, którzy opóźniali się w oddawaniu kontyngentów, powstał doraźny sąd gminny, ogłoszenia w tej sprawie rozklejano w gminie. Oprócz sądów były też inne sposoby dyscyplinowania opornych. Stosowano kary zbiorowe. Na przykład gromady wiejskie, które nie oddały 100% kontyngentów, nie miały prawa przemieniać zboża w młynach.

Jeszcze przed II wojną światową rejon gminy Rudnik był silnym ośrodkiem ruchu ludowego. Związki Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” działał we wsiach: Bzowiec, Majdan Kobylński, Majdan Borowski, Mościska, Płonka, Potasznia, Rudnik, Suszeń, Wierzbica⁴¹. Koła Stronnictwa Ludowego działały w Bzowcu i Rudniku⁴². Nic więc dziwnego, że to właśnie dawni członkowie ruchu ludowego stali się organizatorami konspiracji ruchu ludowego ROCH.

Organizatorami konspiracji w gminie byli Władysław Król „Wytrwały” oraz Czesław Ciemniwski „Cichy”⁴³. Ten ostatni pełnił funkcję konspiracyjnego komendanta PKB

⁴⁰ Czuba P, Wojtal J, *Nie stali...*, s. 153.

⁴¹ Czuba P, Wojtal J, *Nie stali z bronią u nogi*, Lublin 1998, s. 39.

⁴² Tamże, s. 40.

⁴³ Czuba P, Wojtal J, *Nie stali...*, s. 59.

(Państwowy Korpus Bezpieczeństwa) na gminę Rudnik⁴⁴. Konspiracyjną organizacją była też Ludowa Straż Bezpieczeństwa, w gminie jej komendantem był Mateusz Boruchalski⁴⁵. Dowódcą placówki BCh w gminie Rudnik był Paweł Bojarski „Ban”⁴⁶.

Istniał też Ludowy Związek Kobiet, jego przewodniczącą w gminie Rudnik była Bogumiła Grin z domu Bida „Wrzos”⁴⁷. Koordynatorem tajnego szkolnictwa był w gminie Kazimierz Szałajdewicz „Jantar”⁴⁸. W gminie działało przed wojną 8 szkół powszechnych, w czasie okupacji uruchomiono aż 7 z nich jako szkoły tajne. Działały też 3 tajne komplety na poziomie szkół średnich, uczyło się na nich w sumie 116 osób⁴⁹.

Konspiracyjny ROCH posiadał w każdej gminie swoje komórki. Początkowo były to trójki, potem piątki, które z czasem rozrosły się do kilkunastu osób w niektórych wsiach. Prezesem Rocha w gminie Rudnik był Władysław Król „Wytrwały”⁵⁰. Dowódcą plutonu BCh w Rudniku był Henryk Hodara „Chudziński”. Konspiracyjnym wójtem gminy był Szymon Ścibior „Czerniakowski”⁵¹.

Gminy Gorzków, Izbica i Rudnik stanowiły 3 rejon w ramach obwodu BCh Krasnystaw. W samej gminie zorganizowano 12 plutonów BCh.

BCh wykonało między innymi akcję napadu na Urząd Gminy w maju 1943 roku wyniesiono kartoteki kontyngentowe⁵². W dniu 1 października 1943 roku Niemcy zastrzelili w tej wsi 6 mieszkańców, w dwa dni potem kolejne 5 osób⁵³.

W Rudniku w dniach 20 września 1943 do 20 marca 1944 roku zorganizowani kurs podoficerski. Komendantem był Franciszek Nieśpiałowski „Lawina”. Kadre instruktorską stanowili: Edward Marucha „Jaskier”, Eugeniusz Hilcher „Strzała”. Stefan Fil „Chwedko” i Jan Gołębiowski „Gołąb”. W kursie uczestniczyło początkowo 40 elewów, jednak kilku z nich zrezygnowało ze względu na znaczną odległość. Nauka odbywała się w różnych miejscowościach, w domach, stodołach, suszarniach tytoniu itp. Pomieszczeń użyczali: Franciszek Płatek, Bronisław Kowalik z Joanina, Kazimierz Gawrysek z Majdanu Średniego, Franciszek Stryjek z Rudnika i inni. Zajęcia odbywały się co drugi dzień. Uroczyste zakończenie miało miejsce w Joaninie, do stopni kaprała awansowano 34 elewów⁵⁴. Formalnie szkoła miała siedzibę w Płonce. O to lista absolwentów szkoły podoficerskiej 3 rejonu BCh Krasnystaw: Henryk Hodała „Chodziński”, Taduesz Czerniakowski „Barabas”, Henryk Cegłowski „Czajka”, Janusz Krzemiński „Mariusz”, Franciszek Krzemiński „Manusia”, Henryk Kamienicki „Kolba”, Feliks Krawczyk „Rymwid”, Kiełczewski, Józef Jarosz „Kosiba”, Roman Łysakowski „Smrek”, Marian Mijalski „Maf”, Stanisław Nowak „Nautilus”, Ferdynand Orzechowski „Orlik”, „Wiesław

---

⁴⁴ Tamże, s. 62.

⁴⁵ Tamże., s. 63.

⁴⁶ Tamże, s. 344.

⁴⁷ Tamże, s. 65.

⁴⁸ Tamże, s. 110.

⁴⁹ Tamże, s. 113.

⁵⁰ Tamże, s. 55.

⁵¹ Tamże, s. 56.

⁵² Czuba P, Wojtal J, *Nie stali....*, s. 192.

⁵³ Niedźwiedź J, *Leksykon....*, s. 435.

⁵⁴ Czuba P, Wojtal J, *Nie stali....*, s. 122.

Smyk „Czarny”, Ryszard Siwiński „Korczak”, Edmund Śmieciszewski „Szatan”, Kazimierz Surówka „Żbik” i „Wierzba”. Wielu z nich pochodziło zapewne z tej gminy, ale też niektórzy zapewne z gmin Gorzków i Izbica należących również do 3 rejonu⁵⁵.

Do żołnierzy BCh w tym rejonie należeli między innymi: Paweł Bojarski „Ban”, Kazimierz Kapłon „Kalina”, Władysław Król „Wytrwały”, Edward Marucha „Jaskier” i Józef Żelazko „Ziemomian”⁵⁶.

W czasie wojny rejon gminy Rudnik był punktem przelotowym nielegalnej prasy podziemnej z Lublina w rejon południowej Lubelszczyzny⁵⁷.

W dniu 4 kwietnia 1944 rejon Rudnika stał się terenem przemarszu partyzantów radzieckich. Trasa ich wiodła przez miejscowości: Wirkowice, Majdan Łuczycki, Rudnik, Mościska, Bzowiec i dalej na zachód. W Rudniku ten oddział został zaatakowany przez niemieckie samoloty. Zrzucano około 60 bomb, które zraniły kilku Rosjan, kilkunastu Polaków oraz zabiły dwóch mieszkańców wsi: Jana Kleka i Jana Warzaka. Po tym bombardowaniu Rosjanie ukryli się w pobliskim lesie (noc z 4 na 5 kwietnia). Pobyt wojsk partyzantów sowieckich uaktywnił miejscowe oddziały BCh. Po zapadnięciu zmroku do obozu Sowietów udał się zastępca komendanta obwodu Kazimierz Kapłon „Kalina”. Ofiarował pomoc w zaopatrzeniu w żywność i środki sanitarne. Dowództwo radzieckie serdecznie podziękowało za pomoc prosząc tylko o zaopiekowanie się rannymi. Rankiem partyzanci ruszyli w dalszą drogę zostawiając rannych. Tych żołnierze BCh przewieźli do Koloni Płonka gdzie leczył ich doktor Bielecki. Następnie przyjechali po nich Rosjanie dziękując za pomoc⁵⁸. Te wydarzenia w Rudce i okolicach są przykładami dobrej współpracy BCh i partyzantów radzieckich, jednak nie zawsze Rosjanie dobrze traktowali polskie podziemie..

Wiosną 1944 roku żołnierze BCh z Rudnika brali udział w różnych akcjach poza terenem gminy. Na przykład w marcu 1944 roku zaatakowali osadników niemieckich we wsi Grobla w powiecie zamojskim. Dowódcą oddziału był Karol Nowosadzki „Natan”. Zdobyto broń i żywność. Ten sam oddział w dniu 10 marca pod dowództwem Nowosadzkiego i Edwarda Maruchy „Jaskry” zaatakował osadników niemieckich we wsi Nawóz w rejonie Zamościa. Zdobyto broń i żywność, zabito jednego Niemca⁵⁹.

---

⁵⁵ Tamże, s. 150.

⁵⁶ Tamże., s. 19.

⁵⁷ Tamże, s. 108.

⁵⁸ Tamże, s. 283.

⁵⁹ Tamże., s. 310

GMINNE RADY NARODOWE

W końcu lipca 1944 wojska radzieckie wyzwoliły obszar gminy Rudnik. *„Kobiety i dzieci powychodziły z kryjówek. Chłopi z dobytkiem wracali do domów. Wyciągano bimber, zapasy żywności, częstowano żołnierzy, witano ze łzami w oczach”*⁶⁰. Jednak sympatia większości polskiego społeczeństwa była po stronie Państwa Podziemnego, które krytycznie patrzyło na porządki ustanawiane przez PPR (Polska Partia Robotnicza) i Sowietów. Główna siła w tym terenie, czyli Stronnictwo Ludowe „Roch” pozostało w konspiracji⁶¹.

Wójtowie i aparat administracyjny (sekretarz, urzędnicy i sołtysi) wraz z odejściem Niemców zakończyli działalność. Z reguły byli oni bardzo zniechęceni przed ludność wiejską i rzadko pozostawali na stanowiskach w następnych latach.

Początkowo władzę przejmowali przedstawiciele delegatury Rządu na Kraj, bowiem legalnym rządem był Rząd Londyński, który w każdej gminie miał swojego przedstawiciela. Tymczasem w Lublinie powstał Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego działający pod osłoną ZSRR. To właśnie przedstawiciele tego komitetu, przy pomocy wojsk radzieckich, przejmowali faktyczną władzę w terenie. W każdej gminie, opanowanej przez Sowietów, ustanowiono komendanta wojennego, który bardzo szybko odsunął od władzy prawowitych przedstawicieli. Sprzyjało temu skoncentrowanie dużych grup wojsk radzieckich. Po kilku tygodniach od wejścia Rosjan tworzone na nowo urzędy gminy na czele z wójtem. Byli to z reguły ludzie z autorytetem tolerowani przez wojska radzieckie. Wraz z wejściem Sowietów ustalono obowiązkowe kontyngenty na rzecz Armii Czerwonej i wojsk polskich. Miały one podobny wymiar jak te z czasów wojny, zwano je „świadczkami rzeczowymi”. Z czasem je obniżano aż do zniesienia w 1947 roku.

W pierwszym okresie po wyzwoleniu opierano się na przedwojennych rozwiązaniach ustrojowych. Ustanowiony przez Sowietów PKWN w Lublinie wydawał dekrety w sprawach organizacja obszaru kraju wyzwolonego z pod okupacji niemieckiej. Dnia 21 sierpnia 1944 roku dekret PKWN przywrócił przedwojenne podziały na województwa, gminy i gromady.⁶²

---

⁶⁰ Mieczkowski A, *Stronnictwo Ludowe na Chełmszczyźnie w latach 1944-1949* [w:] *Rocznik Chełmski 1995*, s. 302-303.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże, s. 159.

U S T A W A

z dnia 11 września 1944 r.

o organizacji i zakresie działania rad narodowych.

*Z ofiarnej walki ludu polskiego,
z krwi patriotów, przelanej ku chwale
Ojczyzny,
z bohaterskiego znoju żołnierzy Wolności,
z ducha braterskiej więzi Słowian w walce
z dziczą germańską,*

powstaje znów do życia Wolna i Niepodległa
Polska.

My, członkowie Krajowej Rady Narodowej, zgromadzeni na uwolnionej Ziemi Polskiej, pomni obowiązku wobec Narodu, z którego woli zjednoczyliśmy się do czynu i walki, wierni zasadom Manifestu Lipcowego, postanawiamy:

R o z d z i a ł I.

Powołanie rad narodowych.

Art. 1. Do czasu powołania stałej politycznej reprezentacji narodu w myśl zasad konstytucji z dnia 17 marca 1921 r., jako tymczasowe organy ustawodawcze i samorządowe na oswobodzonych od okupania terenach Rzeczypospolitej Polskiej, działają rady narodowe.

Art. 2. 1. Struktura hierarchiczna rad narodowych jest następująca:

- a) Krajowa Rada Narodowa,
- b) wojewódzkie rady narodowe,
- c) powiatowe rady narodowe,
- d) miejskie rady narodowe,
- e) gminne rady narodowe.

2. Zakres działalności terytorialnej rad narodowych wskazanych w § 1 punkty b—e, opiera się na podziale administracyjnym Rzeczypospolitej Polskiej z tym, że Rady Narodowe miast Warszawy i Łodzi posiadają uprawnienia wojewódzkich rad narodowych, miejskie rady narodowe miast wydzielonych posiadają uprawnienia powiatowych rad narodowych, zaś miejskie rady narodowe miast nie wydzielonych — uprawnienia gminnych rad narodowych.

R o z d z i a ł II.

Skład rad narodowych.

Art. 3. Udział w tworzeniu rad narodowych biorą wszystkie organizacje i zrzeszenia

Fragment dekretu o radach narodowych z 11 września 1944 roku o radach narodowych (Dz. U. 1944, nr 5, poz. 22)

Władze PKWN-u wprowadziły nowe rozwiązania ustrojowe. Wprowadzono wzorem ZSRR rady narodowe. W dniu 11 września 1944 roku wydano dekret o organizacji i zakresie działań Rad Narodowych.⁶³

Miały działać tymczasowo, ale pozostały aż do 1990 roku. Rady narodowe stanowiły „uspołecznioną formę sprawowania administracji”. Była to instytucja nieznaną w społeczeństwie i podchodzono do niej na wsi z nieufnością. Rady narodowe zostały włączone w skład systemu samorządowego. Ostateczny kształt organizacji samorządu lokalnego został określony na mocy dekretu z 23 listopada 1944 roku. Zagwarantowano istnienie wspólnot samorządowych gminnych, powiatowych i wojewódzkich z własnym majątkiem i osobowością prawną. Wspólnota samorządowa posiadała swoje organy wykonawcze – zarządy oraz uchwałodawcze – rady narodowe (zamiast poprzednio rad gminnych). Zakres działań organów regulowały przepisy przedwojenne (z 1933 roku). Jednocześnie rady narodowe na mocy innych przepisów stanowiły organy władzy państwowej o szczególnych kompetencjach kontrolnych. Organem rad narodowych były prezydium rad narodowych złożone z przewodniczącego, zastępcy i kilku członków. To właśnie

⁶³ Dz.U. 1944 nr 5 poz. 22

prezydium rad narodowych z czasem zaczęły przejmować funkcje zarządów gmin. Organ ten działał kolegioidalnie zbierając się na sesjach.

Gminne rady narodowe składały się z nie mniej niż 16 i nie więcej niż 36 radnych, „reprezentujących w miarę możliwości ludność poszczególnych wsi”. W skład gminnej rady narodowej wchodziła odtąd członkowie rady gminnej powołani przed uchwaleniem dekretu o radach narodowych, przedstawiciele organizacji politycznych, zrzeszeń społecznych, organizacji młodzieżowych, przedstawiciele wojskowości, nauki i pracy społecznej.

W praktyce członkowie rad byli delegatami partii politycznych i organizacji społecznych kontrolowanych przez nowe władze. Początkowo zasiadały w nich także osoby z przedwojennego samorządu, autorytety miejscowe, nawet księża. Te osoby wyrzucano przy częstych „reorganizacjach” rad zarządzanych przez rady wyższego szczebla. Wola ludności poszczególnych wsi nie miała najmniejszego znaczenia. Niewygodnych radnych usuwano, a w ich miejsce powoływano nowych na mocy uchwały gminnej rady. Preferowano ludzi związanych z PPR (potem PZPR) i o niskim statusie majątkowym. Największa „akcja wymiany” radnych miała miejsce w 1948 roku.

Gminne rady narodowe w głosowaniu tajnym większością głosów wybierał zarząd gminny jako organ wykonawczy. Zarząd składał się z wójta, podwójciego i trzech członków. Wybór wójta i podwójciego podlegał zatwierdzeniu przez starostę. Kompetencje zarządu były takie same jak przed wojną, jednak z czasem zaczęto pomniejszać ich rolę. Ich funkcje przejmowały prezydium rad narodowych spychając wójta do mało znaczącej w gminie roli wykonawcy poleceń prezydium GRN.

Zarząd gminy miał do pomocy urząd gminy z sekretarzem na czele. W urzędach zatrudniono więcej urzędników – referentów. Byli to referenci ds. administracyjnych, wojskowych, kontyngentów, podatkowych itp. Zatrudniano także woźnego. Wiązało się to ze wzrostem biurokracji. Po wojnie płace w administracji lokalnej były bardzo małe i z tego powodu wielu wykwalifikowanych urzędników przedwojennych odeszło z pracy. Z czasem zastąpili ich nowi – ukształtowani według zupełnie nowych wzorców.

Tuż po wojnie praca urzędników gminnych była bardzo trudna. W ten sposób opisywano pracę po zakończeniu działań wojennych w jednej z gmin powiatu puławskiego: *W pierwszych latach jak rok 1945, 1946 i 1947 praca wójta na terenie gminy, była bardzo utrudniona, gdyż zdarzały się wypadki, że wójt gminy zmuszony był się ukrywać, również i niektórzy pracownicy, a nawet byli bici, z powodu grasujących band reakcyjnych, lecz w latach 1948, 1949 i 1950 mogła nastąpić poprawa (...).* Wszystko za sprawą podziemia niepodległościowego, które walczyło z władzą komunistyczną. Nowa władza nie cieszyła się poparciem ogółu ludności. Powszechnie odbierano ją jako narzuconą przy pomocy Armii Czerwonej. Świadczyły o tym prawdziwe wyniki referendum z 1946 roku (słynne hasło 3 razy „tak”) oraz wyborów ze stycznia 1947 roku. Masowe fałszerstwa spowodowały przejście pełni władzy przez komunistów.

Typowe dla tego pierwszego okresu powojennego była słaba frekwencja na sesjach gminnych rad narodowych. Zapewne nie wszyscy chcieli uczestniczyć we władzach ustanowionych przez komunistów, dodatkowo w tym czasie uczestniczenie we władzach gminnych mogło spowodować pobicie przez siły niepodległościowe. Wymierzanie publicznie kar cielesnych, było standardową karą dla zwolenników nowej władzy. Często zdarzało

się, że niektórzy członkowie władz gminnych wyjeżdżali na Ziemię Zachodnie porzucając często ważne funkcje we władzach lokalnych.

Ówczesny samorząd gminny zajmował się instytucjami oświatowymi, kulturalnymi, ochrony zdrowia, dróg lokalnych, gospodarki komunalnej, transportu.

Dochody samorządu pochodziły z różnego rodzaju opłat administracyjnych, targowych, za korzystanie z urządzeń komunalnych, pożyczek, dotacji Skarbu Państwa oraz dodatków do podatków państwowych (głównie podatek gruntowy).

Gromady wiejskie w okresie powojennym działały w oparciu o dawne rozwiązania prawne. Nadal istniało zebranie gromadzkie na czele z sołtysem i radą gromadzką. Wspólnoty gromadzkie organizowały życie zbiorowe swojej gromady. Jednak ich rola zaczęła być ograniczana. Formalnie rozporządzały majątkiem gromadzkim, jednak niewiele go pozostało, ponieważ został upaństwowiony. Władze komunistyczne wprowadziły bowiem podział majątku na państwowy, spółdzielczy i prywatny. Grunty gromadzkie i majątek gromadzki w tym podziale przeszły na własność państwa.

W dniu 25 lipca 1944 roku władzę w terenie objął miejscowy samorząd. Funkcję Przewodniczącego Gminnej Rady Narodowej oraz funkcję wójta pełnił Wiktor Gałęcki. Jego zastępcą był Michał Smoła, sekretarzem Urzędu Gminy Edward Chmielnicki.

Pierwsza sesja Gminnej Rady Narodowej zebrała się w dniu 1 listopada 1944 roku. Radnymi gminnymi byli: Maj Adolf, Fryga Stanisław, Krzemiński Walerian, Dąbek Marcin, Wojtyła Paweł, Tkaczyk Jan, Bojarski Jan, Kowalik Józef.

Gmina Rudnik, jak wszystkie okoliczne gminy, borykał się z licznymi problemami. Drogi były zniszczone, zapewne wiele domów również, brakowało mostów. W rolniczej gminie brakowało żywności. Urząd gminy rozdawał kartki żywnościowe. Nastąpiła parcelacja ziemi dworskiej.

Ambitnym celem było otwarcie od jesieni 1944 roku szkół w gminie. Podjęto nawet próbę otwarcia szkoły rolniczej w Maszowie w dawnym majątku. Udało się otworzyć szkoły w Bzowcu, Płonce, Wierzbicy, Maszowie, nie udało się próba otwarcia szkoły w Równiankach z powodu „braku sił nauczycielskich”. Szkoła w Rudniku działała pod kierownictwem Władysława Szmuca.

Po wojnie bez przeszkód mogła funkcjonować tylko Polska Partia Robotnicza. Jednak większość stanowisk radnych gmin obsadzili ludzie wywodzący się ze Stronnictwa Ludowego. W sierpniu 1944 roku stanowili oni ponad 70% składu poszczególnych rad gminnych⁶⁴. Jednak nowe władze dokonały licznych działań wewnątrz SL, aby doprowadzić do rozłamów, aresztowano dawnych żołnierzy BCh, nastąpiły represje, co przyczyniło się do zamarcia ruchu ludowego⁶⁵.

W pierwszych latach powojennych powstał znowu prywatny handel, jednak wkrótce musiał ustąpić spółdzielczym i państwowym jednostkom. Powstała Gminna Spółdzielnia Samopomocy Chłopskiej „organizując sieć sklepów i punktów usługowych”.

W 1945 roku do kraju przybył Stanisław Mikołajczyk, dawny premier rządu londyńskiego. Wszedł do rządu tymczasowego i chciał poprzez wybory pozbawić władzy

---

⁶⁴ Mieczkowski A, *Stronnictwo Ludowe...*, s. 306.

⁶⁵ Tamże, s. 313.

komunistów. Jego przybycie ożywiło ruch ludowy w całym kraju. Jesienią 1945 roku zdecydowana większość dawnych członków Stronnictwa Ludowego przeszła do Polskiego Stronnictwa Ludowego organizowanego przez Stanisława Mikołajczyka.

W styczniu 1945 roku nastąpił formalny wybór wójta gminy. Przez akklamację został nim Wiktor Gałęcki. Do zarządu gminy weszli także: Smoła Michał, Jan Kamieniecki, Waclaw Kamieniecki i Jan Tkaczyk. Wybrano też nowego Przewodniczącego Gminnej Rady Narodowej został nim: Stefan Kiszczak.

Wiosną 1945 roku rozpoczęto pracę nad linią telefoniczną w Rudniku i przymierzano się do budowy pierwszej linii energetycznej.

Sytuacja była bardzo trudna, gmina potrzebowała jeszcze dużo czasu na odbudowę po zniszczeniach wojennych. Wiele dróg i mostów było zniszczonych. Prace planowano z pomocą szarwarków. Z każdego hektara istniał obowiązek pracy jednego dnia. Jednak prace szły opornie, brakowało materiałów budowlanych, o co składano podania w powiecie, prace przerywano w czasie wiosennych prac polowych.

Żywnościowa sytuacja całego kraju była bardzo trudna. Dla pozyskania żywności na gminę nałożono kontyngenty mięsne. Gmina Rudnik była zapewne mniej zniszczona w porównaniu z innymi gminami powiatu krasnostawskiego skoro nałożono na nią dodatkowy kontyngent mięsny. Nie były one mniejsze niż za czasów niemieckich. Władze gminne próbowały temu zaradzić wysyłając do Krasnegostawu specjalną delegację interwencyjną. Brak danych czy coś wskórała. Każdy gospodarz był zobowiązany oddać państwu określoną ilość kilogramów mięsa z jednego hektara.

Nie był to koniec zobowiązań wobec państwa. Rozpoczął się też proces nakładania podatków, od każdego ha użytków rolnych płacono w 1945 roku 100 zł podatku. Wiosenna akcja siewna była utrudniona, brakowało ziarna siewnego i koni pociągowych.

Zarząd gminy żalił się na ciężką sytuację finansową. Dodatkowo należało wyremontować budynek urzędu gminu i szkoły podstawowej w Rudniku.

Po wojnie odrodziła się Ochotnicza Straż Pożarna w Rudniku oraz w Płonce. W celu zakupu nowego sprzętu mieszkańcy gminy opodatkowali się w kwocie 15 zł od komina.

Jak ciężka była sytuacja w gminie świadczy fakt w jaki sposób wykonano budżet gminy za pierwszą połowę 1945 roku. Wykonano go tylko w 10% spowodowane było to spowodowane brakiem wpływów z podatków nałożonych na mieszkańców.

Po żniwach 1945 roku na gminę nałożono nowy obowiązkowy kontyngent zboża, ziemniaków, siana itp. Gmina miała sama rozdzielić kontyngent na poszczególne wsie.

Cały czas trwał proces dzielenie ziemi dworskiej między bezrolnych chłopów. Jednak powstał problem, gdyż nie wszyscy gospodarze byli w stanie zebrać plony z pól, brakowało ludzi i koni pociągowych.

Jesienią 1945 roku Przewodniczący GRN Stefan Kiszczak przeprowadził się do Turobina gdzie został wójtem. Nowo wybranym Przewodniczącym został Józef Domański.

Władze powiatowe nałożyły na gminę rozliczne obowiązki kontyngentowe, żywność należało zebrać od mieszkańców i wysłać do Krasnegostawu. Wkrótce stało się to głównym zadaniem gminy, poświęcano temu większość czasu sesji GRN. Rozdział kontyngentów między wsie i poszczególnych gospodarzy zlecony gminie był sprawą budzącą liczne spory. Radni gminni złożyli nawet wotum nieufności wobec pracownika gminnego

odpowiedzialnego za te sprawy.

Fatalna była sytuacja z budynkiem urzędu gminy, cały czas go remontowano, szło to jednak bardzo powoli z powodu braku środków finansowych.

W kraju brakowało podstawowych produktów, nie mówiąc już o drogach ale władze centralne postawiły na szybką elektryfikację kraju. W Lublinie powstało przedsiębiorstwo LUBZEL odpowiedzialne za te sprawy. Jednak mylił by się ktoś jeżeli myślał, że tak wielką akcję finansowało państwo. Elektryfikację wykonywano na koszt przyszłych odbiorców. Praktycznie wszystkie koszty musieli pokryć gospodarze. W listopadzie 1945 roku ustanowiono w Rudniku Komitet Elektryfikacyjny. Wyzaczył on podatek nadzwyczajny. Z każdego ha miano zapłacić na ten cel po 50 zł.

Elektryfikacja postępowała bardzo powoli, na czele Komitetu stał Władysław Szmuc, który stwierdził na sesji GRN, że podatek na elektryfikację został wpłacony w małym procencie i roboty postępują wolno (styczeń 1946). W roku 1946 uruchomiono bibliotekę gminną w Rudniku.

W 1945 roku sprawy kontyngentów stawały się coraz ważniejszym obowiązkiem gminy. W roku następnym (1946) ta sprawa stawała się nawet jedynym tematem nadzwyczajnej sesji GRN. Taka sesja odbyła się w dniu 6 lutego. Powstały „Komisje Odstaw”, specjalni kontrolerzy sprawdzali ich pracę. Delegat powiatu informował na tej sesji o skutkach nie wywiązania się z dostaw. Sołtysi mieli obowiązek szczegółowo raportować o swojej pracy. Zobowiązani ich ponadto do uruchomienia wszystkich młockarni dla omłotu zboża jeszcze nie wymłóconego. Wyznaczono specjalne zebrania gromadzkie poświęcone temu tematowi. Co do dnia wyznaczono harmonogram prac np. *„Dnia 8 lutego do godziny 15 komisje odstawcze złożą pisemne sprawozdania do Urzędu Gminnego w Rudniku o przebiegu akcji. Dnia 12 lutego komisję powtórnie sprawdza czy gospodarze wywiązali się ze swych zobowiązań, w związku z czym komisję muszą przejść całą gromadę od gospodarstwa do gospodarstwa”*.

Te obowiązkowe dostawy płodów rolnych po zaniżonych cenach były zapewne wielką uciążliwością dla gospodarzy w pierwszych latach powojennych. Dodatkowo musieli płacić wysokie podatki, a władze powiatowe nałożyły przymusową „Pożyczkę na Odbudowę Kraju”.

W tymże roku powstał w Rudniku posterunek Milicji Obywatelskiej (MO) komendantem został Michał Czwórńóg.

Zima 1945/1946 była dosyć ciężka, a rolnicy mieli mnóstwo obowiązków wobec państwa. Na urząd gminy nakładano coraz nowe nakazy i szczegółowo ich z tego rozliczano. Dodatkowo władze wojskowe żądały po kilkadziesiąt podwód dziennie z terenu gminy. Sytuacja w gminie stawała się coraz bardziej ciężka. W szkołach w Płonce i Wierzbicy przerwano zimą lekcje z powodu braku opału. Doszło do sytuacji, że masowo wycinano drzewa z parków dworskich na terenie gminy. Z tego wszystkiego narastały animozje między ludźmi.

Efektom tego była dramatyczna sesja GRN z marca 1946 roku. Posypały się gromy na wójta Gałęckiego. Ludzie w gminie się buntowali, otwarcie mówiono o braku posłuchu w gminie, gospodarze nie wywiązali się z coraz to nowych obowiązków. Zapewne nie bez wpływu na to miało oddziaływanie podziemia niepodległościowego. O wszelkie zaniedbania

w gminie radni oskarżyli wójta. Jednak w jego obronie stanął komendant MO, który mówił, że nawet milicja ma „niski posłuch w gminie”, a co dopiero wójt. To zadecydowało o pozostaniu Gałęckiego na stanowisku.

Jeszcze w listopadzie 1945 roku ustanowiono w gminie Komitet Elektryfikacyjny, jednak w tej dziedzinie przez cały 1946 roku nic się nie zmieniło, po prostu rolnicy nie wpłacali pieniędzy na specjalny fundusz i sprawa utknęła w miejscu. Gmina miała jeszcze poczekać na elektryfikację.

Dnia 30 czerwca 1946 roku władze przeprowadziły referendum, które objęte było wielką akcją propagandową - lokale wyborcze były ochraniające przez wojsko, a komisje wyborcze były wybrane tak, aby nie przeszkodziły w fałszowaniu. Władze komunistyczne propagowały głosowanie 3 x tak. Różne polskie siły polityczne zalecały głosowanie w inny sposób lub też bojkot wyborów. Była to generalna „próba” przed wyborami parlamentarnymi zaplanowanymi na rok 1947. Na pierwsze pytanie (*Czy jesteś za zniesieniem Senatu?*) na „nie” odpowiedziało 83% mieszkańców powiatu krasnostawskiego, mimo terroryzowania i zastraszania ludności⁶⁶. Pokazywało to rzeczywiste preferencje. Jednak referendum zostało sfałszowane przy pomocy „towarzyszy radzieckich”. Powyższe wyniki pokazują prawdziwe poparcie ludności powiatu.

„Szybki rozwój organizacyjny PSL w powiecie krasnostawskim (.....) próbowały władze komunistyczne zahamować, używając różnorodnych środków, między innymi pacyfikacji wsi, masowych aresztowań i wywózek do obozów koncentracyjnych w kraju i w ZSRR, mordów skrytobójczych, zmuszania do współpracy, do pracy konfidencjonalnej.” (.....). W powiecie krasnostawskim w latach 1945 - 1947 zamordowano kilku ludowców (.....)⁶⁷.

W nowej sytuacji politycznej wielu dawnych żołnierzy BCh i AK oraz NSZ rozpoczęło znowu konspirację. Lubelszczyzna przez kilka lat po wojnie była widownią licznych bitew i potyczek z siłami UB, NKWD i KBW (Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego). AK przekształciło się w WiN (Wolność i Niezawisłość) i prowadziło czynną walkę z nowym ustrojem. Według historyków w 1947 roku WiN zrzeszało na Lubelszczyźnie około 25 tysięcy członków. Działo też podziemie związane z ruchem narodowym (Narodowe Siły Zbrojne, Narodowa Organizacja Wojskowa). Były to oddziały „Romana” Romana Jaroszyńskiego i „Jacka” Zbigniewa Góry, związane z ruchem narodowym (NSZ, NZW) działające tu w 1945 roku. W rejonie te docierał też oddział słynnego „Zapory” Hieronima Dekutowskiego związanego z WiN-em (Wolność i Niezawisłość).

Walki podziemia niepodległościowego z nowym ustrojem objęły również teren gminy Rudnik. W lipcu 1946 roku 40 -osobowy nieznany oddział, najprawdopodobniej „Zapory” rozbroił miejscowy posterunek MO⁶⁸. W tym samym miesiącu miał miejsce jeszcze jeden napad na posterunek MO w Rudniku⁶⁹.

W rejonie Rudnika operował też oddział pod dowództwem Józefa Złomańca. Był to oddział nie związany z żadną organizacją. Działał od początku 1950 roku do lipca 1952. Od

---

⁶⁶ Mieczkowski A, *Stronictwo Ludowe na Chełmszczyźnie....., Rocznik Chełmski*, tom II, s. 281.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Wnuk R, *Lubelski okręg....., s. 393.*

⁶⁹ Tamże, s. 397.

września 1951 roku dowodził tym oddziałem Aleksander Soboń „Wicher”⁷⁰.

Między innymi rejon Rudnika był terenem działalności porucznika Tadeusza Kuncewicza „Podkowy” związanego z AK, DSZ i następnie WiN. Jego oddział liczył od 40 do 50 osób i działał do lipca 1945 roku⁷¹.

Odgórnym nakazem było tworzenie społecznych komisji kontroli. W styczniu 1947 roku taka komisja powstała również w tej gminie (Gmina Komisja Kontroli Społecznej).

Jak pamiętamy w poprzednich latach wycinano drzewa w parkach dworskich na terenie gminy. Niszczyły również budynki dworskie. Już z 1947 roku pochodzą informacje, że są one *opłakany m stanie*.

Brakowało w gminie prądu ale wiosną 1947 roku w budynku Urzędu Gminy działał już telefon, ponieważ w końcu marca przyszedł do gminy telefonogram w sprawie powodzi w różnych rejonach kraju i potrzebie udzielenia pomocy powodziom. W tym celu w Rudniku zwołano wiec z udziałem radnych i *aktywu wiejskiego*, celem miało być uchwalenie pomocy dla powodziom. Na gnębionych kontyngentami i podatkami gospodarzy doszedł jeszcze jeden obowiązek. Zebranie gminne protokołował sekretarz urzędu J. Jasiński. Na zebraniu w dniu 30 marca 1947 roku ustalono powołanie Komitetów Wiejskich w celu niesienia pomocy. W Bzowcu na czele komitetu stali: Bronisław Stefański, Kazimierz Kozina, Jan Kwieciński, Jan Kucharczyk i Michał Tur. W Majdanie Borowskim Józef Niemiec, Antoni Kwiatkowski, Jan Niemiec. W Majdanie Kobyłańskim Leon Nieśmiałowski, Jan Krukowski, Jan Fracyk, Jan Bzowka, Jan Żółędzki. W Maszowcu: Szymon Karaś, Jan Karkosz, Michał Siwiński, Mieczysław Chmielewski, Kazimierz Bzowka, Wincenty Nowosadzki. W Mościskach: Mieczysław Bociurek, Adam Monik, Jan Zwolak. W Płonce: Henryk Pilczuk, Aleksander Ścibor, Bolesław Krawczyk, Kazimierz Nowosadzki, Józef Szwed, Jan Janowski, Bolesław Staszewski. W Rudniku: Henryk Hodara, Franciszek Kaniowski, Józef Gajewski, Franciszek Pawezki, Jan Kotarski, Jan Krasucki, Edward Antoszek. Mieszkańcy gminy opodatkowali się sami w wysokości 5 kg żyta z ha. Powoływano się na ciężką zimę, która wyrządziła szkody w oziminach.

Liczne zobowiązania wobec państwa powodowały podania mieszkańców o umorzenie lub obniżenie tychże, jednak odsyłano petentów do władz powiatowych.

W kwietniu 1947 roku Lubzel przedstawił ostateczne koszty elektryfikacji gminy. Na przykład za budowę podstacji transformatorowej było to 650 000, zł, za 1 klm linii wysokiego napięcia 180 000, za 1 klm linii niskiego napięcia 150 000 zł. W przypadku gdy zainteresowani dostarczą wszystkie materiały cena miała wynosić 45 000 zł za 1 klm linii niskiego napięcia. Jak wielki były to sumy świadczą dane z budżetu gminy na ten rok. Na oświatę wydano w 1947 roku 796 000 zł, zdrowie publiczne 146 000 zł, drogi publiczne 181 000 zł, opieka społeczna 122 740 zł.

W lipcu 1947 roku wybudowano na terenie gminy pierwszą bitą drogę, z Rudnika do Susznia i dalej do Gorzkowa. Drogę budowano czynem społecznym.

W sierpniu 1947 roku miało miejsce na terenie gminy bardzo tragiczne wydarzenie. Brak w aktach dokładnej daty tego wydarzenia. Chodziło mianowicie o intensywnie

---

⁷⁰ *Atlas polskiego.....*, s. 150.

⁷¹ *Tamże*, s. 130.

gradobicie, zapewne tuż przed żniwami. W samym Rudniku ucierpiało (w zachodniej części wsi) prawie 60 gospodarzy. Również po kilkadziesiąt gospodarstw zostało dotkniętych tą klęską żywiołową w Potaszn, Suszni, Majdanie Borowskim, Joaninie. Straty oceniała specjalna powiatowa komisja. We wszystkich wioskach było podobnie, w oziminach straty oceniano na 100%, w zbożach jarych 80%. w okopowych 40%. innych 30%. Poszkodowanym umorzono częściowo wymiary podatków.

W 1947 roku gmina Rudnik składała się 14 gromad na czele z sołtysami, były to gromady: Bzowiec, Majdan Borowski I, Majdan Kobylański, Maszów, Mościska, Płonka, Kolonia Płonka Poleśna, Rudnik, Równianki, Suche Lipie, Suszeń, Wierzbica, Władysławin, Zabłocie.

W tym podziale uczyniono pewne zmiany. Osiedla Kaszuby i Serafin wydzielono z gromady Wierzbica i utworzono oddzielną gromadę z siedzibą w Kaszubach. Osiedle Bzowiec-Grobla wydzielono z gromady Bzowiec i przydzielono do gromady Zabłocie. Osiedle Płonka Poduchowna oraz Płonka Kolonia 1 przydzielono do gromady Płonka Poleśna. Czterej gospodarze z Mościsk: Kwaśniak, Krawczyk, Swatowski i Maronski zostali przeniesieni do gromady Płonka. Z gromady Płonka wydzielono gospodarstwa Macha i Kaczorka i przeniesiono do gromady Rudnik. Oddzielono również Majdan Kobylański i Majda Średni i stanowiły one od tej pory oddzielną gromadę.

Jak pamiętamy w kwietniu 1947 roku Lubzel przedstawił koszty elektryfikacji gminy. Gmina musiała zaakceptować te warunki. W celu pozyskania pieniędzy w dniu w dniu 30 X 1947 uchwalono specjalny podatek na cele elektryfikacji po 500 zł od hektara, płatne w dwóch ratach do 1 grudnia i do 1 stycznia 1948 roku. Na tej samej sesji uchwalono podatek na odbudowę Warszawy po 35 zł z ha.

Sytuacja w gminie była bardzo ciężka, szczególnie po sierpniowym gradobiciu, a doszły dodatkowe podatki. Urząd został zalany podaniami o umorzenia podatkowe. Tym razem nie odsyłało ich do powiatu, lecz radni gminni sami oceniali sytuację wnioskodawców. Niektóre z podań uwzględniano inne nie. Na przykład *„Podanie Zofii S. wdowy z trojgiem dzieci z Wierzbicy w sprawie umorzenia podatku za 1947 GRN uwzględnia umarzając podatek gruntowy w 30%.”*. Jednak podanie gospodarzy z Równianki i Susznia *„w sprawie umorzenia podatku gruntowego GRN nie uwzględniła”*. Niektórzy poszkodowani prosili o zamianę podatku w naturze na podatek pieniężny.

Przed wyborami parlamentarnymi ze stycznia 1947 roku *„władze bezpieczeństwa rozpoczęły szeroko zakrojoną akcję terroru, która zaowocowała przeprowadzeniem 851 operacji, polegających na tropieniu ukrywających się żołnierzy i pacyfikacje wsi podejrzanych o sprzyjanie partyzantom”*. (...) W wielu wsiach przeprowadzono rewizje i grożono ich mieszkańcom deportacją do ZSRR. Grupy żołnierzy wyjeżdżały na wiece, żądając od chłopów jawnego głosowania, zrywały afisze PSL i zmuszały mieszkańców do organizowania się w tak zwane trzydziestki w celu jawnego głosowania na listę bloku komunistycznego. W regionie na listę PSL głosowało ponad 90% uprawnionych, jednak oficjalnie wybory wygrało PPR.

Po tych wyborach Stanisław Mikołajczyk zbiegł z kraju, a władze rozpoczęły akcję

rozbijania struktur PSL, tworząc „odrodzone PSL”⁷². Wynikiem tych zabiegów było powstanie Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego podporządkowanego komunistom⁷³.

Gradobicie z sierpnia 1948 roku miało bardzo poważne skutki dla wielu mieszkańców gminy. Jak pamiętamy straty w niektórych rodzajach zbóż sięgały 100%. Umorzenia podatkowe i kontyngentowe nie poprawiły sytuacji rolników w gminie. Ta sprawa stała się nawet jednym z tematów obrad sesji GRN z 26 stycznia 1948 roku. Padły wtedy słowa. *„Doszło do wiadomości Rady że w Osiedlach: w Suszni, Potaszni, Jaoaninie, Majdanie Borowskim i Majdanie Kobylańskim i częściowo w Rudniku, gdzie ludność dotknięta została w roku ubiegłym klęską gradobicia, ludność ta znajduje się w ciężkich warunkach materialnych i zaczyna tam zaglądać głód, jeżeli ludność ta nie otrzyma natychmiastowej pomocy w postaci cukru, chleba, zboża, paszy i innych głód przyniesie przykre następstwa, to też Rada chcąc zapobiec temu postanawia zwrócić się do czynników rządzących by ludności tej przyjść jak najprędzej z pomocą w postaci cukru, chleba, zboża i paszy dla inwentarza oraz udzielenia krótkoterminowej pożyczki”*.

Sytuacja musiała być poważna skoro władze gminne interweniowały w powiecie, a może i u władz wojewódzkich. Niestety nie wiemy jaki skutek to odniosło.

Rok 1948 przyniósł też zorganizowanie pierwszego na terenie Ośrodka Zdrowia, powstał w budynku dawnego dworu w Maszowie. Jego początki były trudne, nie było tak drogi dojazdowej, brakowało prądu i telefonu. Warto jeszcze wspomnieć, że aż do początku lat '70 rolnicy nie byli objęci ubezpieczeniami społecznymi. Za każdą wizytę u lekarza należało zapłacić.

W tym czasie osobą zaangażowaną w rozwój gminy była nauczycielka z Rudnika-Anna Mularczyk. To ona organizowała bibliotekę w Rudniku i stała na czele *Komitetu ds Zbierania Funduszu Pomocy Dzieciom ONZ*. W dziedzinie rolnictwa na terenie gminy brakowało sprzętu i ludzi do pracy. Władze promowały pomoc sąsiedzką.

Prywatna własność działała w ograniczonym zakresie. Na przykład w latach 1946-1948 powstał w Rudniku młyn należący do współników: S. Jagody, W. Petla i B. Furmaniaka. Na budowę młyna wyżej wymienieni wyprzedali swoje gospodarstwa, zapożyczyli się. Młyn działał do 1955 roku kiedy to władze państwowe zajęły młyn na Skarb Państwa, powołując się na prawo jeszcze z okresu II RP. Młyn zajęto bez odszkodowania. Właściciele pozostali z zaległymi wysokimi podatkami i niespłaconymi zobowiązaniami. Jak pisali później *„były to dla nas i dla naszych rodzin dni skrajnej wegetacji”*⁷⁴. W 1956 bezskutecznie próbowali odzyskać swoją własność, podobne starania rozpoczęli w 1989 roku⁷⁵.

Nie zachowały się akta gminy z roku 1949 więc brak dokładnych danych co się w tym czasie działo na terenie gminy. Z akt późniejszych można wywnioskować, że w Urzędzie Gminy zabrakło maszynistki- osoby, która umiała pisać na maszynie. Z tego powodu akta pisane były przez aż do 1952 roku ręcznie.

Dodatkowo powstał na terenie gminy S.O.M. - Spółdzielczy Ośrodek Maszynowy przy GS Rudnik. Ta instytucja dysponowała maszynami rolniczymi, które odpłatnie pracowały na

⁷² Mieczkowski A, *Stronnictwo Ludowe na Chełmszczyźnie....., Rocznik Chełmski*, tom II , s. 282-284.

⁷³ Mieczkowski A, *Stronnictwo Ludowe na Chełmszczyźnie....., Rocznik Chełmski*, tom III, s. 349.

⁷⁴ Solska Joanna, *Oddajcie młyn i sprawiedliwość*, [w:] Polityka, 1989, nr 30, s. 4

⁷⁵ Tamże.

polach gospodarzy w gminie. W 1950 roku jest mowa o pierwszych traktorach w gminie.

Do 1950 roku formalnie nadal działał samorząd gminny, jednak gminne rady narodowe uzyskały niewiele uprawnień do samodzielnego działania. (...) W systemie rad narodowych dominująca rola została powierzona organom wykonawczym i aparatowi urzędniczemu. Następowła biurokratyzacja życia publicznego. Szybko niszczał dawny majątek samorządowy, bo jego nowy właściciel – Skarb Państwa – nie potrafił temu skutecznie przeciwdziałać.⁷⁶

Samorząd gminny nie miał prawa istnieć w socjalistycznym państwie. Na mocy ustawy z 20 marca 1950 roku *O terenowych organach jednolitej władzy państwowej*⁷⁷ zniesiono samorząd terytorialny (pozostał nadal okręg zwany gminą). Jego cały majątek przejęło państwo. Rozwiązano organy wykonawcze gmin (wójt i zarząd gminy), rady gromadzkie. Ich kompetencje przejęły rady narodowe. Wprowadzono wtedy jednolity system władz i administracji terenowej oparty na wzorach radzieckich. Rady narodowe *były organami władzy państwowej w jednostkach podziału terytorialnego i na ich obszarze kierowały działalnością gospodarczą, społeczną i kulturalną. Na czele rad stały prezydia, które w praktyce przejęły funkcję rad narodowych*⁷⁸. Rady narodowe wybierano w wyborach powszechnych przez miejscową ludność⁷⁹. Pierwsze wybory przeprowadzono jednak dopiero w 1954 roku.

W ten sposób pełnię władzy w gminie przejęły rady narodowe oraz prezydium – organ kolegiacyjny. Już wcześniej obniżano rolę wójta i zarządu, teraz zlikwidowano te pozostałości *sanacyjnej Polski*. Prezydium zbierały się na sesjach podobnie jak wcześniej zarządy gminy. Pozostały nadal urzędy gminy pracujące pod kierunkiem sekretarzy gmin. Sekretarze wchodziłi odtąd w skład prezydium.

Sołtysi do tej pory podlegali wójtom i starostom, od czasu wejścia przepisów z 1950 roku podlegali przewodniczącym gminnych rad narodowych.

Od 1951 roku zaczęto tworzyć przy sołtysach kolegia kontrolno-doradcze złożone z radnych i mieszkańców gromad. Komisje kolegialnie rozpatrywały sprawy należące do sołtysa.

Od chwili zakończenia wojny coraz większą potęgę zdobywała Polska Partia Robotnicza (od 1948 roku PZPR). Likwidowano prywatny handel. Liczne spółdzielnie wiejskie działające od czasów przedwojennych zostały skomasowane w duże gminne spółdzielnie monopolizując handel, usługi i skup w każdej gminie.

Rozpoczęto wielkie inwestycje planu 6-letniego, którego celem było stworzenie ciężkiego przemysłu. Stosunek władz państwowych do wsi wzorowany był na radzieckich rozwiązaniach z lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku. Dla wsi rosyjskiej skończyło się to bardzo tragicznie. Jednym z elementów tej polityki były podatki i obowiązkowe dostawy. Od czasów przedwojennych gospodarze wiejscy płacili podatek gruntowy uzależniony od klasy bonitacyjnej ziemi i wielkości gospodarstwa. Powojenne władze zastosowały dodatkowe kryterium podatkowe. Wobec bogatszych chłopów – posiadających lepszą ziemię

---

⁷⁶ Gończar M., *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990, s. 36.

⁷⁷ Dziennik Ustaw, 1950, nr 14, poz. 130.

⁷⁸ Kallas M., *Historia Ustroju Polski*, Warszawa 2001, s. 396.

⁷⁹ Tamże.

i większe jej obszary podatek powiększono progresywnie, a nie proporcjonalnie. Miało to na celu pognębienie tak zwanych „kułaków”. Taka polityka zaczęła być stosowana od 1948 roku. Podatek płacono gotówką, a także w zbożu (według zaniżonej ceny zboża). Oznaczało to powrót do zniesionych rok wcześniej świadczeń rzeczowych.

Wprowadzono także dodatkowy podatek, czyli Fundusz Oszczędnościowy Rolnictwa (FOR). Powyższe podatki zbierały władze gminne. W terenie działali poborcy podatkowi (świadkowie mówią, że chodzili w specjalnych zielonych płaszczach). System podatkowy stał się powodem wielu kłopotów wiejskich społeczności. Wieś polska dopiero się odbudowująca po wojnie miała duże problemy z ich opłaceniem. Nagminne były zaległości podatkowe.

Chłopi także znaleźli sposób na ominięcie wysokich podatków. Powszechnością stało się fikcyjne dzielenie gospodarstw między członków rodziny. W ten sposób obniżano podatki, ale wkrótce zostało to „rozpracowane” przez służby fiskalne.

Jednocześnie starano się wpływać na rolników, aby ci sprzedawali płody rolne do państwowych punktów skupu po zaniżonych cenach. Ograniczono możliwość prywatnego handlu. Rolnicy tak samo jak w czasach okupacji rozpoczęli „szmuglowanie” mięsa do miast stosując nielegalny ubój zwierząt.

W 1949 roku władze przeprowadziły nową klasyfikację gruntów zwaną „społeczną”. Powszechnie podwyższano klasę bonitacyjną ziemi, co spowodowało dalszy wzrost podatków. Sprawa nowej klasyfikacji ziemi będzie się pojawiać na zebraniach wiejskich przez następne lata. Była to jedna z głównych bolączek wsi. Władze państwowe zostały zasypane skargami na niesprawiedliwość, ale niewiele to pomogło. Polityka władz w końcu lat czterdziestych doprowadziła do spadku produkcji rolnej. Dodatkowo rolnicy broniąc się przed fiskalizmem państwa ograniczyli produkcję (wysoko opodatkowanych) owoców i warzyw (również w szklarniach). Spowodowało to zmniejszenie podaży tego typu produkcji rolnej.

Wobec oporu chłopów przed oddawaniem płodów rolnych do państwowych skupów zastosowano nowy sposób – obowiązkowy skup zboża. Na zebraniach wiejskich rolnicy sami mieli określić wielkość tego skupu. Zebrania miały burzliwy przebieg. W państwowych sklepach brakowało wielu produktów (budowlanych, żywnościowych, rolniczych), a państwo znowu chciało rolników pognębić- tak to odbierano. Wywołało to skojarzenie z okresem okupacji hitlerowskiej i kontyngentami. W każdej gminie powołano Pełnomocnika Ministerstwa Skupu. Zboże przekazywano Gminnej Spółdzielni. Chłopi za odstawę zboża dostawali groszowe wynagrodzenie. Do punktów skupu trafiało coraz mniej zboża. Rolnicy bronili się przed tym wszelkimi sposobami. Po żniwach ukrywano maszyny do młócenia zboża i fakt omłotów. Sposobem na to było powołanie na wsiach trójek gromadzkie, które wraz z sołtysami planowały skup i szukały „opornych”. Tworzyło to nowe antagonizmy na wsiach. Do trójek należeli, bowiem z reguły biedniejsi chłopi, a największe dostawy miały oddawać bogatsze gospodarstwa (kułacy). Dużą wagę przywiązywano do organizacji młodzieżowych (ZMP⁸⁰), które tworzyły grupy poszukujące nieujawnionego zboża na wsi, głównie u „bogaczy wiejskich”. Zdarzały się też rewizje robotników na wsiach oraz młodzieży akademickiej. Rolnicy niewywiązujący się z obowiązku byli publicznie

---

⁸⁰ Związek Młodzieży Polskiej.

piętnowani. Wywieszano listy z nazwiskami. Stosowano wobec nich przymus administracyjny, nasyłano komorników i milicję. *Udział przedstawicieli miejscowej ludności w akcji skupu niewątpliwie aktywizował biedniejszą połowę wsi, ale też, zgodnie z założeniami podsycił walkę klasową i wzajemne podejrzania o wrogość wobec władzy i ustroju.* Cały czas istniały też dość wysokie podatki od gospodarstw. W ten sposób industrializację kraju przeprowadzano kosztem wsi. Państwo zarabiało, bowiem na pośrednictwie żywności między wsią a miastem.

Sposobem na radzenie sobie w tych trudnych czasach było załatwianie mniejszego wymiaru w Prezydium Gminnej Rady Narodowej. W następnych latach wykazano wiele przypadków „kumoterstwa” i korupcji w tych sprawach.

Od 1951 roku rozpoczęto przymusowy skup zwierząt rzeźnych, mleka i ziemniaków. Wywoływało to coraz większą niechęć chłopów, ukrywanie płodów rolnych i próby sprzedaży ich na czarnym rynku. Wielu gospodarzy miało orzeczone kary grzywny, więzienia, obozu pracy za nielegalny ubój zwierząt i ukrywanie żywności. Organizowano pokazowe procesy sądowe.

W 1952 roku przy Prezyciach Gminnych Rad Narodowych zorganizowano kolegia orzekające i mające karać opornych chłopów. Kłopoty z realizacją obowiązków mieli nawet radni gminni i członkowie PZPR. W celu mobilizacji rolników stosowano szeroką akcję propagandową. Zwoływano zebrania wiejskie namawiając do oddawania żywności na rzecz państwa. Były to najgorsze lata stalinizmu (1950–1956), kiedy potępiano kulaków, jako „wrogów Polski Ludowej”. Trwała kampania *wypierania kulaka w oparciu o biedniaka i przy neutralizacji średniaka.* Wszystko razem spowodowało spadek inwestycji w gospodarstwach prywatnych, spadała wartość budynków, zmalało pogłowie zwierząt.

W 1948 roku partie komunistyczne Europy Wschodniej w Szklarskiej Porębie ustaliły pełną kolektywizację wsi. Miała ona objąć również tereny polskie. Wstępem do kolektywizacji miała być rolnicza spółdzielczość. Zaczęły się naciski na dobrowolne tworzenie spółdzielni, łączenie gospodarstw i wspólne użytkowanie ziemi. W teren ruszyli agitatorzy. Na sesjach Gminnych Rad Narodowych stale poruszano te temat. Wygłaszano płomienne przemówienia o wyższości spółdzielczości nad indywidualnym gospodarowaniem.

Często zakładano je niemal siłą. Chłopi bronili się przed wstępowaniem do spółdzielni. Przywiązania chłopów polskich do ziemi nie dało się wykorzenić tak szybko, jak tego chciały władze. Mimo danych statystycznych, które informowały, że gospodarstwa indywidualne miały najlepsze rezultaty (produkcja globalna z 1 ha w 1950 roku z gospodarstw prywatnych wynosiła 621 zł, ze spółdzielni produkcyjnych 517, z PGR 394 zł), władze ignorowały te dane. Doprowadziło to do regresu i stagnacji rolnictwa w latach 1950–1956⁸¹. Spółdzielnie działały dzięki dotacjom, kredytom oraz pomocy państwowych ośrodków maszynowych. Gdy po 1956 roku przestano je intensywnie dotować, prawie wszystkie upadły.

Do najważniejszych świąt należało święto 1 maja i 22 lipca. Z okazji tego pierwszego święta organizowano pochody oraz zobowiązania do czynów społecznych. Często z mniejszych miejscowości gminnych przewożono ludzi do większych ośrodków aby tam brali

---

⁸¹ Landau Z., Roszkowski W., *Polityka gospodarcza II i PRL*, Warszawa 1995, s. 269.

udział w pochodach.

Fatalnie funkcjonowało zaopatrzenie sklepów spółdzielczych, a tylko takie miały prawo istnieć. Działały one w wynajętych pomieszczeniach często nie nadających się do pełnionych funkcji. Jedną z gmin powiatu biłgorajskiego uchwalila w 1954 roku: *trzymać w tych sklepach osobno takie towary jak mydło, nafta, śledzie, a osobno materiały również spożywcze jak cukier, chleb, wędliny itp*". Zobowiązano też sklepowych do otwierania sklepu w porze dogodnej dla ludności, a nie dla sklepowych. *To pomoże do zaprzestania narzekań i skupu konsumentów wokół spółdzielczości*"- napisano w uchwale.

Jedną z ciekawszych inicjatyw tamtych czasów było propagowanie mechanizacji rolnictwa. W tym celu organizowano Spółdzielcze lub Gminne Ośrodki Maszynowe. (SOM lub GOM) Otrzymywały one dotowane maszyny rolnicze, głównie o napędzie konnym ale też czasem traktory. Powszechna była jednak mała dbałość o ten sprzęt. W jednej z gmin powiatu puławskiego pisano w raporcie o stanie maszyn: *Maszyny rolnicze w liczbie 43 o różnym przeznaczeniu, po użyciu ich w pracach letnich i jesiennych aczkolwiek znajdują się w szopie przeznaczonej na ten cel, jednak są porzucone w wielkim nieładzie do obecnej chwili z błota i kurzu nieoczyszczone, częściowo pordzewiałe, nienasmarowane i nienaoliwione. Szopa, w której są umieszczone nie posiada twardej podłogi, a stojąc na miękkiej ziemi, niektóre prawie do osi wgrzęzły w ziemi*- napisano w pokontrolnej wizytacji w SOM-ie.

W czerwcu 1950 roku rozpoczęła działalność Gminna Rada Narodowa już „państwowej” gminy Rudnik. W tym czasie Przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej był Władysław Szacawa, jego zastępcą Szymon Karaś.

Władze zwierzchnie co roku wymuszały oprócz obowiązkowych podatków również dodatkowe nadzwyczajne podatki. W 1950 roku były to składki na Gminny Komitet Odbudowy Warszawy, na czele Komitetu stał Władysław Mularczyk.

Główną sprawą jaką zajmowała się gmina w początkach lat pięćdziesiątych była sprawa obowiązkowego skupu płodów rolnych. W uchwale nr 14 z 10 sierpnia z 1952 roku czytamy: *„System obowiązkowych dostaw stanowi poważny instrument w walce o wzrost produkcji rolnej. Ustalone na rok bieżący normy dostaw obowiązkowych jednolite dla wszystkich gospodarstw o zbliżonych warunkach ekonomicznych, nie obejmują całej nadwyżki towarowej. Pozostałą część zboża rolnik może zbywać w wolnej sprzedaży, co stanowić będzie zachętę do stałego zwiększania wydajności z własnego gospodarstwa”*.

Gminna Rada Narodowa krytycznie oceniała pracę Prezydium w sprawie skupu zboża. W 1950 roku skup rozpoczął się już 15 lipca, lecz do 10 sierpnia nie skupiono nawet kilograma zboża, *„choć istnieją warunki wykonania planów. Według GRN odpowiednie władze nie stosowały odpowiednich zachęt i kar dla opornych rolników”*.

W 1951 roku zastępcą Przewodniczącego GRN był Władysław Bortacki, sekretarzem Urzędu Marian Okoń. To właśnie Bortacki prowadził sesje Gminnej Rady i przewodniczył Prezydium GRN, w tym czasie Przewodniczy Szacawa przebywała zapewne na długim zwolnieniu lekarskim.

Gmina prowadziła werbunek do szkół górniczych na Śląsku. Ważną sprawą była oświata. Gmina zobowiązała się *„Pod koniec 1951 roku nie może być ani jednego pracownika w naszych zakładach pracy jak również rolnika, który by nie miał czytać i pisać”*. W gminie była jedna biblioteka i ubolewano, że tylko 10% społeczności Rudnia z niej korzysta.

Próbowano też otwierać świetlice na wsi. Jednak „zarządy świetlicowe na naszym terenie nie są żywotne i nie przejawiają walki wytężonej o realizację planu sześcioletniego”.

Władze państwowe nakazywały ogólnie tworzenie Spółdzielni Produkcyjnej. „Na barkach Rad Narodowych spoczywa również rozbudowa jak i organizacja Spółdzielni Produkcyjnej, zadaniem członków Gminnej Rady jest w terenie pomiędzy chłopstwem małorolnym i średniorolnym omawiać organizację Spółdzielni Produkcyjnej na wsi”, jednak rolnicy z tej gminy wcale nie palili się do wspólnego gospodarowania. Sesje GRN odbywały się w tym czasie w siedzibie gminnej organizacji PZPR.

Gmina Rudnik nie należała „do prymusów” wśród gmin powiatu czy województwa. Gmina miała spore zaległości podatkowe wobec państwa. Temu problemowi poświęcono nawet specjalną sesję GRN i głównym punktem to była „Analiza końcowej fazy oddłużania wsi wobec Państwa i podjęcie uchwały”. Specjalna uchwała zobowiązała wszystkich radnych, członków Komisji, sołtysów „do wzięcia udziału w ostatniej likwidacji oddłużania wsi wobec państwa w dniach 29-30-31 grudnia 1951 roku celem wzięcia udziału i dopomożeniu sołtysom na gromadach zlikwidować wszelkie zadłużenia wsi do dnia 1 stycznia 1952 roku.

Mimo nacisku ze strony władz gminnych nie wszyscy rolnicy wpłacili należności i plan nie został wykonany w 100%, ponieważ „pewna ilość płatników złożyła odwołanie w sprawie umorzenia płatności”.

Gmina cały czas borykała się z problemami braku budynków szkolnych oraz brakiem dróg. Nie rozwijało się budownictwo z powodu braku cegieł. Radni apelowali o budowę cegielni na pograniczu gminy Rudnik i Gorzków w pobliżu „wieży obserwacyjnej”. Cegielnia polowa miała też stać w Wierzbicy.

W tym czasie wszystkie dokumenty gminne pisane były ręcznie, ponieważ brakowało maszynistki do obsługi maszyny do pisania. Zwrócono się do władz powiatowych o przydzielenie etatu i pieniędzy dla maszynistkę. Miało to miejsce dopiero w 1953 roku.

Ciekawą inicjatywą władz powiatowych była próba upowszechnienia języka rosyjskiego. Na obowiązkowe lekcje chodzili członkowie Prezydium GRN oraz pracownicy GS. Zobowiązano ich od regularnego chodzenia na lekcje.

W aktach gminnych dominował język walki, referaty dotyczyły „walki” o podniesienie produkcji, mówiono o *wspólnym froncie*, jeden z radnych stwierdził, że „zadaniem rolnika jest bić się o zwiększenie plonów jak również o podniesienie stopy rozwoju hodowli”.

Dla zwykłych rolników największą bolączką, oprócz zobowiązań wobec państwa, były problemy w zaopatrzeniu. Ten problem istniał praktycznie przez cały okres PRL. Skarżono się na GS Rudnik, że nie dostarcza odpowiedniej ilości nawozów sztucznych. Na GS posypały się też liczne skargi, oskarżano go o brak współpracy z rolnikami.

Czytając akta z sesji Rady Gminy z tamtych czasów możemy się dowiedzieć, że radnych nie zajmowały tylko sprawy lokalne, ale również ogólnopaństwowe. Debatowano nawet nad takimi sprawami jak budżet państwa, wychwalając jego zalety. Dyskutowano też nad projektem Konstytucji PRL. Dyskusja przerodziła się w sąd nad Polską przedwojenną, jej zacofaniem i wychwalaniem obecnej sytuacji. Padały ważne deklaracje i „nie było w historii Polski tak wspaniałego rozwoju jak obecnie”. Sytuacja w gminie Rudnik wcale nie odbiegała od innych gmin w najgorszych stalinowskich czasach. Wiosną 1952 roku gmina żyła akcją

siewną. Przeprowadzano ją pod hasłem „wzrostu wydajności”, co miało przełożyć się na szybsze wykonanie planu 6 - letniego.

Co pewien czas sprawozdanie na sesji GRN przedstawiał zarząd GS. Pod adresem tej instytucji padało zawsze wiele zarzutów. Radni mówili o „*ślabym załatwianiu interesantów*” i „*złym zaopatrywaniu w towary konkurencyjne takie jak maszyny rolnicze i towary tekstylne, które są rozprowadzane po kumotersku samodzielnie przez pracowników GS*”.

Cały czas istniał problem Spółdzielni Produkcyjnej w tej sprawie naciskano z powiatu i województwa. Dnia 28 kwietnia 1952 roku Przewodniczący GRN stwierdził, że jest wielkim wstydem wobec władz zwierzchnich, że na terenie gminy nie ma ani jednej Spółdzielni Produkcyjnej. W tym celu nawet przysłano „aktyw” z powiatu, lecz sprawa utknęła z powodu braku chętnych do zakładania spółdzielni i „*aktyw powrócił na szczybel powiatowy z niczem*”.

W 1952 roku prąd w Rudniku miały teoretycznie już następujące instytucje: młyn w Rudniku, budynek Prezydium, GS, Gminna Kasa Spółdzielcza, Posterunek MO oraz kilku gospodarzy. Lecz „*transformator nie działał i prądu nie było*”.

W 1952 roku święto ludowe obchodzono uroczyście w Gorzkowie, gdzie tradycje ludowe miały długą historię, gdyż jak stwierdził jeden z radnych „*w tym miejscu działacze ludowi byli prześladowani przez pachółków Kapitału*”.

W 1953 roku Przewodniczącym GRN był Franciszek Antoszczak. Na terenie gminy planowano powstanie 5 pięciu Spółdzielni Produkcyjnych. Wielu radnych i zaproszonych gości nawoływało do „*przebudowy wsi z gospodarek zacofanych indywidualnych na gospodarki o wyższym poziomie gospodarowania*”. Na sesjach omawiano realizację planu skupu płodów rolnych. W tym czasie już istniała Gminna Kasa Spółdzielcza.

Gmina zajmowała się akcją siewną, najwyższe władze były odpowiedzialne za koordynację prac maszynowych Gminnego Ośrodka Maszynowego w poszczególnych gromadach. W 1953 roku działała już pierwsza Spółdzielnia Produkcyjna w Maszowie, z czego władza gminna była bardzo dumna.

Wiosną 1953 roku Przewodniczący Prezydium Gminnej Rady Narodowej Franciszek Antoszczak zrezygnował z funkcji (od 1 kwietnia 1953). Nowym Przewodniczącym wybrano Władysława Bortackiego. Tematami obrad GRN było głównie rolnictwo, jak na przykład „*Zadanie Rad Narodowych w kampanii sianokosowej roku bieżącego w świetle przebudowy wsi*”.

Zarząd Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska dawał sprawozdanie na sesji rady. Normą były manka w sklepach GS, to samo dotyczyło gospody w Rudniku. Większość pracowników GS była zwalniana dyscyplinarnie, do niektórych przychodził komornik. Sklepy GS-u istniały we wsiach Rudnik i Maszów. Wszechobecna była polityka i propaganda.

Komendantem MO był Edward Pawłaska, sekretarzem Gminnego Komitetu PZPR Henryk Dzieciucha. Przewodnicząca Koła Gospodyń Wiejskich - Bogumiła Zimoląg. Prezesem GS- Piotr Furmaga. Na czele Spółdzielni Produkcyjnej w Maszowie stał Kazimierz Szałaja. Jednak Spółdzielnia nie wykazywała się zapewne, ponieważ władze gminne nie chwaliły się jej działalnością. Sesje GRN odbywały się w budynku remizy OSP w Rudniku.

Jak ważny był skup zboża świadczy sesja GRN z 22 sierpnia 1953 roku, na sesji wzięło udział wielu sołtysów, przedstawiciele z województwa i powiatu. Głównym tematem

obrad była realizacja planu skupu płodów rolnych w miesiącu sierpniu. Najlepiej sytuacja wyglądała we wsi Bzowiec (prawie 52% planu), najgorzej we wsi Suszeń gdzie skupiono tylko 4,6% planu rocznego. Sołtys tej wsi Adolf Fil musiał się wytłumaczyć z opóźnień. Mówił o tym, że nie wszyscy jeszcze zakończyli akcje omłotową i zobowiązał się do dnia 31 sierpnia przekroczyć plan (ponad 100%). *„Za przykładowym zobowiązaniem wyrażonym przez w/w sołtysa również jednomyślnie wszyscy sołtysi zobowiązali się wzmóc prace tak że plan obowiązkowych dostaw zboża za miesiąc sierpień przekroczyć w 100%.*

Na jesieni 1953 roku gminni władarze debatowali nad wykopkami, Jesienną Akcją Siewną itp. W tym czasie istniały szkoły były w Bzowcu, Wierzbicy, Suszni, Maszowie, Płoncu. Te szkoły już 20 sierpnia 1953 roku były gotowe do rozpoczęcia nauki. Opał dla szkół został zakupiony w GS Rudnik, jednak skarżono się na jego jakość, był *pół na pół* z miałem.

Według raportów GS instytucja ta cały czas borykała się z problemem manka w sklepach, Jesienią 1953 roku strata GS wynosiła 121 155 i 88 groszy.

W tamtych czasach wszechobecne było współzawodnictwo. W miastach, w fabrykach dotyczyły to norm produkcyjnych. Na wsiach współzawodnictwo istniało w sprawach zapłaty podatków gruntowych. W pierwszej połowie 1953 roku najlepiej sytuacja przedstawiała się w gromadzie Majdan Kobylański -89%, natomiast w Wierzbicy tylko 47%. Ganiono sołtysów i aktyw wiejski za zaniedbania. *„Czy naprawdę inne gromady nie mogą wykonać swych planów przynajmniej jak Majdan Kobylański”?* - pytano.

Rok 1954 był ostatnim okresem istnienia Gminnej Rady Narodowej, w końcu roku kraj został podzielony na mniejsze gromady. Ostatnią kadencję Gminnej Rady Narodowej tworzyli: Ferysiak Ludwik (Bzowiec), Telejko Tadeusz (Bzowiec), Chrosciel Stanisław (Majdan Borowski I), Typiak Edward (Majdan Borowski I), Jabłoński Stanisław (Majdan Kobylański), Stefański Jan (Maszów), Szacawa Władysław (Maszów), Karaś Szymon (Maszów), Kiełbus Wojciech (Mościska), Ładosz Franciszek (Płonka), Stefańczyk Wojciech (Płonka Poleśna), Piasecki Stanisław (Rudnik), Kordas Adam (Rudnik), Prosciński Tadeusz (Równianki), Kozioł Jan (Równianki), Fil Adolf (Suszeń), Zimoląg Bogumiła (Wierzbica), Polski Jan (Władysławin), Koziej Zygmunt (Wierzbica), Dąbkowski Władysław (Suche Lipie), Mularczyk Władysław (Rudnik) i Bukowski Władysław (Suche Lipie).

Ostatnim Przewodniczącym GRN był Władysław Dąbkowski, zastępcą Władysław Bortacki, sekretarzem GRN Adolf Makuch.

Wiele miejsca poświęcano zachęcaniu mieszkańców gminy do wyjazdów na Ziemię Zachodnie oraz do powiatów tomaszowskiego i hrubieszowskiego, stosowano różnego rodzaju zachęty, pożyczki, „wszelką pomoc zagospodarowywaniu się”. Szczególnie naciskano na mieszkańców wsi: Bzowiec, Mościska, Wierzbica i Maszów. Istniał nawet plan odgórny ile rodzin ma się przenieść na nowe ziemie. Mieli oni osiedlać się w wolnych gospodarstwach indywidualnych, proponowano im też prace w Spółdzielniach Produkcyjnych i PGR-ach. Tego dotyczyły cała sesja Rady z dnia 7 lutego 1954 roku. Zobowiązano na niej władze gminy do masówek w czasie których miano uświadamiać mieszkańców o zaletach wyjazdu. Odpowiedzialny za to był aktyw gminny z Przewodniczącymi i zastępcą Przewodniczącego na czele.

Latem 1954 roku świętowano 10 lecie Polski Ludowej, były medale i okolicznościowe przemówienia. Odznaczono 16 rolników z terenu gminy „którzy wyróżnili się w obowiązkowych dostawach wobec państwa oraz przodują w każdej akcji służącej dla dobra państwa”. Referaty porównywały przedwojenną Polskę do ówczesnej, wg przemówień mlekiem i miodem płynącej. O starej Polsce mówiono „*Kapitalista i obszarnik nie dbał o naród celowo obniżał krzewienie oświaty gdyż wiedział, że świadomy chłop i robotnik nie da się wyzyskiwać będzie walczył aż do zwycięstwa*”.

W latach 1953-1954 roku rozpoczęto kampanię propagandową informującą o potrzebie zmian w administracji. Władza ludowa miała znaleźć się *bliżej ludu*, a nie tylko w często odległej siedzibie gminy.

Wiosną 1954 roku omawiano również sprawy nowego podziału gminy na gromady. Skonsultowano to aktywnie gromadzkim. Okazało się, że „*nie zachodzi żadne sprzeciwienie z strony ludności z terenu, a nawet duże zadowolenie społeczeństwa, że rząd Polski Ludowej tak wielce zbliża władzę ludową do mas pracujących*”. (Sesja z 9 kwietnia 1954 roku).

Od jesieni 1954 roku wszedł w życie podział dawnej gminy na gromadzkie rady narodowe.

GROMADZKIE RADY NARODOWE

Już 1953 roku rozpoczęto przygotowania do zmian w podziale administracyjnym kraju najniższego szczebla. Dawne granice gmin, ustalone jeszcze w czasach carskich, funkcjonujące w latach II RP, wojny i czasów powojennych miały się zmienić. Gminy miały zastąpić mniejsze jednostki – gromady. Celem reformy miało być *włączenie coraz szerszych rzesz pracujących do udziału w rządzeniu państwem, rozwijaniu ich twórczej inicjatywy i aktywności dla pomnażania dobrobytu i kultury wsi*.

Zlikwidowano już samorząd gminny, teraz likwidacji miały ulec także gminy. Kraj miał ulec zupełnej przebudowie. Gromady miały stać się załączkiem dużych, kolektywnych gospodarstw rolnych, coś na kształt radzieckich kolchozów.

25 września 1954 roku weszła w życie ustawa o reformie podziału administracyjnego.⁸² W miejsce dotychczasowych gmin powstały nowe gromady położone na terenie jednej lub sąsiadujących ze sobą dawnych gmin. Nowe gromady miały mieć powiązania komunikacyjne, wspólne *urządzenia gospodarcze, kulturalne, zdrowotne*. Liczba mieszkańców miała się wahać od tysiąca do trzech tysięcy, powierzchnia od 15 do 50 kilometrów kwadratowych. Na czele całości stała Gromadzka Rada Narodowa z Prezydium (przewodniczący, zastępca, sekretarz prezydium i dwóch, trzech członków).

---

⁸² Dz. U. 1954, Nr 43, poz. 191.

USTAWA

z dnia 25 września 1954 r.

o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych.

W celu:

- włączenia coraz szerszych rzesz pracujących chłopów do udziału w rządzeniu Państwem, rozwijania ich twórczej inicjatywy i aktywności dla pomnażania dobrobytu i kultury wsi,
- sprawniejszego zaspokajania potrzeb materialnych i kulturalnych ludności,
- dalszego zbliżenia organów władzy państwowej do najszerszych mas pracujących wsi — stanowi się, co następuje:

Rozdział I.**Utworzenie gromad.****Art. 1.**

W miejsce dotychczasowych gmin i gromad tworzy się nowe gromady, jako jednostki podziału administracyjnego wsi.

Art. 2.

W skład gromady powinny wchodzić wsie, położone na terenie jednej gminy lub sąsiadujących ze sobą gmin, powiązane komunikacyjnie oraz posiadające wspólne urządzenia gospodarcze, kulturalne lub zdrowotne.

Fragment ustawy o podziale administracyjnym wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych (Dz. U. 1954, Nr 43, poz. 191)

1. gromadę BÓNCZA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Bończy; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Bończa wieś, Bończa kol., Zalesie i Olszanka z gminy Czajki;
2. gromadę BORÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Borowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Borów wieś, Borów kol., Czysta Dębina wieś, Czysta Dębina kol., Baranica i Antoniówka z gminy Gorzków;
3. gromadę BZOWIEC z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Bzowcu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Bzowiec, Władysławin i Zabłocie z gminy Rudnik;
4. gromadę CHŁANIÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Chłaniowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Chłaniów wieś, Chłaniów kol., Chłaniówek i Wierzchovina z gminy Żółkiewka;
5. gromadę CZERNIECIN PODUCHOWNY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Czerniecinie Poduchownym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Czerniecin Poduchowny, Czerniecin Główny, Żurawie, Gaj Czernieciński, Wólka Czerniecińska i Nowa Wieś z gminy Turobin;
6. gromadę FAJSŁAWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Fajslawicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Fajslawice, Ignasin, Boniewo, Wola Idzikowska i Suchodoły z gminy Fajslawice;
7. gromadę GIELCZEW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Gielczwi; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Gielczew I, Gielczew II, Gielczew Doły i Radomirka z gminy Wysokie;
8. gromadę GORZKÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Gorzkowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Gorzków osada, Chorupnik, Zamostek, Gorzków wieś, Góry i Piaski Szlacheckie, Borsuk z gminy Gorzków;
9. gromadę GRÓDKI z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Gródkach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Gródki I, Gródki II i Huta Turobińska z gminy Turobin, w powiecie krasnostawskim oraz część obszaru dotychczasowej gromady Zagrody obejmująca grunta serwitutowe gromad: Gródki I i Gródki II z gminy Goraj, w powiecie biłgorajskim;
10. gromadę GUZÓWKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Guzówce; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Guzówka wieś, Guzówka kol. i Nowy Dwór z gminy Wysokie;
11. gromadę IZBICA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Izbicy; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Izbica osada m., Izbica wieś, Tarnogóra osada m. z gminy Tarnogóra, w powiecie krasnostawskim oraz gromady Krasne i Zalesie z gminy Stary Zamość, w powiecie zamojskim;
12. gromadę KOSZARSKO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Koszarsku; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Koszarsko, Chruszczów, Gany, Majdan Wierzchowiński i Żółkiew z gminy Żółkiewka;
13. gromadę KRAŚNICZYN z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Kraśniczynie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Kraśniczyn I, Kraśniczyn II, Brzeziny i Anielpol z gminy Czajki;
14. gromadę KRAŚNICZYN OSADA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Kraśniczynie osadzie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Kraśniczyn osada, Starawieś, Wólka Kraśniczyńska, Chełmiec, Wolica, Drewniki i Zastawie z gminy Czajki;
15. gromadę KRASNYSTAW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Krasnymstawie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Rońsko kol., Rońsko wieś, Zażółkiew, Widniówka kol. i Latyczów z gminy Krasnystaw;
16. gromadę KRUPE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Krupem; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Krupe, Ostrów, Czarnoziem i Krynica z gminy Siennica Różana;
17. gromadę KRZYWE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Krzywem; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Krzywe, Majdan Krzywski i Nowiny z gminy Łopiennik oraz gromada Gliniska z gminy Gorzków;
18. gromadę ŁOPIENNIK DOLNY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Łopienniku Dolnym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Łopiennik Dolny wieś, Łopiennik Podlesny, Dobryniów wieś i Dobryniów kol. z gminy Łopiennik;
19. gromadę ŁOPIENNIK GÓRNY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Łopienniku Górnym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Łopiennik Górny, Łopiennik Nadrzeczny, Łopiennik Dolny kol. i Olszanka z gminy Łopiennik;
20. gromadę MAŁOCHWIEJ DUŻY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Małochwieju Dużym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Małochwiej Duży i Małochwiej Mały z gminy Krasnystaw;
21. gromadę MACIEJÓW NOWY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Maciejowie Nowym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Maciejów Nowy, Maciejów Stary, Słupeczno, Rezerwa i Stolnikowizna z gminy Wysokie oraz gromady Antoniówka i Huta z gminy Żółkiewka;
22. gromadę NIEMIENICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Niemienicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Niemienice wieś, Niemienice kol. i Białka z gminy Krasnystaw;
23. gromadę OLEŚNIKI z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Oleśnikach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszar dotychczasowej gromady Oleśniki z gminy Fajslawice;
24. gromadę OLCHOWIEC z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Olchowcu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Olchowiec wieś, Olchowiec kol., Makowiska, Poperczyn i Borówek z gminy Żółkiewka oraz część obszaru dotychczasowej gromady Celin obejmująca miejscowości: Celin kol. i Dębinka z gminy Żółkiewka;
25. gromadę ORCHOWIEC z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Orchowcu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Orchowiec, Izdebnio wieś, Izdebnio kol., Bogusław i Felicjan z gminy Gorzków;
26. gromadę ORŁÓW MUROWANY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Orłowie Murowanym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Orłów Murowany kol., Orłów Murowany wieś, Orłów Drewniany wieś, Majdan Krynicki, Kryniczki i Stryjów z gminy Izbica;
27. gromadę OSTRZYCA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Ostrzycy; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Ostrzyca, Mchy i Ostrówek z gminy Izbica, gromada Tarnogóra kol. z gminy Tarnogóra, gromada Romanów z gminy Krasnystaw oraz gromada Bobliwo z gminy Gorzków;
28. gromadę PILASZKOWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Pilaszkowicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Pilaszkowice I, Pilaszkowice II, Bazar i Zygmuntów z gminy Rybczewice;

Akt utworzenia gromadzkich rad narodowych (Dz. Urz. WRN Lublin, 1954, nr 15, poz. 64)

29. gromadę PŁONKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Płonce; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Płonka, Płonka Podlesna i Mościska z gminy Rudnik;
30. gromadę RUDNIK z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Rudniku; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Rudnik, Maszów, Majdan Kobylański, Suchelipie, Suszeń i Majdan Borowski z gminy Rudnik;
31. gromadę RYBCZEWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Rybczewicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Rybczewice I, Rybczewice II i Częstoborowice z gminy Rybczewice;
32. gromadę SIEDLIŚKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Siedliskach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Siedliska I, Siedliska II, Ksawerówka i Marysin z gminy Fajslawice;
33. gromadę SIENNICA RÓŻANA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Siennicy Różanej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Siennica Różana, Wola Siennicka, Siennica Królewska Duża, Siennica Królewska Mała, Baraki, Stójcio i Kozienice z gminy Siennica Różana oraz część obszaru dotychczasowej gromady Maciejów obejmująca miejscowość Boruń kol. oraz część obszaru dotychczasowej gromady Siennica Nadolna, obejmująca las państwowy o pow. 602 ha z gminy Siennica Różana;
34. gromadę SIENNICA NADOLNA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Siennicy Nadolnej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Krupiec, Rudka, Bzite z gminy Siennica Różana oraz gromada Siennica Nadolna bez lasu państwowego obejmującego 602 ha z gminy Siennica Różana;
35. gromadę SOBIESKA WOLA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Sobieskiej Woli; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Sobieska Wola I, Sobieska Wola II i Dąbie z gminy Zólkiewka;
36. gromadę STARAWIEŚ z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Starejwsi; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Starawieś I, Starawieś II, Starawieś III i Karolin z gminy Zakrzew;
37. gromadę STAWCE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Stawcach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Stawce i Wola Studziańska z gminy Zakrzew;
38. gromadę STĘŻYCA ŁĘCZYŃSKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Stężycy Łęczyńskiej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Stężyca Łęczyńska, Stężyca Nadwieprzańska i Stężyca z gminy Łopiennik;
39. gromadę STRYJNO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Stryjnie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Stryjno I wieś, Stryjno II wieś, Stryjno kol., Wygnanowice i Choiny z gminy Rybczewice;
40. gromadę SURHÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Surhowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Surhów wieś, Surhów kol., Łukaszówka, Franciszków i Majdan Surhowski z gminy Czajki;
41. gromadę TARZYMICHY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Tarzymiechach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Tarzymiechy I, Tarzymiechy II, Tarzymiechy III kol. z gminy Izbica;
42. gromadę TARNAWKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Tarnawce; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Tarnawka I, Tarnawka II i Splawy z gminy Zakrzew;
43. gromadę TARNAWA DUŻA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Tarnawie Dużej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Tarnawa Duża, Tarnawa Mała z gminy Turobin oraz gromada Biskupie z gminy Wysokie;
44. gromadę TOKARY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Tokarach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Tokary z gminy Turobin, w powiecie krasnostawskim oraz gromada Otrocz z gminy Chrzanów w powiecie kraśnickim;
45. gromadę TUROBIN z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Turobinie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Turobin, Elizówka, Olszanka, Przedmieście Szczębrzeszyńskie, Rokitów, Zagroble i Załawcze z gminy Turobin;
46. gromadę WIELKOPOLE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wielkopole; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Wielkopole, Wielobycz, Olesin, Bobnowo i Wiśniów z gminy Gorków oraz Widniówka wieś z gminy Krasnystaw;
47. gromadę WIERZBICA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wierzbie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Wierzbica i Równianki z gminy Rudnik;
48. gromadę WÓLKA ORŁOWSKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wólce Orłowskiej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Wólka Orłowska, Dworzyska, Wał, Topola i Orłów Drewniany kol. z gminy Izbica;
49. gromadę WYSOKIE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wysokiem; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Wysokie, Dragany, Łosień i Zabłocie z gminy Wysokie;
50. gromadę ŻABNO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Zabnie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Zabno wieś i Zabno kol. z gminy Turobin;
51. gromadę ZAKRZEW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Zakrzewie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Zakrzew wieś, Zakrzew kol., Ponikwy, Wola Ponikiewska, Targowisko wieś, Targowisko kol., Nikodemów i Baraki z gminy Zakrzew;
52. gromadę ZAKRĘCIE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Zakręciu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszar dotychczasowej gromady Jaślików z gminy Krasnystaw oraz miejscowość Zakręcie kol., stanowiąca część obszaru m. Krasnegostawu;
53. gromadę ŻDŻANNE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Zdżannem; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Zdżanne, Wierzchowiny i Zagroda oraz część obszaru dotychczasowej gromady Maciejów obejmująca miejscowości: Maciejów wieś i Złońnica wieś z gminy Siennica Różana;
54. gromadę ŻÓLKIEWKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Żółkiewce; w skład nowoutworzonej gromady wchodzi obszary dotychczasowych gromad: Żółkiew kol., Żółkiewka osada m., Zaburze, Wólka, Średniawieś, Adamówka, Różki kol. i Różki wieś oraz część obszaru dotychczasowej gromady Celin obejmująca miejscowość Siniec kol. z gminy Żółkiewka.

SEKRETARZ SESJI PRZEWODNICZĄCY SESJI
WRN WRN
Stanisława Wągorowska Jan Skulimowski

UCHWAŁA NR 10.
WOJEWÓDZKIEJ RADY NARODOWEJ
W LUBLINIE

z dnia 5 października 1954 r.

w sprawie podziału na nowe gromady powiatu kraśnickiego.

Na podstawie art. 3 ust. 1, ustawy z dnia 25.IX.1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych (Dz. U. Nr 43, poz. 191), Wojewódzka

Akt utworzenia gromadzkich rad narodowych (Dz. Urz. WRN Lublin, 1954, nr 15, poz. 64)

W województwie lubelskim powołano w sumie 732 gromady. Początkowo Gromadzkie Rady Narodowe (GRN) miały bardzo wąskie kompetencje. Według ustawy gromadzkie rady: *kierują w swoim zakresie na terenie gromady działalnością gospodarczą, społeczną i kulturalną* (art. 10). W praktyce zostały głównie sprowadzone do wykonywania zarządzeń władz powiatowych. Prezydium Powiatowej Rady Narodowej sprawowało szczegółową kontrolę nad działalnością władz gromadzkich.

Gromada uchwałała budżet (z czego połowa szła na kilkusobową administrację), zarządzała mieniem gromadzkim, prowadziła sprawy meldunkowe i rejestrację rowerów. Budżety gromadzkie powiązane były z budżetem powiatowym. Bez wsparcia władz powiatowych żadne inwestycje nie mogły być prowadzone, gdyż przekraczało to możliwości niewielkiej gromady. W tych czasach w niewielkim zakresie remontowano drogi sposobem szarwarkowym. Głównym zadaniem gromad okazało się organizowanie rolnictwa w celu powiększenia zbiorów i maksymalne zrealizowanie narzuconych planów skupu i podatków.

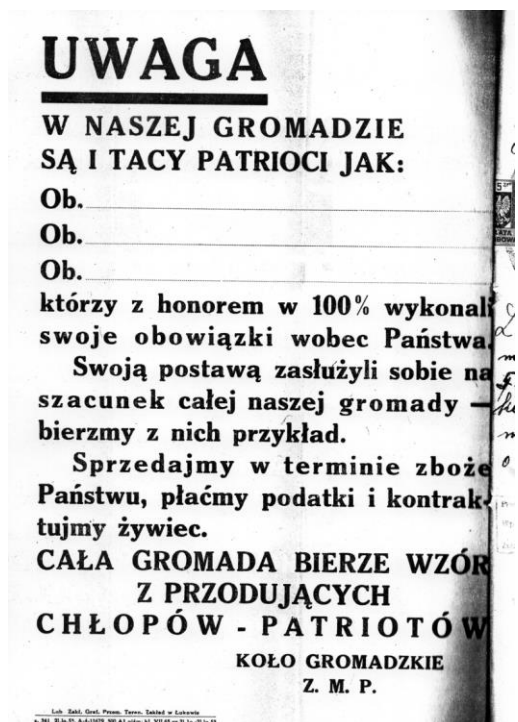
Gromady obejmowały kilka wsi, często nie mając na swoim terenie prawie żadnych instytucji użyteczności publicznej z wyjątkiem szkół. Często Gminne Spółdzielnie, ośrodki zdrowia, komendy MO itp. pozostawały poza granicami gromady skazując gromady na niesamodzielny byt.

Sołtysi w historii mieli lepsze i gorsze okresy, ale byli zawsze. Obowiązki sołtysów przejęli pełnomocnicy gromadzkich rad narodowych, powoływani przez gromadzką radę narodową. *Pełnomocnik działał w oparciu o wytyczne GRN i był łącznikiem między gromadą a wsią*. Do jego zadań należało organizowanie czynów społecznych, zwoływał zebrania wiejskie, *wpływał na polityczno-społeczne postawy wsi, informował GRN o skargach i postulatach ludności*. Wystawiał świadectwa pochodzenia zwierząt. Co tydzień uczestniczył w odprawach w biurze gromadzkim. Instytucja pełnomocników nie sprawdziła się i nigdy nie została przez wieś zaakceptowana. Pełnomocnik nie był przez nich wybierany i nie reprezentował wsi. Był po prostu przedstawicielem władzy egzekwującym wykonywanie przez obywateli obowiązków wobec państwa. W latach 1954–1958 zebrania wiejskie nie mogły uchylać żadnych uchwał, mogły jedynie zgłaszać postulaty⁸³.

Gromady miały się stać zalążkiem przyszłych dużych kolektywnych gospodarstw rolnych. Formalnie każde gospodarstwo rolne było prywatne i oddzielne, lecz plany siewów, omłotów itd. układano wspólnie i każdy rolnik, który za wcześnie lub za późno zasiał zboże mógł mieć kłopoty. Według planu akcja żniwna w 1955 roku miała się skończyć 15 sierpnia i do 1 września każda wieś miała odstawić 100% swoich zobowiązań w zbożu. Większość plonów należało oddać za symboliczne pieniądze na rzecz państwa, dopiero nadwyżki można było sprzedać. Za nie wykonanie planów groziły kary. Do najłagodniejszych należało wywieszenie nazwiska „opornego chłopca” na specjalnej tablicy przed biurem gromadzkim.

---

⁸³ Gończar M., *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990, s. 37.

Przykład plakatu z epoki gromadzkich rad narodowych

W październiku 1956 roku dawny system stalinowski upadł. Władzę przejął Władysław Gomułka. Na razie wycofano się z projektu powszechnej kolektywizacji. System podziału na małe gromady nie odpowiadał tym planom.

Od lutego 1958 roku weszła w życie nowa ustawa o radach narodowych dająca im większe uprawnienia.⁸⁴ Rozpoczęto także proces komasacji gromad w większe jednostki, bowiem większość z nich była kompletnie nie efektywna. W województwie lubelskim do 1972 roku zlikwidowano większość gromad. Przy tworzeniu gromad propaganda tłumaczyła, że władza będzie bliżej ludzi. Gdy rozpoczęto scalanie gromad nie było żadnej akcji propagandowej więc ludzie odbierali to z nieufnością. W jednej z gromad w powiecie lubelskim radni skarżyli się: *Państwo starało się zbliżyć rolnika do siebie poprzez stworzenie nowego rad, a teraz przy likwidacji wygląda że rolnik jest za blisko, co nie idzie na korzyść.*

Według ustawy o radach narodowych z 1958 roku precyzyjniej sformułowano zakres działania rad narodowych i ich kompetencje. Rada uchwalała na posiedzeniach lub rozpatrywała akty o zasadniczym znaczeniu dla podległego terytorium, jak budżet, plan społeczno-gospodarczy, sprawozdania z jego wykonania. Do zadań gromadzkich rad należały w szczególności: *współdziałanie z kółkami rolniczymi, spółdzielniami produkcyjnymi, dbanie o prawidłową gospodarkę w lasach, współdziałanie ze spółdzielniami w zakresie zaopatrzenia i usług, zarząd mieniem gromadzkim, drobnymi zakładami produkcyjnymi, usługowymi, zabezpieczenie pomieszczeń i obsługa szkół podstawowych, przysposobienia rolniczego, izb porodowych, bibliotek.* Aparatem wykonawczym i zarządzającym rady było prezydium, opiniodawczym i kontrolnym komisje rady. Organami pomocniczymi gromadzkich rad byli

⁸⁴ Dz.U. z 1958 nr 5 poz. 16 (tekst ujednolicony Dz. U. z 1975 nr 26 poz. 139

sołtysi i zebrania wiejskie. Prezydium (przewodniczący i 4-5 członków) jako organ wykonawczo-zarządzający rady, reprezentowało radę na zewnątrz i organizowało pracę rady narodowej. Przewodniczący prezydium wybrany przez radę musiał być zatwierdzony przez Powiatową Radę Narodową. Komisje rady opiniowały i inicjowały sprawy mające być przedmiotem sesji, kontrolowały działalność aparatu prezydium i całej rady. Szefowie komisji gromadzkich nie wchodzili w skład prezydium.

Sekretarz gromadzki nie wchodził odtąd w skład prezydium stojąc na czele biura gromadzkiego złożonego z kilku urzędników (referentów). W biurze gromadzkim pracował też przewodniczący jako etatowy pracownik. Wszyscy świadkowie z tamtych czasów opowiadają o pladze alkoholizmu wśród przewodniczących rad narodowych.

Pierwsze wybory do rad gromadzkich przeprowadzono 5 grudnia 1954 roku. Tym wyborom towarzyszyła wielka akcja propagandowa.

Kolejne wybory również przeprowadzono w podobny sposób. Frekwencja zawsze zbliżała się do 100%, tyle samo głosowało na jedyną listę wyborczą – Front Jedności Narodu. Mimo, że wyniki były z góry znane władze przywiązywały, wzorem ZSRR, dużą wagę do wyborów. Pierwsze dwie kadencje rad narodowych były trzyletnie (1955-1958, 1958-1961). Od 1961 roku kadencje rad narodowych były czteroletnie. Wybory miały miejsce w latach 1961, 1965 i 1969.⁸⁵

Przed każdymi wyborami na wsiach przeprowadzano kampanię wyborczą, co oznaczało zebranie na którym mieszkańcy mieli wysuwać swoje postulaty (np. budowy drogi czy szkoły). Realne postulaty stawały się programem wyborczym. Z ich wypełnieniem bywało różnie.

Jednym z problemów ówczesnej administracji było rozdrobnienie. W dawnej gminie utworzono po kilka gromadzkich rad narodowych z osobnymi biurami gromadzkimi. W każdej z tych gromad należało zapewnić lokal, sprzęt biurowy i kadry. Często był z tym duży problem.

Według ustawy o radach narodowych z 1958 roku na wsiach na nowo powołano sołtysów i zwoływano okresowo zebrania wiejskie. Artykuł 72, punkt 1 i 2 głosił: *Celem rozpatrywania spraw dotyczących poszczególnych wsi, wchodzących w skład gromady zwołuje się zebranie mieszkańców tych wsi (zebranie wiejskie). Dla zapewnienia stałej łączności między poszczególnymi wsiami a gromadzką radą narodową i jej prezydium mieszkańcy wsi wybierają sołtysa.* Powrócono do zebrań wiejskich. Sołtys uczestniczył w sesjach GRN z głosem doradczym.

Dla wsi polskiej okres po 1956 roku jest często nawet dobrze oceniany przez świadków. Po latach represji wiele się zmieniło. Władze przestały na siłę tworzyć spółdzielnie produkcyjne i PGR-y, co dało szybki efekt wzrostu produkcji rolnej. Zmniejszono wymiary obowiązkowych dostaw oraz podatków. Podniesiono ceny skupu. Polepszyło się zaopatrzenie sklepów, w tym także w materiały budowlane tak potrzebne na wsi. Władze państwowe położyły duży nacisk na spółdzielczość mleczarską, ogrodniczą i kredytową (Spółdzielnie Oszczędnościowo-Kredytowe). Utworzono Państwowe Ośrodki Maszynowe (POM), które świadczyły usługi maszynowe dla rolników. Władze postawiły na

---

⁸⁵ Daty wyborów: 5 grudnia 1954, 2 lutego 1958, 16 kwietnia 1961, 30 maja 1965, 1 czerwca 1969.

szkolenia rolnicze (organizowane w sezonie jesienno-zimowym). Wieś „zasypano” nawozami sztucznymi, które należało obowiązkowo wykupić⁸⁶. Propagowano uprawę warzyw i owoców. Przy biurze gromadzkim rozpoczęła działalność gromadzka służba rolna złożona z agronoma i zootechnika gromadzkiego. Rozpoczęto weryfikacje gospodarstw rolnych pod względem rentowności. Duży nacisk kładziono na powstawanie kółek rolniczych mogących po preferencyjnych cenach kupować maszyny rolnicze. Kółka prawie siłą zakładano w każdej wsi. Z czasem tworzone Międzykółkowe Bazy Maszynowe mające na celu stworzenie lepszych usług dla rolników. Jednak władze nie zrezygnowały całkiem z zamierzeń kolektywizacji rolnictwa. Podtrzymywano nierentowne Państwowe Gospodarstwa Rolne oraz spółdzielnie produkcyjne, które się nie rozwiązały. W PGR-ach nadal panował bałagan i marnotrawstwo. Wiele jeszcze było marnotrawstwa w Gminnych Spółdzielniach mających monopol na handel, skup i usługi na wsiach. Kółka rolnicze i MBM-y wyróżniały się brakiem dbałości o sprzęt rolniczy⁸⁷.

Dużo sił i środków poświęcono słusznej akcji podniesienia poziomu oświaty, czytelnictwa i zwalczania analfabetyzmu. Na tym polu działały biblioteki gromadzkie. Borykały się one często z licznymi problemami

Jedynymi tolerowanymi partiami politycznymi na wsi była Zjednoczone Stronnictwo Ludowe cieszące się dość dużym poparciem oraz Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Ta druga cieszyła się małą popularnością. Nowych członków trudno było pozyskać

W latach sześćdziesiątych nakłaniano do tworzenia kół gospodyń wiejskich dla kobiet na wsiach. Nazywano je *samorządem wiejskim kobiet*. Te organizacje były często jedynymi organizacjami propagującymi kulturę na wsi i położyły wielkie zasługi w zachowaniu tradycji i kultury ludowej. Integrowały także społeczność wiejską. Podnosiły poziom gospodarstw domowych. Władze państwowe położyły duży nacisk na podniesienie kultury rolnej. Na wsiach odbywały się wykłady wykształconych agronomów i zootechników. Na takie wykłady przybywały nieraz tłumy chętnych. W gromadach w końcu lat sześćdziesiątych powstały gromadzkie służby rolne złożone z agronomów i zootechników często z wyższym wykształceniem.

W tym okresie powstało wiele nowych ochotniczych straży pożarnych (lata 50 i 60 - te). Powstawały oddolnie, spontanicznie. Mimo, że władze im sprzyjały brakowały dla nich pomieszczeń na remizy i sprzętu przeciwpożarowy. Remizy budowano głównie czynem społecznym, co doskonale integrowało społeczność wiejską.

Dużą wagę przykładano do ochrony przeciwpożarowej. Każde gospodarstwo rolne musiało posiadać przygotowane na wypadek pożaru: wiadra, bosaki itp. Sprawdzaly to regularnie specjalne komisje.

Zachęcano do czynów społecznych, dzięki którym wiele wsi zyskało utwardzone drogi. Wiele szkół, remiz i innych obiektów powstało właśnie w ten sposób. Był to również czas ogólnopolskiej akcji „Tysiąc Szkół na Tysiąclecie”⁸⁸. Szkoły budowano przy pomocy środków pozyskanych z obowiązkowego Społecznego Funduszu Budowy Szkół.

Nowością było utworzenie Funduszu Gromadzkiego – obowiązkowe składki ludności

---

⁸⁶ Landau Z., Roszkowski W., *Polityka gospodarcza II...*, s. 270.

⁸⁷ Tamże, s. 271.

⁸⁸ 1000 lat państwa polskiego.

liczone od przychodowości gospodarstwa. Fundusz nie wchodził w skład budżetu, wykorzystywano go do budowy i remontu dróg gromadzkich. W ten sposób zlikwidowano obowiązki szarwarkowe istniejące od Średniowiecza. Jednak z drugiej strony propagowano czyny społeczne. Wielu wsi uczestniczyło w nich rzeczywiście z dużym zapałem, gdyż była to często jedyna metoda na budowę w danej miejscowości drogi, sklepy czy remizy. Również elektryfikacja wsi przebiegała przy udziale czynów społecznych w pracach niefachowych.

Mimo reform gromady nadal były zbyt małymi jednostkami terytorialnymi. Wiele gromad zależało od siebie nawzajem. Na przykład w jednej z nich była siedziba Gminnej Spółdzielni, która obsługiwała sąsiednie gromady. Podobnie było z lecznicami weterynaryjnymi, POM⁸⁹-ami i innymi. Dodatkowo panowały zbyt słabe warunki gospodarcze. Gromady zmieniały się w jednostki o charakterze administracyjnym. Zajmowały się one wydawaniem zaświadczeń i rozdziałem materiałów budowlanych. Gromady miały niski autorytet wśród ludności. Przewodniczący nie posiadali w większości nawet średniego wykształcenia. W biurze gromadzkim zarabiano się dość niewiele, co sprzyjało zatrudnianiu niekoniecznie kompetentnych osób.

Mimo wszystko lata sześćdziesiąte były okres stabilizacji na polskiej wsi. Przy braku większości materiałów budowlanych powstało wiele nowych murowanych domów, powoli wkraczała mechanizacja rolnictwa (poprzez rozwój kółek rolniczych), zbudowano wiele szkół oraz budynków użyteczności publicznej, a także dróg. Większość wsi została zelektryfikowana. Jednak bardzo wiele jeszcze było zrobienia.

GROMADZKA RADA NARODOWA W RUDNIKU

Dawna gmina Rudnik została podzielona między kilka gromad. Gromada: Bzowiec (Bzowiec kolonia, Bzowiec Górny, Bzowiec Dolny, Bzowek-Grobla, Kolonia Władysławin i Zabłocie kolonia), Gromada Płonka (Płonka wieś i kolonia, Płonka Poduchowna, Płonka Poleśna, Mościska Kolonia, Mościska wieś i Zosienek kolonia), Wierzbica (Wierzbica wieś i kolonia, Kaszuby, Równianki, Międzyzlas kolonia) i Rudnik (wszystkie części Rudnika, Suche Lipie, Potasznia, Suszeń, Joanin, Majdan Borowski I i II. Majdan Kobylański, Majdan Łuczycki, Urszulin, Maszów wieś i kolonia. W ciągu kilku następnych lat te gromady zostały zlikwidowane i włączone do sąsiednich gromad. Gromadę Płonka i Wierzbica włączono do gromady Rudnik, a gromadę Bzowiec do gromady Chłaniów.

W dniu 5 grudnia 1954 roku miały miejsce wybory do Gromadzkich Rad Narodowych. W dniu 19 grudnia 1954 roku miało miejsce pierwsze posiedzenie nowo wybranej Gromadzkiej Rady Narodowej w Rudniku. Posiedzenie miało miejsce w lokalu własnym. Na sesji byli zgromadzeni liczni gości. Nastąpiło ślubowanie. Radni mówili o potrzebach gromady. Jeden z radnych stwierdził, że „*dzięki Polsce ludowej korzystamy z dobrodziejstw ośrodka zdrowia w Maszowie, lecz bardzo odczuwa się brak jeszcze dentysty*”. Jednak ośrodek zdrowia nie miał prądu i pracował przy lampie naftowej. W tym czasie budowano szkołę w Rudniku, trzeba było ją dokończyć. Problemy stwarzał GS SCh. Radni

---

⁸⁹ Państwowy Ośrodek Maszynowy.

podnosili braki w sklepach GS i w magazynie (np. węgiel). Radni mówili też o potrzebie założenia prądu i radia w siedzibie GRN. Różnych skarg było by zapewne więcej, ale skargom radnych przerwał przedstawiciel powiatu mówiąc: *„Dzisiejsza sesja jest historyczną i że takiej sesji jeszcze nie było w Polsce Ludowej, radni biorący udział w dzisiejszej sesji są przedstawicielami lidu wybrani przez masy i winni czuwać na podniesieni stopy życiowej mas wg wskazań II Zjazdu KC PZPR, który wytyczył drogę o wroście dobrobytu ludności miast i wsi w okresie najbliższych dwóch lat”*.

Przystąpiono do wyborów władz Gromadzkiej Rady Narodowej. Przewodniczącym został Władysław Dąbkowski, jego zastępcą Władysław Bortacki. Do Prezydium weszli ponadto: Franciszek Ścibor, Jan Stefański, Piasecki Stanisław, Bobel Franciszka. Powołano komisję Rolną, Budżetową, Oświaty, Dróg i pełnomocników na poszczególne wsie, ponieważ zlikwidowano urząd sołtysa. W skład gromady Rudnik wchodziły wsie: Suche Lipie, Majdan Borowski, Suszeń, Potasznia, Maszów, Rudnik i Majdan Kobyłański.

Głównym zadaniem gromady Rudnik było dostarczenie określonej ilości żywności dla państwa. Podział obowiązków wobec państwa naturalnie wzbudził wielkie emocje. Na pewno byli rolnicy czujący się poszkodowanymi przez władze. Sprawa na pewno była bardzo uciążliwa dla Przewodniczącego. Już w styczniu 1956 roku Dąbkowski złożył wymówienie z pełnionej funkcji z końcem kwietnia. Pisał o trudnej sytuacji rodzinnej, licznych obowiązkach przy starszych już rodzicach. Jednak nie udzielono mu zgody na dymisję. W marcu 1956 roku zarzucono Przewodniczącemu Dąbkowskiemu *„po kumotersku załatwianie zwolnień z obowiązkowych dostaw”*. W tej sprawie do GRN doszły anonimy. Grupa radnych występowała przeciw Dąbkowskiemu, inni go bronili mówiąc *„są wrogowie którzy różnymi sposobami przy różnych anonimów i chcą dopuścić do rozbicia władzy”*. Ostatecznie radni udzielili upomnienia Przewodniczącemu.

W dniu 22 czerwca 1956 Dąbkowski ponownie złożył podanie o zwolnienie go z funkcji. Motywował to ciężką sytuacją domową. Miał starszych rodziców. Chciał odejść ze stanowiska z końcem sierpnia, jednak i tym razem Prezydium nie chciało go zwolnić. W końcu 1956 roku Dąbkowski nadal przewodniczył Prezydium i sesjom GRN, jednak na niektóre sesje nie przychodził. W następnym roku nadal pełnił jednak swoje funkcje.

W lutym 1958 roku przeprowadzono kolejne wybory do GRN. Tradycją okresu przedwyborczego w PRL były wiece i pytania do ludności co chciałyby zmienić, wykonać, ulepszyć. W 1958 roku ludność domagała się budowy szkoły w Joaninie i zmniejszenia wymiary obowiązkowych dostaw oraz dokończenia klasyfikacji gruntów.

Także w lutym 1958 roku miały miejsce nowe wybory. Na Przewodniczącego GRN znowu wybrano Władysława Dąbkowskiego, do Prezydium weszli też: Marian Dąbski, Waclaw Kamieniecki i Jan Piłat.

Z początkiem 1959 roku do gromady Rudnik włączono zlikwidowaną gromadę Wierzbica i tamtejsi radni weszli w skład poszerzonej GRN (Tureczek Stanisław z Wierzbicy, Kamieniecki Kazimierz, Marek Julian, Michalski Bronisław i Sztylc Antoni z Wierzbicy, oraz Kucharczyk Mieczysław z Kaszub, z tej wsi również Koziej Zygmunt. Z Równianki Koziół Stanisław i Zdunek Marian oraz Prościński Tadeusz, w sumie 10 radnych).

Z początkiem 1960 roku do gromady Rudnik włączono gromadę Płonka. Radnych z tamtej gromady włączono do Gromadzkiej Rady Narodowej w Rudniku. Dodatkowymi

radnymi byli: Caban Piotr, Gorczyca Czesław, Smiczyńska Emilia, Bijata Szymon, Bednarz Władysław, Starzewski Bolesław, Wieleba Stanisław, Kielbus Wojciech, Furmaga Piotr i Bijata Edward. W sumie GRN Rudnik liczyła już 47 radnych.

W dniu 16 kwietnia 1961 roku władze centralne przeprowadziły wybory do Gromadzkich Rad Narodowych, poprzedziły je zebrania gromadzkie na których starano się poznać potrzeby miejscowej ludności. Wybrano nowe władze gromadzkie. Przewodniczącym GRN został ponownie Władysław Dąbkowski, członkami prezydium byli ponadto: Stanisław Tureczek, Bzówka Jan i Bednarz Władysław.

Nowa rada stawiała sobie szczytne cele budowy wodociągów w gromadzie, a na początku doprowadzenie do należytego stanu studni w Rudniku.

W dniu 15 lutego 1963 roku dokonano zmiany na stanowisku Przewodniczącego GRN. Nowym Przewodniczącym został Marian Okoń. Przewodniczący GRN -Marian Okoń sprawował swoją funkcję do drugiej połowy 1964 roku. Z niewiadomych przyczyn (zapewne choroba) przestał wypełniać swoje zadania, zastępowali go zastępcy. W marcu 1965 roku, po kilku miesiącach bez Przewodniczącego, powołano wreszcie na to stanowisko Władysława Dąbkowskiego. Do prezydium weszli jeszcze: Tureczek Stanisław, Bzówka Jan i Kowalik Bronisław.

Wiosną 1969 roku zakończyła się działalność kolejnej kadencji GRN, w dniu 1 czerwca odbyły się nowe wybory. Na stanowisko Przewodniczącego powołano ponownie Władysława Dąbkowskiego, w skład Prezydium wchodziło 5 osób: Tureczek Stanisław (dyrektor szkoły w Rudniku), Janeczek Zdzisław, Kulibab Eugeniusz, Bortacki Władysław i Czub Czesław.

Niestety nie zachowały się akta gromady Rudnik za lata 1970-1972, więc trudno dokładnie opisać te lata, jednak w 1973 roku podsumowano działalność kadencji GRN za te lata. Z raportu tego wiemy, że z prezydium GRN odeszli Zdzisław Janeczek i Dąbkowski Władysław, doszedł Stanisław Popielnicki.

Okres gromadzkich rad narodowych trwał w latach 1954-1972. Cechował się częstymi zmianami administracyjnym, szczególnie w pierwszych latach. Jednostki te były zbyt małe, a gromadzkie rady narodowe zbyt słabe finansowo i miały bardzo wąskie kompetencje, mimo stopniowego rozszerzania ich funkcji i tworzenia coraz to większych gromad. Gromady zarządzane były przez miejscowych działaczy społecznych. Niewielu z nich miało większe niż podstawowe wykształcenie. Gromady powstały w okresie stalinowskim i zupełnie nie przystawały do rzeczywistości lat siedemdziesiątych.